

Univerzity Karlovy v Praze
Filozofická fakulta
Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Jana Sušňová

Biosférické rezervace Latinské Ameriky: ekoturismus, trvale
udržitelný rozvoj

Biosphere reserves in Latin America: ecotourism, sustainable
development

Praha 2013

Vedoucí práce: RNDr. Jiří Vágner, PhD.

Ráda bych poděkovala především vedoucímu mé diplomové práce, RNDr. Jiřímu Vágnerovi, PhD., za pomoc, ochotu a cenné rady.

Poděkování patří také lépe jazykově vybaveným a technicky zdatnějším členům mé rodiny, kteří mi pomohli s překlady odborných textů a s formálními úpravami.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 4. 2013

.....

Jméno autorky

Abstrakt:

Turismus patří mezi progresivně se vyvíjející oblasti a vlivem globalizace se stal atraktivní, snadno dostupnou záležitostí pro široké skupiny lidí napříč kontinenty. Ekonomické aspekty tohoto perspektivního odvětví podporovaly obecně nekritické vnímání fenoménu turismu. V posledních letech se ovšem negativní dopady masově provozované turistiky staly předmětem diskuze a objevují se snahy nalézt alternativní formy, které by respektovaly životní prostředí a přispívaly k rozvoji navštěvovaných regionů. Cílem diplomové práce je studium ekoturismu a modelu biosférických rezervací. Oba koncepty přispívají k dosažení trvale udržitelného rozvoje v Latinské Americe. Právě biosférické rezervace, založené na snaze o harmonické soužití člověka s přírodou jsou optimálním prostředím pro aplikaci principů trvalé udržitelnosti.

Ekoturismus v latinskoamerické praxi je analyzován na základě případových studií z Kostariky a Galapág. Fungování, řízení a přínos biosférických rezervací pro region demonstrují příklady Guatemaly a Kostariky.

Klíčová slova:

biosférická rezervace; ekoturismus; Latinská Amerika; trvale udržitelný rozvoj

Abstract:

Tourism is one of the progressively evolving fields and due to the influence of globalization has become attractive and easily accessible matter for a broad group of people across the continents. Economical aspects of this perspective branch supported generally uncritical perception of phenomena called tourism.

In recent years, however the negative impact of mass tourism became the subject of discussion and efforts are being made to find alternative forms which respect the environment and contribute to the development of the visited regions.

The aim of thesis is study of ecotourism and biospheres reserves. Both concepts contribute to the achievement of sustainable development in Latin America. Biosphere Reserves based on the effort of harmonious coexistence between man and nature are the ideal environment for the application of the principles of sustainability.

Ecotourism in Latin American practice is analyzed on the basis of case studies from Costa Rica and the Galapagos Islands. Operation, management and benefits of biosphere reserves for the region demonstrate examples of Guatemala and Costa Rica.

Keywords:

biosphere reserve; ecotourism; Latin America; sustainable development

Obsah

Seznam použitých zkratk:	1
Úvod.....	3
METODIKA	5
1 EKOTURISMUS A UDRŽITELNÝ TURISMUS JAKO NÁSTROJ ROZVOJE?	6
1.1 UDRŽITELNÝ TURISMUS	7
1.2 EKOTURISMUS	8
2 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE	12
2.1 Vznik biosférických rezervací – The Man and the Biosphere Programme	13
2.2 Biosférické rezervace v kontextu mezinárodního systému ochrany přírody	20
3 OCHRANA PŘÍRODY V LATINSKÉ AMERICE.....	23
3.1 Systém ochrany přírody v Latinské Americe.....	25
3.2 Mezinárodní kategorie ochrany území v Latinské Americe	28
4 TURISMUS V LATINSKÉ AMERICE.....	30
5 EKOTURISMUS V LATINSKÉ AMERICE.....	35
5.1 Role nevládních organizací v rozvoji ekoturismu.....	37
5.2 Ekoturismus – zkušenosti Latinské Ameriky.....	37
5.2.1 Kostarika – latinskoamerický „zázrak“?.....	38
5.2.2 Galapágy – ekoturismus, výzkum, vzdělávání	46
6 (EKO) TURISMUS A INDIÁNSKÉ KOMUNITY	50
6.1 Kapawi – ekvádorský kousek ráje.....	51
6.2 Cofán - splynutí s amazonským pralesem.....	53
7 NEGATIVNÍ DOPADY TURISMU A „MASOVÉHO EKOTURISMU“	54
8 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE V LATINSKÉ AMERICE.....	57
8.1 Význam biosférických rezervací pro země Latinské Ameriky	61
9 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE STŘEDNÍ AMERIKY.....	62
10 Příklady rozvoje biosférických rezervací – Guatemala a Kostarika.....	64
10.1 Guatemala - biosférická rezervace Maya	65

10.2	Kostarika – biosférické rezervace La Amistad a Agua y Paz	90
Závěr		99
Seznam použité literatury		102
Seznam tabulek		110
Seznam grafů		111
Seznam obrázků.....		112

Seznam použitých zkratk:

ACLAC Chráněná oblast La Amistad Caribe

ACLAP Chráněná oblast La Amistad Pacífico

ACOFOP Asociace lesnických společností Petén

ASEC Ekvádorská turistická asociace

AST Společnost dobrodružného cestovního ruchu

BR biosférická rezervace

CALAS Centrum pro právní záležitosti sociální a záležitosti týkající se životního prostředí

CBD Úmluva o biologické diverzitě

CDRS Výzkumná stanice Charlese Darwina

CI Společnost Mezinárodní ochrana životního prostředí

CONAP Národní rada pro chráněné oblasti v Guatemale

CSF Cofan Survival Fund

CST Certifikace udržitelného turismu

DDT Dichlordifenyltrichlorethan

FYDEP Společnost pro podporu a ekonomický rozvoj Peténu

ICT Institut pro cestovní ruch

IDB Meziamerická rozvojová banka

IGTOA Mezinárodní asociace touroperátorů na Galapágách

LA Latinská Amerika

MAB The Man and the Biosphere Programme

MINAET Ministerstvo pro životní prostředí, energii a telekomunikace

NAE Společenství národů Achuar v Ekvádoru

NGO nevládní organizace

NP národní park

OMM Organizace Mundo Maya

OMYC Občanská společnost Organizace, řízení a ochrana
OSN Organizace spojených národů
PNT národní park Tikal
SINAC Národní systém chráněných oblastí Kostariky
SSSR Sovětský svaz socialistických republik
TIES Mezinárodní společnost pro ekoturismus
TNC Společnost Ochrana přírody
UICN Mezinárodní svaz ochrany přírody
UN Organizace spojených národů
UNEP Program UN pro životní prostředí
UNESCO Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu
UNESCO Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu
UNWTO Světová turistická organizace
USA Spojené státy Americké
USAID Severoamerická agentura pro mezinárodní rozvoj
WRI Institut pro světové zdroje
WWF Světový fond na ochranu přírody

Úvod

Odlesňování, klimatické změny, nevratné poškození ekosystémů, půdní eroze – všechny tyto globální problémy mají společného jmenovatele – lidskou činnost. Spojuje je také skutečnost, že se už několik desetiletí stávají tématem celosvětových kongresů na téma ochrany přírody. Už několik desetiletí si odborná a postupně i široká veřejnost klade otázku – jak dosáhnout rovnováhy mezi lidskou činností a ochranou přírodních zdrojů?

Jak se vyhnout momentu, kdy vlivem populačního růstu a s tím spojené rostoucí spotřeby lidská rozpínavost přírodní zdroje zcela vyplení? Podle odborníků je odpovědí trvale udržitelný rozvoj, tedy jejich efektivní a zodpovědné zpracovávání a využívání tak, aby zde byly i pro budoucí generace.

Biosférické rezervace vznikaly od 70. let a jejich ambicí bylo stát se živými laboratořemi trvale udržitelného rozvoje. Dokázat, že prostřednictvím výzkumu, spolupráce, zapojení rezidentů a jejich vzdělávání, díky podpoře trvale udržitelných forem zpracovávání přírodních zdrojů v kombinaci s ochranou těch nejvíce ohrožených ekosystémů je možné rovnováhy skutečně dosáhnout.

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila biosférické rezervace z několika důvodů. Myšlenku vytvořit modelová území, která v praxi potvrdí, že trvalá udržitelnost je možná, považuji za nesmírně zajímavou, ale na druhé straně utopickou. Biosférické rezervace jsou prezentovány jako reakce, jako lék na výše uvedené globální problémy a zdají se být opravdu ideálním řešením. Ale **fungují ve skutečnosti? Jsou opravdu přínosné i pro místní komunity?** Nebo jsou jen bezvýznamným oceněním uděleným významnou mezinárodní organizací UNESCO? Odpovědi budu hledat v Guatemale a Kostarice.

Značná část práce je věnována ekoturismu, který dle mého názoru stojí na podobných principech jako biosférické rezervace. Další výzkumná otázka, na kterou se pokusím nalézt odpověď, je, **zda existuje vztah mezi biosférickými rezervacemi a rozvojem ekoturismu.**

Vycházím z přesvědčení, že ekoturismus, jehož posláním je vzdělávat, přispívat k ochraně přírody a přinášet finanční zdroje tam, kde je masový turismus nemyslitelný, je dobrým nástrojem pro dosahování cílů biosférických rezervací.

Domnívám se, že status biosférické rezervace UNESCO může do oblasti přilákat příznivce šetrných forem cestování tak jako je tomu v případě kulturních památek zapsaných na Seznam světového dědictví UNESCO. Pokud by to opravdu fungovalo, diverzifikace ekonomických aktivit daného regionu by snížila závislost na přírodních zdrojích, což by přispělo k jejich obnově a regeneraci.

Nedílnou součástí latinskoamerické identity je i nativní obyvatelstvo a nepochybně se také stává součástí turistického průmyslu. Jaký je vliv tohoto rychle se vyvíjejícího odvětví na kulturu a tradice těchto komunit? Pomáhá jim, nebo spíše škodí? Myslím, že ekoturistické projekty, které řídí a o kterých rozhodují právě místní komunity, mohou být prospěšné. Toto tvrzení opírám o příklad dvou projektů, které v současné době úspěšně fungují v Ekvádoru.

První část práce se věnuje ekoturismu, udržitelnému turismu a biosférickým rezervacím obecně z hlediska vzniku, vývoje a významu. Následně se zabývá konkrétně ochranou přírody v Latinské Americe s cílem upozornit na mimořádný přírodní význam regionu a s tím související potenciál pro rozvoj ekoturismu. Věnuje se tématu turismu a ekoturismu v Latinské Americe včetně případových studií a na závěr shrnuje dopady ekoturismu.

Další kapitoly pak pojednávají o biosférických rezervacích v Latinské Americe od obecného vývoje až po konkrétní příklady z Guatemaly a Kostariky.

METODIKA

Základními zdroji pro vypracování diplomové práce byla analýza odborné literatury zabývající se tématem ekoturismu a udržitelného rozvoje, vědecké články a studie a zprávy světových organizací jako UN, UICN nebo TIES.

Komparace vývoje ekoturismu ve vybraných zemích LA je založená na studiu případových studií, odborných článků dostupných v elektronické podobě, výročních zpráv či organizacích působících na poli mezinárodní ochrany přírody.

Kapitoly věnované vzniku a vývoji sítě biosférických rezervací byly zpracovány především na základě oficiálních dokumentů UNESCO a odborné literatury.

Zhodnocení fungování vybraných biosférických rezervací je pak výsledkem analýzy případových studií a odborných článků publikovaných na daná témata.

V kapitole o kostarických biosférických rezervacích jsem využila především informace získané prostřednictvím mailové komunikace přímo s jejich zástupci. Práce je tak obohacena o pohled a názory místních odborníků, kteří se problematice implementace a řízení biosférických rezervací věnují.

Tabulky a grafy, které se v celé práci objevují, byly zpracovány dle údajů Světové databanky, údajů uváděných v odborné literatuře a statistik zveřejněných na oficiálních webových stránkách studovaných destinací či mezinárodních organizací.

Použité obrázky byly převzaty z literatury, webových stránek různých organizací, případně vytvořeny na základě získaných informací (týká se schémat, která se v práci objevují).

Vzhledem k faktu, že zpracovávané téma je poměrně aktuální a neexistují monografie, které by se mu přímo věnovaly, převažují elektronické zdroje.

1 EKOTURISMUS A UDRŽITELNÝ TURISMUS JAKO NÁSTROJ ROZVOJE?

Trvale udržitelný rozvoj, tedy „*rozvoj, který uspokojuje potřeby současných generací, aniž by ohrozil možnost budoucích generací naplňovat ty své*“ (UN 1987: 14) může být chápán jako udržování „statusu quo“, jako stagnace, opak růstu.

V kontextu cestovního ruchu, jednoho z nejrychleji rostoucích segmentů světového trhu, je ale v posledních dekadách tento pojem skloňován čím dál častěji. Propagace šetrných, zodpovědných a etických forem cestování je bezpochyby především pro vzácné a ohrožené přírodní oblasti krok správným směrem, ale i velmi dobře načasovaný marketingový tah.

Negativní dopady komerčního turismu jsou nepopiratelné - devastace přírodních zdrojů v důsledku rozrůstající se zástavby, nevratné mizení ohrožených druhů, rostoucí emise spojené s dopravou, frustrace místních obyvatel.

Šetrné formy turismu, konkrétně ekoturismus, by ovšem neměly být chápány jako spásné řešení, jako jediná správná cesta – naopak, pokud by se, byť jen polovina z rekordní 1 miliardy turistů, kteří vycestovali do zahraničí v roce 2012, svezla na módní vlně zodpovědného způsobu cestování, pravděpodobně by ke zničení vzácných ekosystémů pod takovým tlakem došlo mnohem rychleji, vzhledem k tomu, že ekoturismus na nich přímo závisí.

Případové studie na příkladu Kostariky a Galapág ukazují, že ekoturismus, regulovaný a dobře řízený, je schopný generovat finanční zdroje i pracovní místa, zlepšovat tak životní úroveň místních komunit a díky důrazu na osvětu a vzdělávání přispívat k obecnému povědomí o důležitosti ochrany přírody a efektivního využívání přírodních zdrojů v jedinečných oblastech, jimž by bez zodpovědného přístupu obyvatel i návštěvníků hrozilo nevratné poškození.

1.1 UDRŽITELNÝ TURISMUS

Vydání dokumentu *Our Common Future*, zprávy vydané Světovou komisí pro životní prostředí v roce 1987, bylo pro téma udržitelného rozvoje zlomové.

Tento dokument Organizace spojených národů (dále „UN“) z roku 1987 poprvé definuje udržitelný rozvoj jako „*rozvoj, který uspokojuje potřeby současných generací, aniž by ohrozil možnost budoucích generací naplňovat ty své*“ (UN 1987: 14).

Od tohoto momentu se téma udržitelnosti stává čím dál diskutovanějším také v oblasti cestovního ruchu, přestože o udržitelnosti v cestovním ruchu v dokumentu nebyla vůbec zmínka (Mowforht, Charlton, Munt 2008, Buchsbaum 2004).

V 90. letech se objevila definice Světové turistické organizace (dále „UNWTO“), která vychází z dokumentu OCF a kde je pouze *rozvoj* nahrazen výrazem *turismus*.

Mezinárodní společnost pro ekoturismus (dále „TIES“) jej definuje jako způsob cestování, který uspokojuje potřeby současných turistů a hostitelských regionů a zároveň přispívá k ochraně a zlepšuje příležitosti budoucího rozvoje (TIES 2006).

Udržitelný turismus je cestování, které umožňuje a přispívá k udržitelnému rozvoji (Bulter 1999).

Podle UNWTO jsou principy udržitelnosti aplikovatelné na jakoukoli formu turismu, včetně masového. Jak dosáhnout udržitelnosti v cestovním ruchu:

1. Optimálním využíváním přírodních zdrojů, které jsou pro rozvoj turismu klíčové, a zároveň ochranou přírodních dědictví, biodiverzity a zachovávání ekologických procesů
2. Respektováním sociokulturní autenticity hostitelských komunit a ochranou jejich kulturní dědictví a tradiční hodnoty
3. Přinášením dlouhodobého ekonomického užitku místním komunitám včetně vytváření pracovních míst a přispívání k redukci chudoby (UNWTO 2012)¹

Nejedná se tedy o typ turismu, který lze definovat destinacemi nebo aktivitami, které jsou pro něj typické či doporučené - na rozdíl od ekoturismu (Mowforht, Charlton, Munt 2008).

---

¹ Takto Světová turistická organizace definuje základní parametry udržitelného turismu na svých oficiálních webových stránkách

Udržitelný turismus může být chápán také jako příklad vztahu mezi ekoturismem a udržitelným rozvojem (Buchsbaum 2004).

1.2 EKOTURISMUS

Ekoturismus stojí na zmíněných principech udržitelnosti (Buchsbaum 2004), ale je definován přesněji a konkrétněji, jako způsob cestování do přírody, která je zároveň jeho hlavním motivem (Weaver 1998).

Ekoturismus je ovšem víc, než cestování spojené s objevováním a oceňováním přírodních krás. *„Ekoturismus, na rozdíl od toho konvenčního, slibuje vzdělávat turisty a respektovat lokální kultury“* (Honey 2008: 102).

Je to *„zodpovědný způsob cestování do přírodních oblastí, který zachovává životní prostředí a přispívá k blahobytu místních obyvatel“* (TIES 1990: 1).

Při hodnocení účinnosti a přínosu ekoturismu pro danou oblast a komunity můžeme vycházet z následujících kritérií, které zároveň vystihují jeho hlavní principy (Cloyd, Dean 1999):

1. Pomáhá minimalizovat negativní dopady na životní prostředí a místní obyvatelstvo
2. Zvyšuje povědomí a porozumění přírodnímu a kulturnímu systému dané oblasti a následně přispívá k zapojení návštěvníků do záležitostí, které tyto systémy ovlivňují
3. Maximalizuje dlouhodobé zapojení místních obyvatel do rozhodovacích procesů, které ovlivňují způsob a míru s jakou se turismus v oblasti rozvíjí
4. Přímé finanční i jiné benefity pro lokální obyvatelstvo, které doplňují tradiční aktivity (rybaření, farmaření...), aniž by je upozadovaly nebo úplně nahradily

M. Honey (2008), uznávaná a často citovaná autorka publikací věnovaných udržitelnému cestovnímu ruchu, definuje ekoturismus prostřednictvím následujících charakteristik:

Tab. 1: Základní principy ekoturismu podle M. Honey

cestování do přírodních destinací, často vzdálených, neobydlených a obvykle pod určitým stupněm ochrany
minimalizuje negativní dopady
vytváří povědomí o ochraně přírody
poskytuje přímé finanční zdroje pro ochranu přírodních zdrojů
poskytuje finanční benefity a umožňuje rozvoj místním komunitám
respektuje lokální kultury
podporuje demokratická hnutí a dodržování lidských práv

Zdroj: Honey 2008

Už v 60. letech se objevil jeden z prvních konceptů zodpovědného cestování a byly definovány čtyři základní principy - omezení dopadů na životní prostředí, respektování místních kultur, maximalizace benefitů pro místní obyvatelstvo a maximální uspokojení návštěvníků.

K následnému rozvoji ekoturismu podle některých expertů přispěly 2 důležité faktory - environmentální hnutí 70. a 80. let, na jejichž konci se objevuje již zmíněný dokument Our Common Future, který otevřel debatu o udržitelném rozvoji na celosvětové úrovni (Buchsbaum 2004, Scheyvens 1999), a nespokojenost s masovým turismem a negativními dopady s ním spojenými (Buchsbaum 2004).

Neméně důležitá byla také rostoucí poptávka náročnější, solventní klientely po vzdálených exotických destinacích. Tato kritéria splňovaly především rozvojové země a do té doby člověkem nedotčené přírodní oblasti a území obývaná domorodými etniky se začala otevírat turistickému průmyslu (Scheyvens 1999).

Masový turismus byl původně vnímán jako nástroj rozvoje spojený s tvorbou pracovních míst, ale postupně se ukazuje, že ekonomické přínosy jsou pro místní komunity zanedbatelné. Často jediný benefit představují špatně placené pozice v turistických letoviscích.

Masový turismus s sebou přináší rychle se rozšiřující zástavbu, problémy s regulací odpadů a znečištěním, ohrožení místních kultur. Reakcí na situaci především v rozvojových zemích byla Manilská deklarace světového cestovního ruchu z roku 1890, podle které „*turismus obyvatelům Třetího světa více škodí, než prospívá*“ (Honey 2008: 10).

Od počátku 90. let zaznamenal ekoturismus nárůst mezi 10 - 34 % ročně a v roce 2004 rostl třikrát rychleji než celkový turistický průmysl (Honey 2008). Alternativní formy cestování, mezi které ekoturismus patří, jsou od 90. let nejrychleji rostoucím segmentem turistického trhu (TIES 2006).

Ekonomický aspekt ekoturismu je také důležitý. Může být efektivním nástrojem jak přispět k místnímu rozvoji, pokud se ovšem zisk nestane jeho hlavní motivací. V Kostarice se stal postupně výnosnějším než k půdě méně šetrné zemědělské aktivity. Vstupné do národních parků a další příjmy dávají chráněným oblastem větší ekonomickou hodnotu, než jakou by měly v případě odlesnění (Buchsbaum 2004).

Aby byl skutečně přínosný, musí mít pozitivní dopady jak na navštěvované oblasti, ve kterých je realizován, tak na místní komunity - vytvářet pracovní příležitosti a podporovat je v tradiční činnosti (Bien 2007).

Jedním z fungujících příkladů, kdy ekoturismus pomáhá tvořit nová pracovní místa, je etnikum Nagi Tahu, které obývá jih novozélandských ostrovů. Místní se vzdělávají, aby byli schopni zapojit se do turisticky atraktivních aktivit, přispěli tím ke zvyšování povědomí o tradičním způsobu života a umocnili zážitek návštěvníků. Mezi nejvyhledávanější atrakce patří výlety za volně žijícími zvířaty (Schyvens 1999).

Jak ekonomický, tak sociální rozměr ekoturismu je zde patrný, ale přestože výlety s cílem pozorování zvířat patří spíše mezi „zelené aktivity“, konkrétně pozorování velryb či delfínů se v posledních letech stává terčem kritiky ekologů. Výletní lodě narušují přirozené prostředí obyvatel moře a ohrožují podmořské ekosystémy (Sander 2010).

Mnohem závažnější hrozbou jsou však výletní lodě, jejichž popularita v posledních letech prudce stoupá. V roce 2004 přepravily asi 13 milionů pasažérů, v roce 2010 to byl dvojnásobek a přibližně 50 % všech plaveb se odehrává v karibském moři.

Výletní lodě jsou, pravděpodobně více než kterékoli jiné aktivity masového turismu, naprostým protikladem ekoturismu. Většina lodí je registrována v daňových rájích a cestují v mezinárodních vodách. Nepodléhají daňovým odvodům ani regulacím, nevztahují se na ně

pracovní zákony žádné země. I přes značnou nezaměstnanost na ostrovech, mezi kterými se pohybují, velká část z několika tisíc zaměstnanců pochází z východoevropských zemí a mnohdy pracují za pouze zpropitné.

Předplacené prázdninové all inclusive balíčky slibují exotiku, slunce, moře a zábavu přerušované krátkými zastávkami na jednotlivých ostrovech, kdy mezi naloděním a vyloďením turisté s plnými žaludky dostanou svůj „kousek ráje“ s možností nakoupit pár místních suvenýrů.

Například Haiti, konflikty a přírodními katastrofami poznamenaná nejchudší země regionu, je oblíbenou destinací společnosti Royal Caribbean's port. Ta přiváží několikrát měsíčně tisíce pasažérů, aby se vykoupli v azurovém moři, opalovali se na písčných plážích a užili si rozličné vodní sporty. Na ostrově samozřejmě nic neutratí, vše pro ně připravují lodní kuchyně. Většina pasažérů se s realitou pravého Haiti setkat nechce – chtějí si užít prázdniny a iluzi, za kterou si zaplatili (Honey 2008).

Pokud by byl přínos ekoturismu měřen profitem z návštěvníků, pak je podmínkou využívání místních služeb. Návštěvníci, kteří se na ostrově Dominika v Karibiku ubytují v malých chatách v přírodě a využívají místních zdrojů, utratí až 18x více než turisté, kteří navštíví ostrov pouze jako jednu z destinací v rámci organizované plavby parníkem. Až 80 % z celkové částky za all-inclusive balíčky si rozdělí letecké společnosti, hotely a zahraniční cestovní kanceláře, zatímco při využívání místních ubytovacích zařízení a nakupování lokálních produktů 95 % příjmů zůstává v regionu (TIES 2006).

V letech 2000 - 2005 bylo nejčastějším cílem výletních lodí v rámci Střední Ameriky a Karibiku Belize. Návštěvníků z výletních lodí bylo v roce 2005 téměř čtyřikrát více než těch, kteří v zemi přenocovali, a zatímco první skupina v zemi utratí průměrně 44 dolarů, ta druhá asi 653 dolarů (Honey 2008).

Zapojování místních obyvatel a indiánských komunit do aktivit cestovního ruchu je pro skutečné fungování ekoturistického modelu velmi důležité. Je to také jeden z principů správného fungování biosférických rezervací, stejně jako společný dialog v případě zahrnování oblasti pod určitý stupeň ochrany.

Vždy je ale třeba rozlišovat, zda se jedná o ekoturismus vázaný na místní komunity, nebo aktivity řízené „zvenčí“, tedy organizované zahraničními cestovními agenturami. V prvním

případě je velmi důležitá regulace počtu návštěvníků a snaha o dosažení průniku všech tří aspektů ekoturismu - přírodního, sociálního a ekonomického (Schuyvens 1999).

2 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE

Jak skloubit ochranu a přírodních zdrojů s jejich efektivním a udržitelným využíváním, to je otázka, kterou si klade odborná veřejnost a autority v oblasti ochrany životního prostředí po celém světě.

Důkazem jsou i mnohé summity a konference věnované tomuto tématu, kterých v posledních 20 letech značně přibývá. Právě biosférické rezervace (dále „BR“) by měly být místem, kde se díky spolupráci vědců a specialistů na ochranu přírody s místními autoritami a obyvateli podaří tento cíl realizovat.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce je pokusit se nalézt odpověď na otázku zda je to skutečně možné a zda mohou BR zároveň přispět k trvale udržitelnému rozvoji regionů prostřednictvím např. příjmům z šetrných forem cestovního ruchu a s tím spojeným vytvářením pracovních příležitostí, podpory místního podnikání atd. BR by zároveň měly díky vzdělávacím programům zvyšovat povědomí o významu ochrany životního prostředí a efektivního využívání přírodních zdrojů.

Objevily se i názory zcela opačné, a to, jestli snaha o „umělé“ zasahování do určitých oblastí, byť s úmyslem ochránit jedinečnou přírodu či ohrožené druhy a přispět k rozvoji, není ve výsledku spíše narušením určité rovnováhy a přirozeného vývoje.

Zda právě rozhodnutí, že zvolené území je cennější než jiné a tím spojené získání jakési prestiže a privilegia zařazení pod, byť spíše pod symbolickou ochranu programu Člověk a Biosféra Organizace spojených národů pro vědu, výchovu a výzkum (dále „UNESCO“), nepovede ke ztrátě konkurenceschopnosti a znevýhodnění ostatních oblastí regionu a jejich obyvatel.

Poslání, se kterým jsou biosférické rezervace zakládány, se i přes kritické pohledy zdá být správné. Na toto téma vznikaly různé studie kladoucí si za cíl zodpovědět otázku – fungují skutečně BR v praxi, nebo se jedná jen o jakousi utopii?

Je tato myšlenka reálná a BR mohou přispět k rozvoji regionu, nebo je jejich funkce opravdu spíše symbolická? Odpověď se snaží nalézt i tato práce.

2.1 Vznik biosférických rezervací – The Man and the Biosphere Programme

Od druhé poloviny 60. let se nejen odborná, ale také široká veřejnost začala zabývat environmentální problematikou. Jedním z prvních impulsů, který vyvolal zájem o otázku ochrany životního prostředí, byla kniha americké biologky Carsonové, *Mlčící jaro*, z roku 1962, líčící možné katastrofální následky v souvislosti s užíváním DDT (Moldan 2003).

Počátkem 70. let sílí vědomí nutnosti nápravy ekologické krize. Zásadním mezníkem byla v roce 1972 Stockholmská konference, která poprvé definuje největší ekologické problémy - především nadměrné využívání obnovitelných a neobnovitelných zdrojů a ničení biologického bohatství planety.

UNESCO do této debaty vstupuje již v roce 1968 a to organizací pařížské Konference o Biosféře.

Jednalo se o první mezivládní konferenci, mezivládní a interdisciplinární výzkumný program, jehož cílem bylo dosažení rovnováhy mezi ochranou přírodních zdrojů a jejich využíváním prostřednictvím vědeckých výzkumů a zkušených pracovníků. Tímto krokem UNSECO předznamenal současnou představu o trvale udržitelném rozvoji.

Z konference vzešla základní doporučení o využívání a ochraně genetických zdrojů, jedinečných ekosystémů a přírodních oblastí či ohrožených živočišných a rostlinných druhů. Pojem biosférická rezervace ovšem v této době zatím neexistuje.

O rok později, v roce 1969, vzniká myšlenka vytvoření programu ve smyslu koordinované sítě národních parků (dále „NP“), biologických rezervací a dalších chráněných oblastí, která by sloužila k ochraně, výzkumu a vzdělávání (Batisse 1986 (2003)).

V návaznosti na pařížskou konferenci je v roce 1970 na Generální konferenci UNESCO vyhlášen mezivládní Program ekologické spolupráce The Man and the Biosphere Programme² (dále „MAB“), s cílem „rozvinout v rámci přírodních a socioekonomických věd základnu pro racionální využívání přírodních zdrojů biosféry a pro zlepšení vztahů mezi člověkem a

---

² V česky psané literatuře Program Člověk a Biosféra

přírodním prostředím; předpovídat důsledky dnešních aktivit na zítřejší svět a tím posilovat lidskou schopnost účinně hospodařit s přírodními zdroji biosféry“ (Jeník 1996: 5).

Jako nástroj plnění cílů programu a také jako odpověď na otázku jak skloubit ochranu přírodních zdrojů s jejich efektivním a udržitelným využíváním později vzniká celosvětová síť BR.

Program MAB je řízen Mezinárodní koordinací radou, která se poprvé sešla v roce 1971. Tehdy oficiálně započala diskuze na téma vytvoření sítě chráněných oblastí. Pod tímto pojmem jsou míněny právě BR, které zde byly definovány jako oblasti opakovaného výzkumu a vzdělávání. Již v těchto prvopočátcích se objevuje schéma naznačující jejich základní funkce: ochrannou, logistickou a vývojovou. Skutečně určujícím dokumentem je v tomto ohledu až Sevillská strategie z roku 1995.

V roce 1971 byl program MAB Mezinárodní koordinací radou rozdělen na 14 dílčích projektů (Ishwaran, Persic 2008).

V rámci projektu MAB VIII: Ochrana přírodních oblastí a genetického materiálu, který je založen na přesvědčení, že naší povinností a zodpovědností vůči budoucím generacím je dělat co je v našich silách, abychom předešli devastaci přírody a genetické diverzity života (UNESCO 1973), vznikla idea vybrat různá území vhodná k mezinárodní spolupráci s cílem naplňovat principy programu MAB. Oficiálně tak vzniká Síť biosférických rezervací.

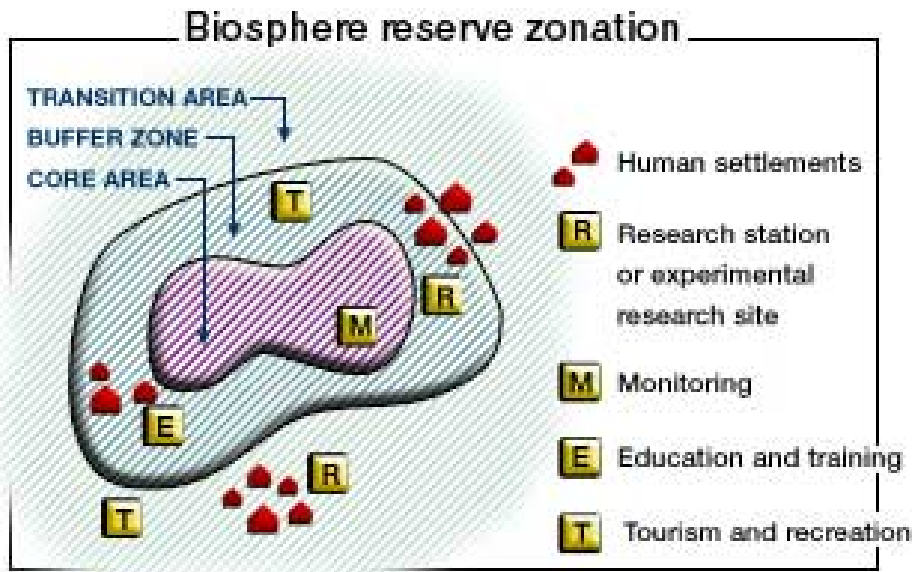
Pojem BR, přestože ještě není příliš rozšířen, již oficiálně existoval, ale v prvních zprávách ze zasedání Mezinárodní koordinací rady je při jeho definování vždy kladen důraz na funkci ochrany (UNESCO 1973), což vede k vytváření předsudků, kvůli kterým je nový koncept vnímán pouze jako další z řady institutů ochrany přírody (Batisse 1986 (2003)).

Tato představa je do značné míry prolomena v roce 1974 v Paříži při třetím zasedání Mezinárodní koordinací rady biosférických rezervací. Jako hlavní poslání je stanovena nejen ochrana, ale i ekologický a environmentální výzkum a vzdělávání na území BR. Odděluje pojem biosférická rezervace a národní park, jako dva typy území, které se mohou částečně překrývat, ovšem nefungují na stejných principech (UNESCO 1974).

Objevuje se první návrh zonace území, který je užíván v téměř nezměněné podobě dodnes.

Zonace BR, znázorněná níže na Obr. 1, byla stanovena jako reakce na fakt, že expertní skupiny narážely na stále nejednotný postoj k oblastem zasaženým lidskou činností. „Koncept chráněné jádrové zóny a okrajové nárazníkové zóny, či zón, přístupných pro různé účely bude zásadním principem pro většinu biosférických rezervací“ (UNESCO 1974: 2).

Obr. 1: Zonace biosférické rezervace

Zdroj: UNESCO 2010

Jednotlivé zóny se liší především způsobem využití, mírou lidské činnosti ale i mírou ochrany. Nejvyššímu stupni ochrany podléhá jedna či více jádrových zón, ve které se nacházejí nejcennější ekosystémy. Právní ochrana vyplývá ze zákonů na ochranu přírody dané země, jelikož toto území často koresponduje s národním parkem či jiným typem státem chráněného území. Status biosférické rezervace UNESCO jako takový žádnou právní ochranu danému území nezajišťuje.

V jádrové zóně (*core area*) je povolen pouze monitoring (M) a nenalezneme zde lidská sídla (HS). Velikost jádrových zón záleží na typu oblasti a většinou jsou totožné s již zákonem chráněným územím dané země.

V nárazníkové zóně (*buffer area*) by se lidská sídla měla objevovat spíše sporadicky. Dochází zde k experimentálním výzkumům (R), organizují se vzdělávací programy (E) a jsou zde

podporovány šetrné formy cestovního ruchu (T). Ovšem i tato oblast vyžaduje určitý stupeň ochrany a šetrné zacházení a veškeré aktivity musí být s tímto kompatibilní.

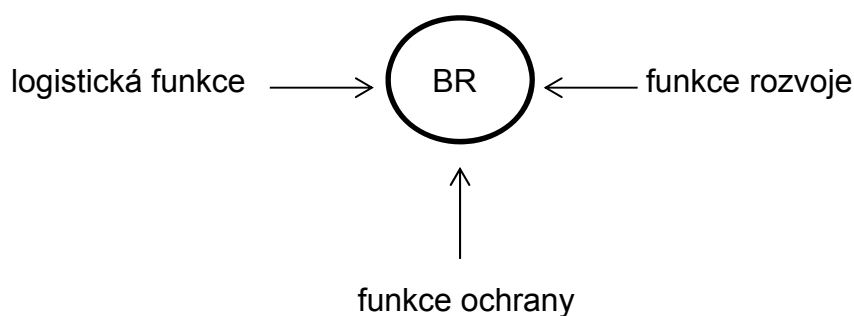
Nárazníková zóna je především v případových studiích a článcích publikovaných v posledních letech označována jako víceúčelová (*multiple use zone*).

Přechodná zóna (*transition area*), která byla jasně definována až v roce 1984 (Ishwaran, Persic 2008) je běžně osídlenou oblastí, prostorem pro rozvoj projektů mezinárodní spolupráce, výzkumu a mimo jiné je také prostorem pro ekonomické aktivity obyvatel a hospodaření s přírodními zdroji, které by mělo odpovídat kritériím a požadavkům udržitelného rozvoje.

Kapitoly věnované fungování BR uvedenou teorii o zonaci BR příliš nepotvrzují. V praxi jádrové zóny často čelí největšímu ohrožení. Například světoznámý guatemalský NP Tikal, který je zároveň jednou z jádrových zón BR Maya, pojme každoročně statisíce návštěvníků. I když by tyto zóny měly být zasvěceny téměř výhradně výzkumu, ve skutečnosti bývají turisticky nejpřitažlivějšími destinacemi BR.

V roce 1974 se také objevuje schéma definující 3 základní funkce biosférických rezervací, tedy funkci ochrany, logistiky a rozvoje (viz. Obr. 2 níže).

Obr. 2: Znárornění základních funkcí biosférických rezervací

Zdroj: vlastní zpracování, UNESCO 1974

Funkce ochrany území (*conservation role*) zabezpečuje ochranu vzácných ekosystémů a rostlinných či přírodních druhů v jádrové a přechodné zóně, funkce rozvoje (*development role*) je spojená se snahou o dosažení udržitelného rozvoje a funkce logistická (*logistic role*)

souvisí s podporou vzdělávání a projektů mezinárodní spolupráce, výzkumu a monitorovacích procesů, které se realizují především v přechodné a jádrové zóně.

Prioritním kritériem pro výběr prvních desítek BR v letech 1976-77 byla pouze otázka ochrany (Batisse 1986 (2003)). V období na počátku budování sítě biosférických rezervací značně ovlivnily její strukturu dvě tehdy nejsilnější země v UNESCO, SSSR a USA. Právě tyto země volily jako reprezentativní území své národní parky, docházelo ke splývání těchto dvou institucí a nový koncept v podstatě vyzněl do ztracena.

Oproti tomu některé evropské průmyslové země, které navíc podléhaly atmosférickému znečištění nebo se potýkaly s problémem odlesňování území, měly problém zvolit vhodná, reprezentativní území. Například Německo v 70. letech vyhlásilo pouze 2 rezervace (Jeník 1996).

Obecně lze ovšem říci, že síť BR se hned od svého založení, snad i díky faktu, že se jednalo o dobu bezprostředně po Stockholmském kongresu, rozrůstala poměrně rychle.

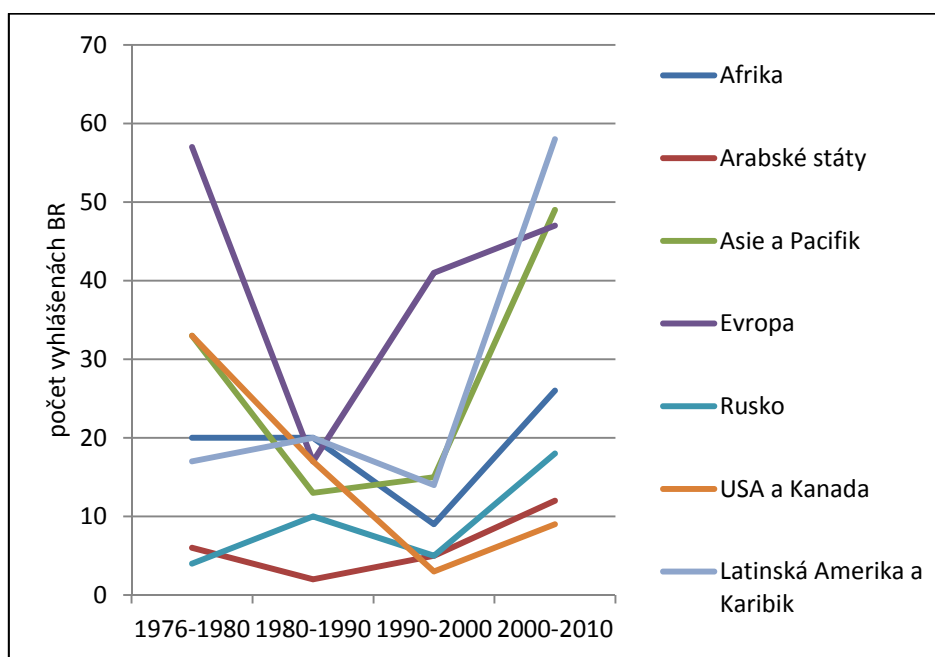
Tab. 2: Biosférické rezervace vyhlášené celosvětově v období 1976-2010

oblast / období	1976-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010
Afrika	20	20	9	26
Arabské státy	6	2	5	12
Asie a Pacifik	33	13	15	49
Evropa	57	17	41	47
Rusko	4	10	5	18
USA a Kanada	33	17	3	9
Latinská Amerika a Karibik	17	20	14	58

Zdroj: UNESCO 2012

Graf 1: Biosférické rezervace vyhlášené celosvětově v období 1976-2010

Zdroj: UNESCO 2012

Nejrychleji reagovala na nový model Evropa, kde bylo za pouhé 4 roky od vzniku programu vyhlášeno téměř 60 biosférických rezervací. V žádném z regionů nebyl vývoj čistě vzestupný, ale spíše kolísavý.

Největší nárůst mezi jednotlivými obdobími zaznamenaly latinskoamerické (dále“ LA“) státy a státy Karibiku, kde mezi lety 2000 - 2010 vzrostl počet BR více než čtyřnásobně (v období 1990 – 2000 region vyhlásil 14 rezervací, v další dekádě jich přibylo 58). Oproti tomu v Arabských státech se počet BR po celou dobu držel kolem hranice deseti rezervací.

Až do počátku 80. let byla převážná část vyhlášených BR v podstatě územně totožná s již existujícími legálně chráněnými územími, většinou národními parky (Persic 2008) a nedocházelo ani k rozšíření území, které by bylo možno plně využít pro výzkum - tento probíhal v rámci již uznaných území spíše na akademické úrovni.

Přestože logistické či rozvojové funkce zůstávají prozatím stále upozaděny, objevují se snahy dokázat fungování nového, multifunkčního konceptu – příkladem je biosférická rezervace Mapimí v Mexiku vyhlášená v roce 1977 (Batisse 1986 (2003)). Zde je ale nutno zdůraznit, že tato oblast nebyla v minulosti národním parkem a nepodléhala žádné legální ochraně a stereotypům co se týče nakládání s územím s tím spojenými. Byla tedy „čistým listem“.

V roce 1983 UNESCO ve spolupráci s Programem Organizace spojených národů pro životní prostředí (dále „UNEP“) organizuje v Minsku První mezinárodní konferenci biosférických rezervací, jejímž výstupem byl Akční plán pro biosférické rezervace z roku 1984. Akční plán poprvé zmiňuje dosažení udržitelného rozvoje jako jeden z hlavních cílů BR.

Právě konference v Minsku mění pohled na biosférické rezervace zdůrazněním multifunkčnosti tohoto konceptu – výzkum, vzdělávání, výměna informací a zapojení místních obyvatel. Zejména poslední dva body jsou akcentovány v Sevillské strategii z roku 1995.

Poprvé definuje třetí, přechodnou zónu, jako oblast možného experimentálního výzkumu a studia rehabilitace poškozené krajiny (Ishwaran, Persic 2008). Dochází k akceptaci BR jako území, kde je možno studovat konflikty civilizace s přírodou. V průběhu 80. a 90 let postupně narůstá počet biosférických rezervací vyhlášených mimo již uznaná chráněná území (Jeník 1996).

V roce 1992 se v Riu de Janeiru koná Konference OSN o životním prostředí a rozvoji s cílem definovat správnou podobu udržitelného rozvoje. Výsledkem byla Deklarace UN o ochraně životního prostředí a rozvoji, která mimo jiné zdůrazňuje, že chceme-li dosáhnout udržitelného rozvoje, ochrana životního prostředí se musí stát nedílnou součástí veškerých rozvojových procesů. Klíčové je také vzdělávání obyvatel zapojení místních komunit (UN 1992)³.

Dalším dokumentem z téhož roku je mezinárodní Úmluva o biologické diverzitě (dále „CBD“), která nabádá k ochraně biologické diverzity a udržitelnému využívání přírodních zdrojů tak, aby byly zachovány i pro další generace. Uznává rostoucí potřebu nalezení rovnováhy mezi ochranou biodiverzity a potřebami místních komunit, zejména těch indiánských, žijících tradičním způsobem života. Zvláštní pozornost pak musí být věnována rozvojovým zemím vzhledem k jejich větší náchylnosti k devastaci přírodních zdrojů (UN 1992)⁴.

Neméně důležité bylo přijetí Agendy21, tedy dokumentu, který shrnuje principy trvale udržitelného rozvoje a definuje problémy, se kterými se musí společnost na prahu nového tisíciletí vypořádat.

---

³ Deklarace OSN o ochraně životního prostředí a rozvoji

⁴ Úmluva o biologické diverzitě

Všechny tyto principy se odráží v Sevillské strategii z roku 1995, která byla zásadním a určujícím mezníkem ve vývoji sítě biosférických rezervací (Jelínková 2001).

Právě BR by podle Sevillské strategie mohly přispívat k naplňování principů CBD. Je zřejmé, že poslání a podstata sítě biosférických rezervací se nevyvíjely izolovaně, ale v kontextu celosvětové diskuze o potřebě dosažení rovnováhy mezi hospodářským vývojem a ochranou přírodních zdrojů.

Sevillská strategie BR definuje jako „*oblasti se suchozemskými, pobřežním, mořskými, případně kombinovanými ekosystémy, které jsou mezinárodně uznány v rámci programu MAB*“ a zdůrazňuje jejich základní funkce, tedy „*funkci ochrany genetických zdrojů, druhů, ekosystémů a krajiny, rozvojovou funkci, tedy podporu udržitelných ekonomických aktivit a logistickou funkci, tedy podporu projektů, environmentálního vzdělávání, výzkumu, výcviku a monitoringu, které jsou spojeny s lokálními, národními či mezinárodními otázkami udržitelného rozvoje*“ (UNESCO 1996: 6).

Za čtyři desetiletí existence prošel model biosférické rezervace řadou změn a vzhledem k faktu, že otázka udržitelného rozvoje je v posledních letech stále častěji diskutovaným tématem, mohl by stát skutečně oceňovaným a uznávaným nástrojem k jeho dosažení.

Budoucnost BR dnes spočívá v kombinaci využívání vědomostí, získaných výzkumem a studii specifických případů v jednotlivých biosférických rezervacích.

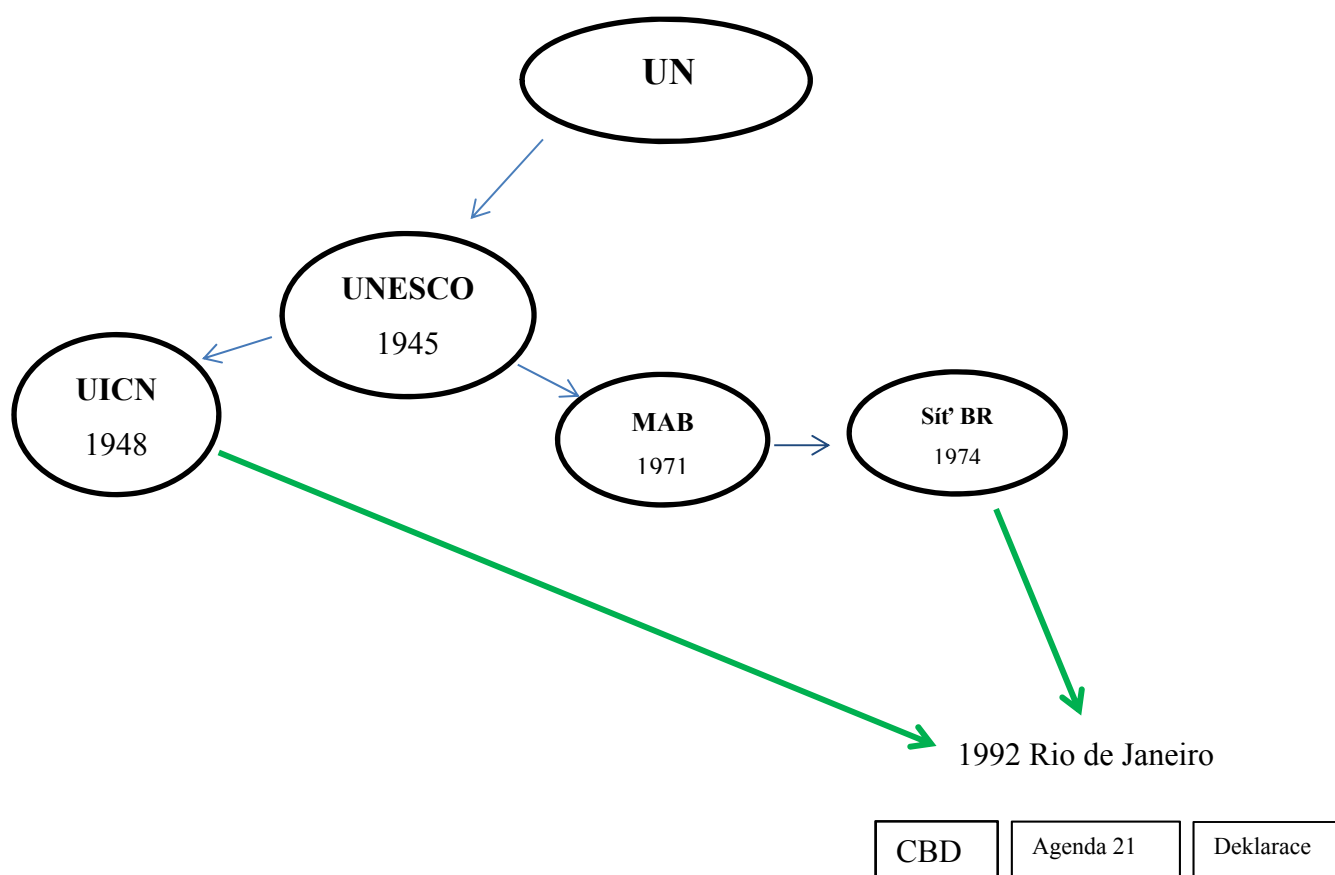
Shromažďování a vzájemné předávání těchto poznatků jak osobám zodpovědným za správu, tak samotným místním komunitám by mohlo proměnit biosférické rezervace ve skutečné „učební laboratoře“ udržitelného rozvoje, což je zvláště důležité vzhledem ke skutečnosti, že se nacházíme se v období, které bylo OSN vyhlášeno Desetiletím vzdělávání pro udržitelný rozvoj (Ishwaran, Persic 2008).

2.2 Biosférické rezervace v kontextu mezinárodního systému ochrany přírody

Hlavní autoritou na poli mezinárodní ochrany přírody se po konferenci v Rio de Janeiru v roce 1992 stala UN. Výstupem této konference bylo několik dokumentů – Agenda21, Deklarace z Ria a především CBD, která je prvním a zároveň klíčovým dokumentem v mezinárodním systému ochrany přírody a udržitelného využívání biodiverzity.

CBD prosazuje filozofii udržitelného využívání zdrojů a komplexní ochrany ekosystémů, nevyzývá pouze k ochraně jednotlivých ohrožených rostlinných či živočišných druhů. Dle článku VI CBD každá země bude, v rámci svých možností, realizovat strategie a akční plány vedoucí k trvale udržitelnému využívání diverzity (UN 1992)⁵.

Obr. č. 3: Organizace podílející se na mezinárodním systému ochrany přírody

Zdroj: vlastní zpracování, UNESCO 1996

UNESCO, jedna z organizací spadajících pod UN, iniciovala v 70. letech vznik programu MAB, po němž následovalo založení světové sítě BR.

BR, stejně jako Agenda 21 a CBD, hrají důležitou roli v budování vztahu mezi rozvojem a ochranou přírody a zdrojů. Koncept BR není kopií principů CBD či Agendy 21, ale měl by být spíše nástrojem k jejich dosahování (UNESCO 1996).

⁵ Úmluva o biologické diverzitě

Důležitou mezinárodní organizací na poli ochrany přírody je Mezinárodní svaz ochrany přírody (dále „UICN“) založený v roce 1948 za účelem podpory vědeckých a ekologických aktivit UNESCO.

Od svého vzniku spolupracuje s UN a UNESCO v otázkách ochrany přírody. V současné době má UICN více než 1000 členů, patří mezi ně státy, vládní agentury, národní a mezinárodní nevládní organizace a přidružené organizace v téměř 150 zemích. Obrovskou devízou organizace je fakt, že disponuje sítí několika tisíc odborníků, kteří se dobrovolně podílejí na osvětě v oblasti ochrany přírody (Dudley, Stolton 2008).

Jedním z hlavních projektů UICN, který má přispívat k realizaci CBD, je tzv. Program chráněných území, v rámci kterého UICN vytvořilo 6 kategorií chráněných oblastí uznaných UN a vládami mnoha států, které je zahrnuly do vlastní legislativy (Maza Elvira, Cadena Gonzáles, Piguerón Wriz 2003). Pro každou z kategorií platí určité principy řízení a charakteristiky.

Následuje přehled Mezinárodně uznávané kategorizace chráněných území podle UICN⁶

- I. Národní rezervace podléhající přísné ochraně / divoká příroda
  - II. Národní park
  - III. Přírodní památka
  - IV. Oblast výskytu druhu
  - V. Chráněná oblast (mořská či suchozemská)
  - VI. Chráněná oblast s řízeně využívanými zdroji
-
- I vědecký výzkum / ochrana divoké přírody
  - II ochrana ekosystémů, rekreace
  - III ochrana specifických přírodních útvarů
  - IV ochrana druhů a stanovišť
  - V ochrana a rekreace
  - VI udržitelné využívání ekosystémů

Původní návrh UICN z roku 1987 obsahoval 10 kategorií, mezi které patřila mimo jiné i kategorie BR. V roce 1994 byl počet kategorií zredukován na 6 a tento systém platí dodnes.

---

⁶ Přehled aktuálně platných kategorií chráněných území, jak je UICN prezentuje na svých oficiálních webových stránkách, zestručněný přehled

Některé z kategorií byly sloučeny, BR byla ze seznamu vyřazena, protože podle UICN by na ni mělo být pohlíženo spíše jako oblast doplňující a kompatibilní s jednou či více kategoriemi UICN. Lze říci, že nejbližší má k VI. kategorii (chráněná oblast s řízeně využívanými zdroji) (Daniele, Acrebi, Carenzo 1999).

3 OCHRANA PŘÍRODY V LATINSKÉ AMERICE

Latinská Amerika je regionem s největší biologickou rozmanitostí na světě a přibližně 20 % rozlohy tvoří chráněná území. Rozloha chráněných oblastí v regionu je kolem 4 milionů km² a tvoří tak asi 20 % z celkové světové rozlohy chráněných oblastí (Bárcena 2011).

Obr. 3: Přehled chráněných území v regionu Latinská Amerika a Karibik

Zdroj: Guerrero, Sguerra 2009

Mapa s přehledem chráněných území (vyznačeny žlutě a zeleně) demonstruje, že pokrývají opravdu významnou část regionu s největší koncentrací v oblasti Amazonie a Střední Ameriky. Naopak na jihu kontinentu nalezneme chráněná území spíše zřídka.

Dva zásadní mezníky v úsilí latinskoamerických států v oblasti ochrany přírody představují I. a II. Latinskoamerický kongres národních parků a dalších chráněných území, které se konaly v roce 1997 v kolumbijské Santa Martě, a o 10 let později, v roce 2007 v argentinském Bariloche.

Na prvním kongresu v Santa Martě byly mezi hlavní problémy zařazeny klimatické změny a s nimi související přírodní jevy jako hurikány, zvyšování mořské hladiny a eroze, které podle odhadů postihují až 90 % karibských pláží, oteplování a s ním související sucha a zvýšený výskyt požárů. Dále změny ve využívání půdy s tím spojené odlesňování rozlehlých ploch (Guerrero, Sguerra 2009).

Chráněné oblasti jsou také ohrožené nedostatečným plánováním aktivit. Plánování odráží pouze krátkodobé zájmy především v oblasti těžby, infrastruktury nebo cestovního ruchu.

Hlavním cílem II. Kongresu bylo zhodnocení a analýza plnění cílů stanovených v roce 1997 a stanovení priorit pro další desetiletí. Vznikl Akční plán založený na 4 tematických okruzích, které odrážejí priority CBD, ale přizpůsobují je podmínkám a potřebám regionu.

Snahu o zlepšování kvality a efektivity ochrany přírody dokazuje také počet ratifikovaných mezinárodních úmluv o ochraně životního prostředí a biodiverzity, jejichž přehled je uveden v Tab. 3 (Conte Grand, Delia 2008).

Tab. 3: Přehled ratifikovaných mezinárodních smluv v zemích LA (z celkového počtu 11 smluv)

země	počet ratifikovaných smluv	země	počet ratifikovaných smluv
Argentina	10	Guatemala	10
Belize	8	Haiti	5
Bolívie	11	Honduras	10
Brazílie	10	Mexiko	11
Chile	9	Nicaragua	10
Kolumbie	9	Panama	10
Kostarika	10	Paraguay	10
Kuba	10	Peru	9
Dom. rep.	7	Uruguay	9
Ekvádor	10	Venezuela	9
El Salvador	8		

Zdroj: Conte Grand, Delia 2008

Pouze dvě země, Mexiko a Bolívie ratifikovaly všechny mezinárodní smlouvy týkající se ochrany přírody a většina zemí ratifikovala alespoň 9 z celkových 11. Jedinou zemí, která přijala méně než polovinu smluv, je Haiti.

3.1 Systém ochrany přírody v Latinské Americe

Článek VIII CBD nabádá jednotlivé státy, aby v rámci svých hranic vytvořily systém chráněných území, a zdůrazňuje, že takzvaná ochrana *in situ*, je zásadní pro dosažení ochrany biologické rozmanitosti (UN 1992)⁷.

Každá země by tedy měla vytvořit vlastní systém chráněných území. Šest kategorií chráněných území, stanovených UICN, je globálně uznávaným standardem a většina zemí Latinské Ameriky se snaží svou klasifikaci s tímto standardem sjednotit.

Aby byl systém plně funkční, mělo by se v dané zemi objevit všech 6 kategorií na různých úrovních - od území zřizovaných státem až po území řízená místními komunitami, případně za účasti indiánského obyvatelstva. Nejen v případě Latinské Ameriky se ale jedná spíše o ideální a nedosažitelný model (Dudley, Stolton 2008).

⁷ Úmluva o biologické diverzitě

Tab. 4: Přehled kategorií chráněných území podle UICN

užívání UICN kategorií v jednotlivých zemích LA v roce 2003																				
Země / kateg.	Argentina	Belize	Bolívie	Brazílie	Chile	Dom. republika	Kolumbie	Kostarika	Kuba	Ekvádor	El Salvador	Guatemala	Honduras	Mexiko	Nicaragua	Panama	Paraguay	Peru	Uruguay	Venezuela
I	ano	ano					ano		ano				ano		ano					
II	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
III	ano	ano	ano		ano	ano		ano		ano	ano	ano	ano	ano		ano	ano		ano	ano
IV						ano					ano		ano							
V						ano					ano				ano					
VI						ano					ano					ano				

Zdroj dat: Maza Elvira, Cadena Gonzáles, Piguéron Wriz 2003

Podle studie z roku 2003 byla kategorií společnou pro všechny státy *Národní park* (II). Objevuje se ve všech zemích s výjimkou Surinamu, kde se užívá spíše označení Přírodní park (Elbers 2011).

Druhou nejrozšířenější kategorií je *Přírodní památka* (III). Národní parky patří dodnes k nejčastěji se vyskytujícím typům chráněných území, v současné době už ani Surinam není výjimkou.

Dominikánská republika a El Salvador byly jediné dvě země, které do svého systému ochrany přírody zahrnuly pouze kategorie UICN a nevytvořily žádné vlastní.

Aktuálně existuje přes 160 kategorií ve všech zemích LA, jejich přehled nabízí Tab. 5. Většina z nich typově a co se týče funkce, odpovídá některé z UICN kategorií, liší se pouze označením.

Tab. 5: Přehled kategorií a počtů chráněných území v zemích Latinské Ameriky

Země	rozloha území (km ²)	rozloha chráněných území (km ²)	přibližné vyjádření podílu chráněných území (%)	Počet chráněných území celkem	Počet kategorií chráněných území
Argentina	2 791 810	36 810	1	37	7
Belize	22 966	8 807	38	86	10
Bolívie	1 098 581	170 669	16	22	4
Brazílie	8 514 877	767 110	9	304	10
Chile	756 096	145 490	19	99	3
Dominikánská republika	48 671	12 246	25	118	8
Kolumbie	1 141 748	113 890	10	56	5
Kostarika	51 100	13 559	27	168	8
Kuba	109 886	18 500	17	253	8
Ekvádor	256 370	48 710	19	44	9
El Salvador	21 040	350	2	59	4
Guatemala	108 889	31 035	29	88	10
Guayana	214 970	4 344	2	2	2
Honduras	112 492	20 016	18	87	14
Mexiko	1 964 375	206 779	11	174	6
Nicaragua	130 373	20 937	16	72	9
Panama	75 517	22 159	29	53	17
Paraguay	406 752	23 814	6	30	8
Peru	1 285 216	179 614	14	67	10
Surinam	163 820	21 132	13	23	4
Uruguay	176 215	2 494	1	11	4
Venezuela	916 445	247 102	27	96	6
celkem	20 368 209	2 115 567	10	1949	166

Zdroj dat: Elbers 2011

Z tabulky vyplývá, že většina států využívá méně než 10 kategorií v rámci systému chráněných oblastí. Například v Guayaně existují pouze 2 chráněné oblasti ve 2 kategoriích. Nejvíce kategorií má země s poměrně malou rozlohou, Panama (17). Oproti tomu Brazílie, největší země se zároveň největším počtem chráněných oblastí, využívá 10 kategorií. V případě Dominikánské republiky přibýly k pěti UICN další 3 vlastní kategorie.

Rozhodně neplatí přímá úměra mezi rozlohou státu a počtem chráněných území. Přestože největší Brazílie se skutečně nachází na prvním místě, hned za ní je menší ostrovní stát Kuba, následně Mexiko a s dále s téměř 170 chráněnými územími čtvrtý nejmenší stát LA, Kostarika.

Více než 100 chráněných oblastí vyhlásil také třetí nejmenší stát, Dominikánská republika. Právě poslední jmenované státy patří k turisticky nejvyhledávanějším destinacím v regionu.

Naopak ve státech s rozlohou nad 1 000 000 km², s výjimkou Mexika, počet chráněných území nepřesahuje 70 a v Argentině, druhém největším státem s rozlohou téměř 3 000 000 km², jich nalezneme 37.

3.2 Mezinárodní kategorie ochrany území v Latinské Americe

Kategorizace UICN se ale využívá pro klasifikaci národních chráněných území. V zemích LA nalezneme také oblasti mezinárodního významu. Tab. 6 nabízí přehled území uznaných v rámci programu Světového přírodního dědictví UNESCO, v rámci světové sítě biosférických rezervací nebo jako mokřady světového významu RAMSAR

Tab. 6: Mezinárodně uznané chráněné oblasti podle UICN

Země	Světové dědictví UNESCO (přírodní)	Biosférické rezervace	RAMSAR	celkem
Argentina	4	12	19	35
Belize	1	0	2	3
Bolívie	1	3	8	12
Brazílie	7	6	11	24
Chile	0	8	11	19
Dominikánská republika	0	1	1	2
Kolumbie	2	5	6	13
Kostarika	3	3	11	17
Kuba	2	6	6	14
Ekvádor	2	4	13	19
El Salvador	0	2	4	6
Guatemala	0	2	7	9
Guayana	0	0	0	0
Honduras	1	1	6	8
Mexiko	4	41	114	159
Nicaragua	0	3	8	11
Panama	3	2	5	10
Paraguay	0	2	6	8
Peru	2	3	13	18
Surinam	1	0	1	2
Uruguay	0	1	2	3
Venezuela	1	2	5	8
celkem LA	33	107	259	399

Zdroj dat: Elbers 2011

Některé země jako Kuba, Guatemala, Honduras, Mexiko, Nicaragua nebo Venezuela zahrnují BR do svých systémů národní ochrany přírody a tento typ chráněného území zde spadá pod VI. kategorii UICN, *Chráněná oblast s udržitelně využívanými zdroji*. V Mexiku navíc jádrové zóny biosférických rezervací spadají do první kategorie, tedy *Národní rezervace podléhající přísné ochraně* (Maza Elvira 2003).

Jako Světové přírodní dědictví UNESCO jsou definovány oblasti, jejichž význam přesahuje národní hranice. Nejvíce takovýchto míst se nachází v Brazílii, mimo jiné oblast střední Amazonie či NP Iguazú. Z uvedených 22 zemí, v 16 z nich nalezneme aspoň jedno místo zapsané na seznam Světového přírodního dědictví UNESCO.

Jednotlivé statusy se často překrývají. Jedním z příkladů je přeshraniční NP La Amistad, který se rozkládá na území Kostariky a Panamy. Byl vyhlášen jak BR a zároveň zahrnut na seznam Světového přírodního dědictví UNESCO.

Nejvíce oblastí uznaných v rámci mezinárodních kategorií nalezneme v Mexiku, jedná se přibližně 40 % podíl z celého LA kontinentu. Jedinou zemí bez tohoto typu chráněných oblastí je Guayana.

4 TURISMUS V LATINSKÉ AMERICE

Latinská Amerika jako region se v 90. letech podílela na světovém cestovním ruchu poměrně malým podílem ve srovnání s rozlohou a populační velikostí regionu. Podle údajů z roku 1994 LA země představovaly asi 8 % celkové světové populace, ale byly cílem jen 6 % z celkového počtu turistických pobytů.

Pokud vyloučíme Mexiko, je tento nepoměr ještě větší – ve zbytku střední a jižní Ameriky žilo asi 6 % populace a zastoupení turistických pobytů bylo jen 2 %. Přispívalo k tomu několik vzájemně provázaných faktorů – nedostatečná infrastruktura, vracející se problémy s měnou, především v Brazílii, Bolívii a Argentině, guerillové války v Guatemale a Kolumbii, levicové režimy v Kubě a Nicaragui a pravicové režimy, např. v Chile či Argentině. To vše vedlo k negativním regionálním stereotypům (Weaver 1998).

Význam turismu v LA zemích postupně rostl. V období 1995 - 2007 vzrostl podíl turistických příjezdů do regionu z 14,3 % na 27,9 %, což znamená nárůst o téměř 50 % v rámci LA.

V období 1990 - 2000 zaznamenaly některé země značný nárůst příjezdů zahraničních turistů. Jednalo se především o hlavní turistickou destinaci, Mexiko, kde počet turistů vzrostl z 6,39 milionů v roce 1990 na 19,42 milionů v roce 2000.

Výrazný nárůst zaznamenala i Kostarika, která se postupně stala z hlediska ekoturismu jakýmsi latinskoamerickým „zázrakem“. Ze 435 000 v roce 1987 vzrostl počet návštěvníků na 1,1 milionu v roce 2000 (Gouvea 2004).

Jak naznačují data⁸ uvedená níže, následující dekáda byla rovněž ve znamení růstu.

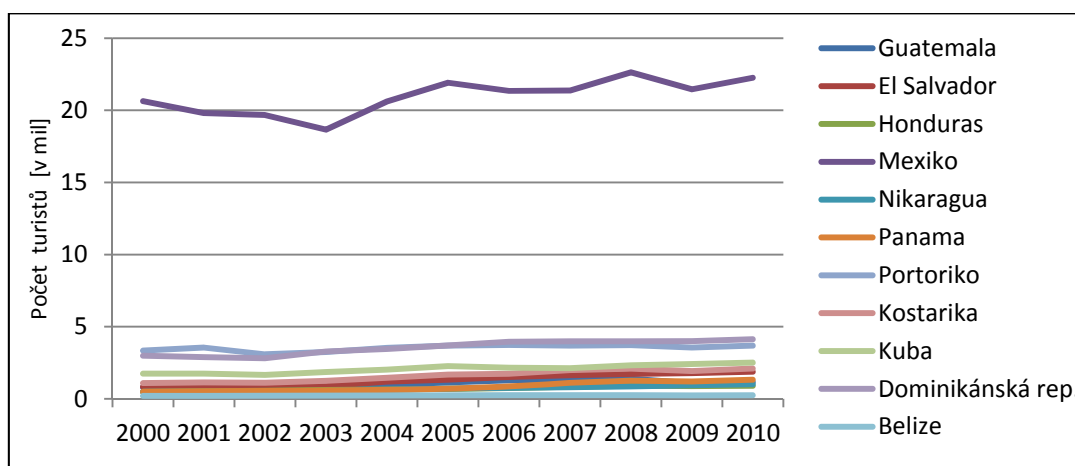
V první skupině zemí Střední Ameriky, Karibiku a Mexika je evidentní, že Mexiko po celé období výrazně převyšuje ostatní země regionu. Počty turistů se pohybují, až na mírný propad v letech 2001-2003 nad hranicí 20 milionů ročně. Naopak žádná z dalších zemí nepřesáhla hranici 5 milionů návštěvníků.

Tab. 7: Přehled turistických příjezdů do Mexika, Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
El Salvador	0,80	0,74	0,80	0,72	0,95	1,13	1,28	1,34	1,39	1,09	1,15
Guatemala	0,83	0,84	0,88	0,88	1,18	1,32	1,50	1,63	1,72	1,78	1,88
Honduras	0,47	0,52	0,55	0,61	0,64	0,67	0,74	0,83	0,90	0,87	0,90
Mexiko	20,64	19,81	19,67	18,67	20,62	21,92	21,35	21,37	22,64	21,45	22,26
Nikaragua	0,49	0,48	0,47	0,53	0,62	0,71	0,75	0,80	0,86	0,93	1,01
Panama	0,48	0,52	0,53	0,57	0,62	0,70	0,84	1,10	1,25	1,20	1,32
Portoriko	3,34	3,55	3,09	3,24	3,54	3,69	3,72	3,69	3,72	3,55	3,68
Kostarika	1,09	1,13	1,11	1,24	1,45	1,68	1,73	1,98	2,09	1,92	2,10
Kuba	1,74	1,74	1,66	1,85	2,02	2,26	2,15	2,12	2,32	2,41	2,51
Dominikánská rep.	2,98	2,88	2,81	3,28	3,45	3,69	3,97	3,98	3,98	3,99	4,13
Belize	0,20	0,20	0,20	0,22	0,23	0,24	0,25	0,25	0,25	0,23	0,24

Zdroj dat: The World Bank 2012

Graf 2: Přehled turistických příjezdů do Mexika, Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010

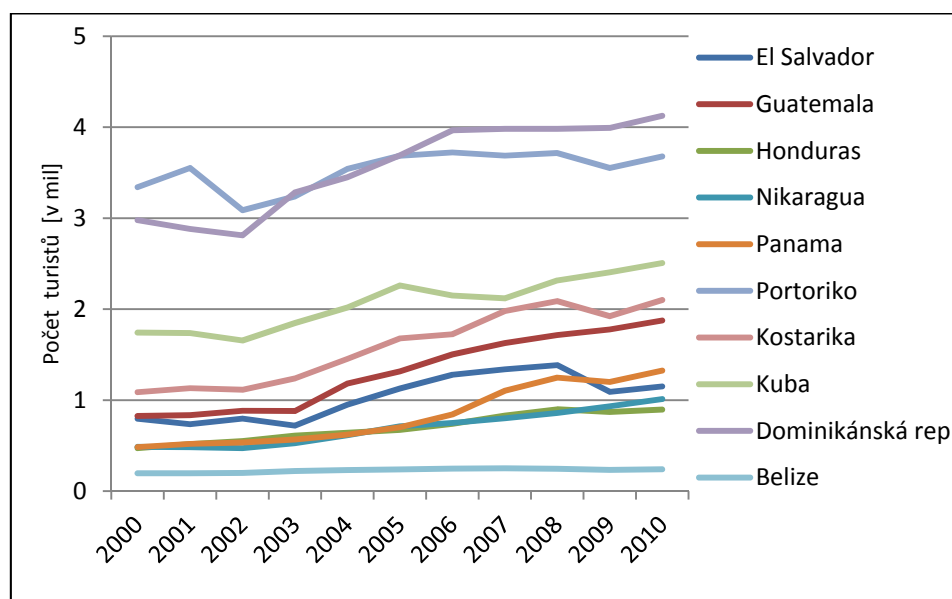
Zdroj dat: The World Bank 2012

⁸ Pro lepší orientaci jsou jednotlivé země LA rozděleny do tří skupin – Střední Amerika, Karibik a Mexiko, Andské země a Brazílie a země Jižního rohu.

Doplňkový Graf 3 znázorňuje, na základě dat uvedených v Tab. 7, vývoj v tom samém regionu, ovšem bez Mexika, pro větší přehlednost rozdílů mezi jednotlivými zeměmi.

Z grafu vyplývá, že nejnavštěvovanějšími zeměmi byla Dominikánská republika, která se jako jediná přehoupla přes čtyřmiliónovou hranici, a Portoriko. Nejmenší počet turistů zaznamenalo Belize. U většiny zemí však došlo v průběhu dekády ke značnému nárůstu turistických příjezdů. V Guatemale, Nicaragui či Panamě na více než dvojnásobek. Oproti tomu v Belize byl vývoj téměř konstantní.

Graf 3: Přehled turistických příjezdů do Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010

Zdroj dat: The World Bank 2012

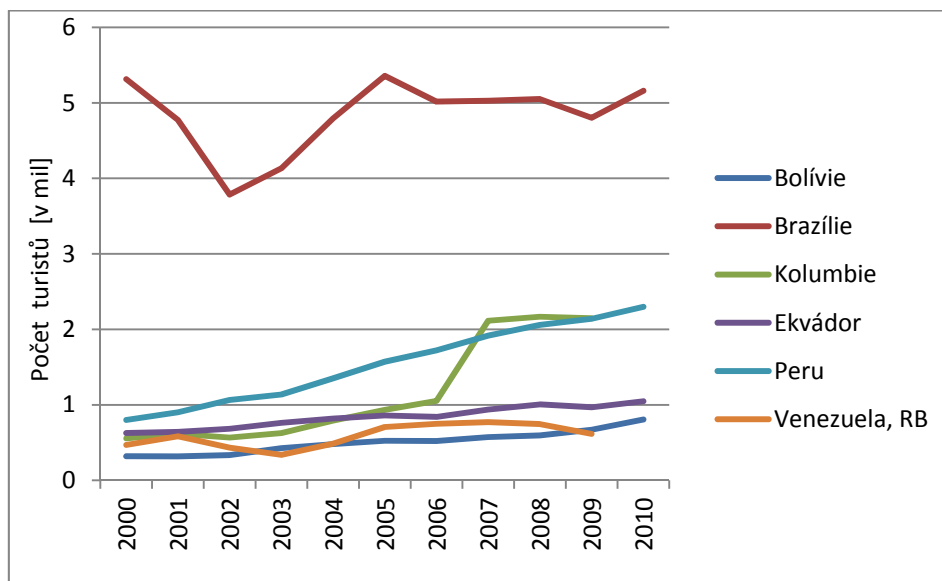
Následující údaje v Tab. 8 a Graf 4 přibližují vývoj v Andských zemích a Brazílii. Ta se, kromě období mezi lety 2001-2004, po celou dobu držela na hranici 5 milionů návštěvníků ročně. Největší nárůst, jak naznačuje křivka grafu, zaznamenalo jednoznačně Peru. Návštěvnost se zde téměř ztrojnásobila.

Tab. 8: Přehled turistických příjezdů do Brazílie a Andských zemí⁹ v letech 2000-2010

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bolívie	0,32	0,32	0,33	0,43	0,48	0,52	0,52	0,57	0,59	0,67	0,81
Brazílie	5,31	4,77	3,79	4,13	4,79	5,36	5,02	5,03	5,05	4,80	5,16
Kolumbie	0,56	0,62	0,57	0,63	0,79	0,93	1,05	2,12	2,17	2,15	-
Ekvádor	0,63	0,64	0,68	0,76	0,82	0,86	0,84	0,94	1,01	0,97	1,05
Peru	0,80	0,90	1,06	1,14	1,35	1,57	1,72	1,92	2,06	2,14	2,30
Venezuela, RB	0,47	0,58	0,43	0,34	0,49	0,71	0,75	0,77	0,75	0,62	-

Zdroj dat: The World Bank 2012

Graf 4: Přehled turistických příjezdů do Brazílie a Andských zemí v letech 2000-2010

Zdroj dat: The World Bank 2012

Poslední skupinou jsou země Jižního rohu, vývoj zde odráží Graf 5 a Tab. 9, ze kterých je na první pohled patrné, že co se týče návštěvnosti, lídrem v regionu byla jednoznačně Argentina.

Období 2002-2008 bylo ve znamení růstu, došlo v něm téměř ke zdvojnásobení počtu turistických příjezdů. Nejnižší čísla má Paraguay, kde se návštěvnost za celé sledované období nepřehoupla přes hranici 0,5 milionu návštěvníků.

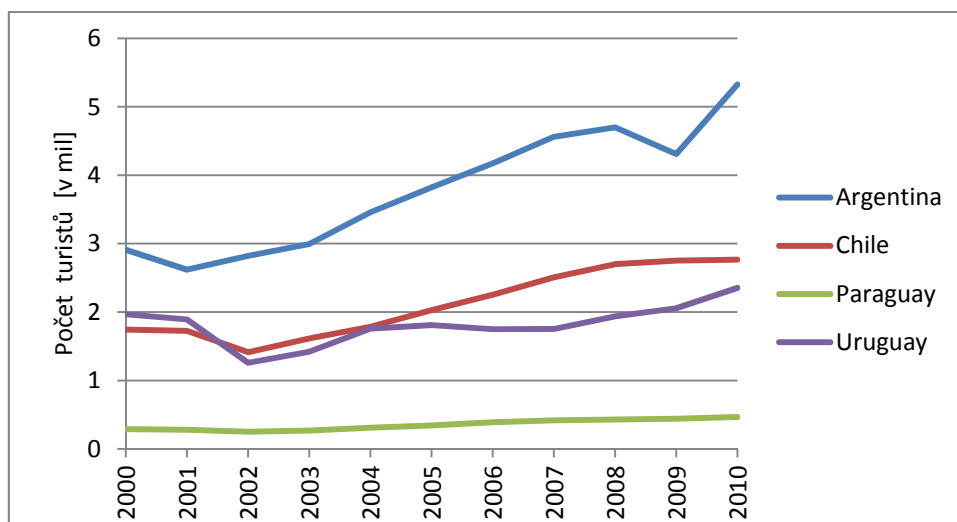
⁹ U Kolumbie a Venezuely Světová databanka neuvádí cifry za rok 2010, z důvodu zachování objektivnosti údajů tato čísla nejsou uvedena z jiných zdrojů.

Tab. 9: Přehled turistických příjezdů do zemí Jižního rohu v letech 2000-2010

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Argentina	2,91	2,62	2,82	3,00	3,46	3,82	4,17	4,56	4,70	4,31	5,33
Chile	1,74	1,72	1,41	1,61	1,79	2,03	2,25	2,51	2,70	2,75	2,77
Paraguay	0,29	0,28	0,25	0,27	0,31	0,34	0,39	0,42	0,43	0,44	0,47
Uruguay	1,97	1,89	1,26	1,42	1,76	1,81	1,75	1,75	1,94	2,06	2,35

Zdroj dat: The World Bank 2012

Graf 5: Přehled turistických příjezdů do zemí Jižního rohu v letech 2000-2010

Zdroj dat: The World Bank 2012

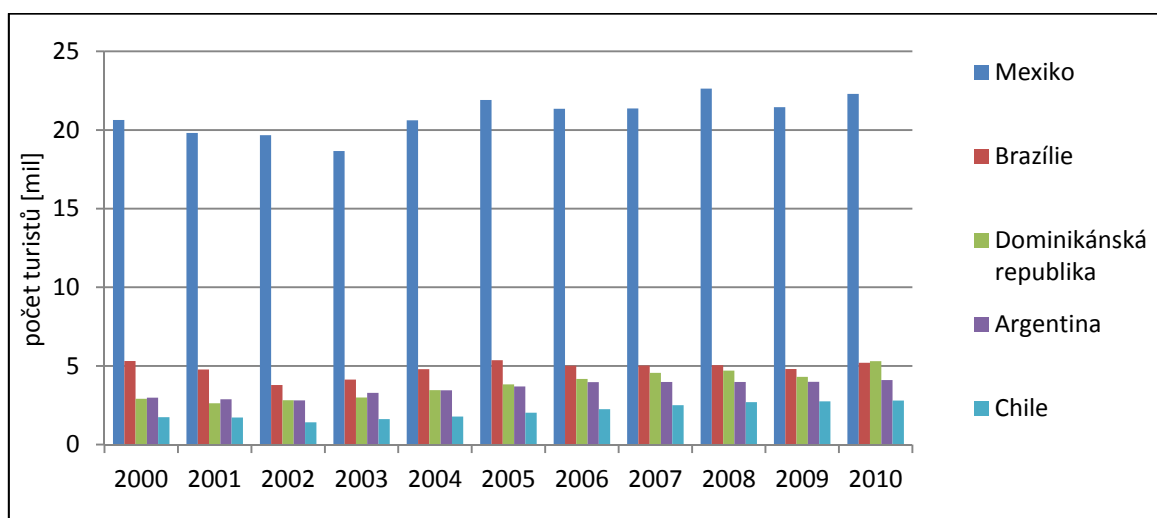
Na závěr v Tab. 10 a Graf 6 předkládám přehled 5 nejnavštěvovanějších zemí Latinské Ameriky v první dekádě 21. století. Vedoucí pozici po celou dobu zaujímal a zemí s největší návštěvností v rámci celého makroregionu LA bylo jednoznačně Mexiko. Na druhém místě pak Brazílie. Jediným zástupcem Karibiku je zde Dominikánská republika, zbylé turisticky nepřitažlivější destinace se nacházejí na jihoamerickém kontinentě.

Tab. 10: Přehled nejnavštěvovanějších zemí LA v letech 2000-2010

Země	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mexiko	20,6	19,8	19,7	18,7	20,6	21,9	21,4	21,4	22,6	21,5	22,3
Brazílie	5,3	4,8	3,8	4,1	4,8	5,4	5,0	5,0	5,1	4,8	5,2
Argentina	2,9	2,6	2,8	3,0	3,5	3,8	4,2	4,6	4,7	4,3	5,3
Dominikánská republika	3,0	2,9	2,8	3,3	3,5	3,7	4,0	4,0	4,0	4,0	4,1
Chile	1,7	1,7	1,4	1,6	1,8	2,0	2,3	2,5	2,7	2,8	2,8

Zdroj dat: The World Bank 2012

Graf 6: Přehled nejnavštěvovanějších zemí LA v letech 2000-2010

Zdroj dat: The World Bank 2012

5 EKOTURISMUS V LATINSKÉ AMERICE

Konference o životním prostředí v Riu de Janeiru v roce 1992 byla pro mnoho latinskoamerických zemí momentem, kdy začaly vnímat ekoturismus jako způsob, jak dosáhnout udržitelnosti životního prostředí a zároveň ekonomického rozvoje.

Ekoturismu je součástí rozvojových strategií většiny zemí Třetího světa a téměř všechny jej v určité míře podporují a propagují. Byl považován za šetrnější, alternativní zdroj devizových příjmů, ve srovnání s těžbou ropy, komerčním rybolovem, chovem dobytka nebo masovým turismem.

Studie realizované v afrických zemích prokazují, že turistické aktivity spojené s pozorováním divoké přírody byly téměř jedenáctkrát výnosnější a vytvořily až patnáctkrát více pracovních míst než chov dobytka na rančích (Honey 2008).

LA země pociťují nutnost rozšířit své ekonomiky. Ekonomická udržitelnost je v regionu klíčová a ekoturismus nabízí unikátní možnost dosažení rovnováhy mezi ochranou přírodních zdrojů, které jsou ve většině zemí hlavní devizou a turistickým lákadlem, a ekonomickým rozvojem. V mnoha zemích je cestovní ruch hlavním zdrojem exportních příjmů a zaměstnanosti (Weaver 1998).

Ze statistik TIES z roku 2000 vyplývá, že například v Belize v roce 1999 49.4 % z 172.292 turistů navštívilo mayské památky a 12.8 %, tedy přibližně 22 000 navštívilo přírodní parky a rezervace. Ekvádorské Galapágy navštívilo ročně asi 60 000 turistů. Kostarika s téměř 800 000 návštěvníky se v roce 2001 stala největším příjemcem ekoturistů v Latinské Americe (TIES 2000).

LA země mají navíc díky bohaté biodiverzitě přirozenou konkurenční výhodu pro alternativní formy cestování, mezi které patří právě ekoturismus, ale málo z nich je umí plně využít. Nejrozvinutější je v tomto ohledu je Kostarika následovaná Mexikem a Brazílií, která má podstatný potenciál pro růst - Amazonie je považována za „zlatý důl“ ekoturismu (Gouvea 2004).

Objektivní systém nezávislého měření či hodnocení ekoturismu v současné době neexistuje (Cloyd, Dean 1999, Honey 2008), a proto rozsah ekoturismu a počty návštěvníků pravděpodobně nelze přesně změřit.

Ovšem fakt, že ekoturismus je stále více vyhledávaný a rozšířený v Latinské Americe, vyplývá i z Tab. 11. Ta porovnává počet odkazů, které vyhledal Google při zadání spojení „název země (angl.) + ecotourism“.

Tab. 11: Pořadí prvních 10 zemí v letech 2007 - 2012 podle počtu odkazů na Google po zadání spojení „jméno země (angl.) + ecotourism“

2007		2012	
Mexiko	1 050 000	Mexiko	4 770 000
Brazílie	785 000	Peru	3 810 000
Kostarika	743 000	Ekvádor	1 810 000
Peru	573 000	Brazílie	1 720 000
Ekvádor	555 000	Chile	1 640 000
Argentina	502 000	Kolumbie	1 570 000
Kuba	450 000	Kuba	1 540 000
Belize	437 000	Kostarika	1 340 000
Guatemala	431 000	Panama	
Panama	430 000	Dom. rep.	1 280 000

Zdroj dat: Mowfoth 2008 (data z ledna 2007), vlastní vyhledávání zadáváním klíčových slov na google.com, září 2012

5.1 Role nevládních organizací v rozvoji ekoturismu

Jen málo projektů v LA zemích se v počátcích obešlo bez podpory mezinárodních nevládních organizací, které jsou schopné poskytnout vzdělávací a poradenské programy spojené s managementem, infrastrukturou turismu nebo marketingovými strategiemi v rozvojových zemích.

Většina organizací s mezinárodní působností, které se zapojují do řešení environmentálních otázek, sídlí ve Spojených státech – Světový fond na ochranu přírody (dále „WWF“), National Geographic, Institut pro světové zdroje (dále „WRI“), společnost Ochrana přírody (dále „TNC“) a další. Organizace získávají prostředky z různých institucí – Severoamerické agentury pro mezinárodní rozvoj (dále „USAID“), Světové banky, organizací spadajících pod UN či filantropických nadací.

Nejnámější, WWF, podporuje projekty po celém světě a v rámci Latinské Ameriky působí například v Belize, v Amazonii a na Galapágách, kde ve spolupráci se společností Toyota spustil v roce 2006 projekt na podporu recyklace a efektivního zpracovávání odpadů. Díky finanční podpoře, dlouhodobé strategii, zavedení nových technologií, osvětě a 7 500 barevných kontejnerů, vzrostl podíl recyklovaného odpadu mezi lety 2007 - 2009 o neuvěřitelných 260 % (WWF 2010).

TNC se zaměřuje na jihoamerický kontinent a její Ekoturistický program spolupracuje s vládami a chráněnými oblastmi. Například v Bolívii se podílel na zavedení vstupného do nejnavštěvovanějšího NP, Eduardo Avaroa National Andean Fauna Reserve. Zavedení vstupného v rámci sítě NP přináší parkům odhadem 1, 5 milionů dolarů ročně (Honey 2008).

5.2 Ekoturismus – zkušenosti Latinské Ameriky

Následující kapitoly jsou věnovány konkrétním příkladům ekoturismu v latinskoamerické praxi. Protože není možné obsáhnout zde vývoj ve všech zemích regionu, kapitoly se zaměřují pouze na vybrané země – Kostariku a ekvádorské Galapágy.

Světově známé ekoturistické destinace s jedinečnou biodiverzitou a vzácnými ekosystémy, které v 90. letech zažily pravý „boom“ a ekoturismus se zde vyskytuje spíše v masové podobě.

Největší Kostarickou devízou a základem pro rozvoj turismu je síť NP a dalších typů privátních či veřejných chráněných území. Jsou nejen hlavním turistickým lákadlem, ale i důležitým zdrojem příjmů. Kostarika je příkladem země, která využila příležitosti, ze svých silných stránek vytěžila maximum a přilákala důležité zahraniční investory.

Ekvádor, potažmo souostroví Galapág, se stalo ikonou ekoturistů a synonymem pro ochranu, výzkum a vědu. Je jakousi laboratoří, která návštěvníkům umožňuje navštívit „ráj na zemi“ a zároveň si zakládá na kontrole a regulaci turismu s cílem minimalizovat dopady na jedinečnou, mnohdy endemickou faunu a floru.

Obě země také bojují s negativními stopami, které zde tisíce, i když „zelených“ bot zanechávají.

5.2.1 Kostarika – latinskoamerický „zázrak“?

V Latinské Americe se ekoturismus vyvíjí různou rychlostí, podle různých modelů a strategií. Různá je také role a míra zapojení státu a soukromého sektoru.

Kostarická zkušenost poukazuje na důležitost podílu privátního sektoru a těsná spolupráce vlády s privátního sektoru se ukazuje jako konkurenceschopný model. Je jednou ze zemí, kde se ekoturismus stal součástí jak strategie na ochranu přírody, tak rozvojových strategií (Buchsbaum 2004).

Na relativně malé rozloze se nachází 90 000 druhů rostlin a živočichů a téměř 5 % světové biodiverzity. Na počátku 90. pokrývala chráněná území 21 %, dnes představují asi 26 % z celkové rozlohy země (Elbers 2011).

S vědomím nutnosti ochrany „národního bohatství“ začala podpora rozvoje ekoturismu v zemi už v 80. letech, především díky vzniku Sekretariátu pro životní prostředí a kostarického Institutu pro cestovní ruch (dále „ICT“).

Kostarika se dostává do širšího povědomí v 90. letech jako „ekologický ráj, země, kde neexistuje armáda a jejíž tehdejší prezident, Oscar Arias, získal Nobelovu cenu míru (LePree 2008). V roce 1992 americká Společnost dobrodružného cestovního ruchu (dále „ATS“) zemi vyhlásila „světovou ekoturistickou destinací číslo jedna“ (Honey 2008).

Dodnes má pověst stabilní, demokratické země, která nabízí nejen excelentní národní parky a příjemné klima, ale je také známá jako země s poměrně vysokou životní úrovní, fungující infrastrukturou a zdravotnickým či vzdělávacím systémem (Buchsbaum 2004).

Obrovskou výhodou je také její poloha a výborná letecká dostupnost ze Spojených států, ta byla už od počátku velmi důležitá – byli to právě kanadští a američtí ekoturisté, na které byly zaměřeny první kampaně propagující ekoturismus v zemi.

Postupně se Kostarika stala jednou z nejoblíbenějších ekoturistických destinací. Pravý „čistý“ ekoturismus je zde ale zastoupen v menším poměru, jedná se spíše o jeho kombinaci s masovým typem turistiky (Weaver 1998).

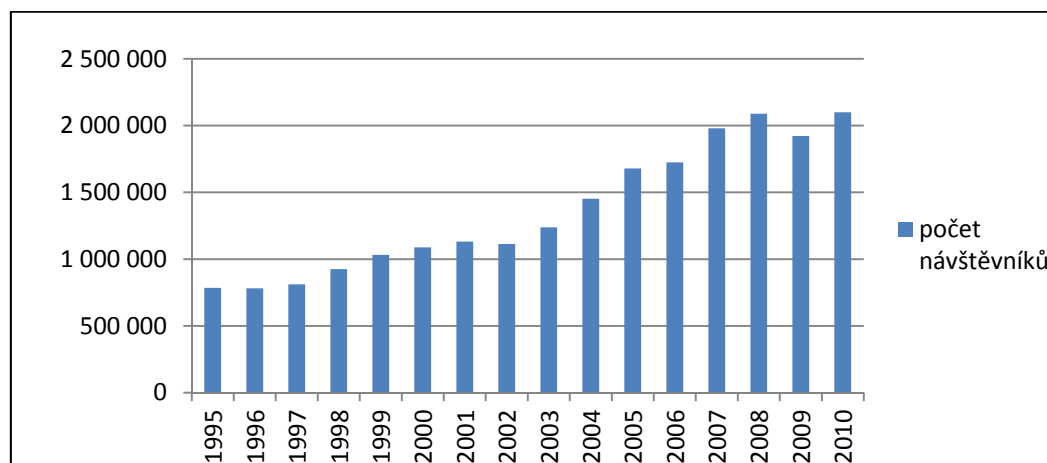
Návštěvnost země obecně rostla poměrně rychle a už na konci 90. let se přehoupla přes hranici 1 milionu zahraničních turistů (viz. Tab. 12 a Graf 7).

Tab. 12: Turistické příjezdy do Kostariky v letech 1995 - 2010

rok	počet návštěvníků	nárůst/pokles (%)	rok	počet návštěvníků	nárůst/pokles (%)
1995	784 610		2003	1 237 948	11,2
1996	781 127	(-) 0,4	2004	1 452 926	17,4
1997	811 490	3,9	2005	1 679 051	15,6
1998	924 853	16,2	2006	1 725 261	2,8
1999	1 031 585	9,4	2007	1 979 789	14,8
2000	1 088 075	5,5	2008	2 089 174	5,5
2001	1 131 406	4	2009	1 922 579	(-) 0,8
2002	1 113 359	(-) 1,6	2010	2 099 829	9,2

Zdroj dat: ICT 2011

Graf 7: Turistické příjezdy do Kostariky v letech 1995 - 2010

Zdroj dat: ICT 2011

Počátky ekoturismu v Kostarice sahají do 80. let, které jsou spojené s počátkem vládních investic do turistického sektoru. V roce 1976 navštívilo zemi 299 tisíc turistů, zatímco v roce 1990 už to bylo 435 tisíc, tedy téměř dvojnásobek (Honey 2008).

Nejenže už na konci 90. let se počet turistů přehoupl přes milion, ale už v roce 2000 ekoturismus a další aktivity spojené přírodou přinesly více než 600 milionů dolarů (LePree 2008). Turismus se postupně stává vedoucím průmyslovým odvětvím a poráží tak tradiční zemědělský export kávy a banánů, do 90. let nejdůležitější zdroje příjmů v zemi (Bauchsbam 2004).

Zejména vláda prezidenta José Marii Figuerase (1994-1998) představovala zásadní mezník v rozvoji turismu. Jednalo se období pobídek pro zahraniční investory a mnohamilionových kampaní s cílem přilákat zahraniční, především kanadské a americké ekoturisty (Honey 2008).

Výsledkem byl raketový rozvoj, který s sebou ovšem nesl i negativní důsledky. Jednalo se zejména o přílišnou závislost na zahraničních investicích, které byly navíc vázány na řadu podmínek – od tiché podpory USA při intervenci do Nicaragui, přes rozsáhlé privatizace. Pobídky ze strany vlády a daňové úlevy zvýhodňovaly zahraniční investory oproti místním, menším soukromým společnostem. Ty na vládní programy s výhodou s nimi spojené nedosahovaly až do konce 90. let, díky zásahu ICT (Buchsbaum 2004).

Tento boom s sebou přináší nutnost rozlišovat mezi skutečně „zelenými“ produkty a velkým množstvím produktů, které s principy ekoturismu nemají nic společného (Mowforht 2008). Již v roce 1997 vzniká z iniciativy ICT Certifikát udržitelného turismu (dále „CST“) (LePree 2008).

Certifikát mohou na pěti úrovních získat hotely, cestovní agentury nebo autopůjčovny – je zcela dobrovolný a jeho cílem je *„kategorizovat a rozlišit turistické subjekty, podle míry, ve které se svou činností dosahují udržitelného modelu fungování, co se týče nakládání s přírodními, kulturními a sociálními zdroji“* (ICT 2012). V současné době má certifikaci 201 hotelů po celé zemi.

Tab. 13: Certifikované hotely v roce 2012

Podle úrovně:

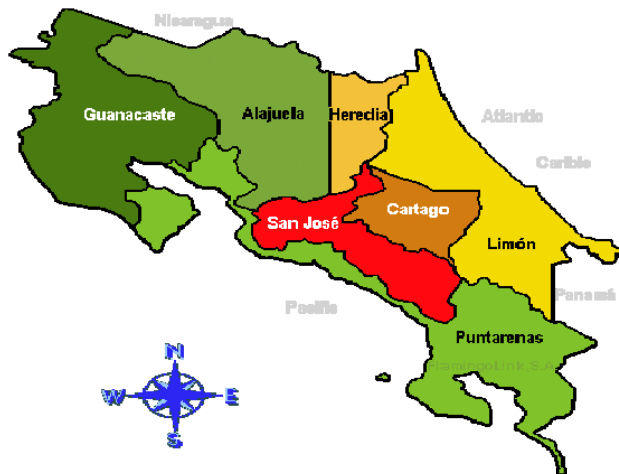
úroveň	1	2	3	4	5
počet hotelů	25	47	53	47	29

Podle provincií:

provincie	Guancaste	Alajuela	Herida	San José	Cartago	Limón	Puntaarenas
počet hotelů	31	40	16	42	8	8	56

Zdroj dat: ICT 2012

Obr. 4: Administrativní dělení Kostariky

Zdroj: ICT 2012

Počet ubytovacích zařízení vzrostl z 300 v roce 1990 na 2 500 v roce 2007, tedy téměř desetinásobně. Průměrná kapacita těchto zařízení byla pouze 16 pokojů (Honey 2008).

Specifickým faktorem, který podporuje a stimuluje kostarický ekoturismus, je krom již zmiňované biodiverzity rozsáhlá síť veřejných a soukromých chráněných rezervací, z nichž hlavně ty soukromé hrály při jeho rozvoji zásadní roli.

Přibližně polovina z této sítě jsou území s přísnou ochranou, která měla původně sloužit pouze k zachování druhů a ekosystémů. Přesto se paradoxně systém chráněných oblastí stal základem pro rozvoj kostarického turismu obecně (Weaver 1998). Z níže uvedené Tab. 14: Návštěvnost kostarických NP v letech 2000-2011 (domácí i zahraniční) a Graf 8 vyplývá, že počty návštěvníků kostarických národních parků se mezi lety 2000 – 2011 více než zdvojnásobily.

Je ovšem těžké určit, jak velké procento z návštěvníků národních parků a chráněných oblastí jsou ekoturisté – jejich definice se různí a může zahrnovat návštěvníky praktikující další alternativní, šetrné formy turismu. Pokud ovšem uvažujeme o „pasivních“ ekoturistech, tedy těch, kteří pouze navštěvují NP, níže prezentovaná čísla jsou poměrně vysoká.

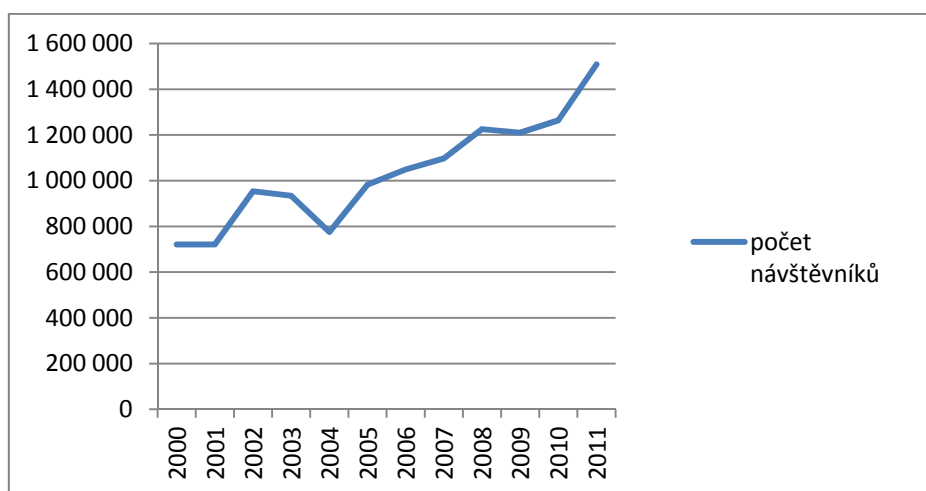
Tab. 14: Návštěvnost kostarických NP v letech 2000-2011 (domáci i zahraniční)

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
počet návštěvníků	720 514	720 754	953 650	934 376	774 992	982 835

rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011
počet návštěvníků	1 049 169	1 097 196	1 225 393	1 210 241	1 264 318	1 509 272

Zdroj dat: ESTADONACION 2012

Graf 8: Návštěvnost kostarických NP v letech 2000-2011 (domáci i zahraniční)

Zdroj dat: ESTADONACION 2012

Zajímavé je, že v 90. letech, tedy v době, kdy se turismus postupně stával největším zdrojem devíz a mnoho soukromých podnikatelů dokázalo na jeho rozvoji v chráněných oblastech profitovat, samotné NP se potýkají se závažnými problémy – v důsledku ekonomické krize v zemi chybí prostředky, personál a kvalitní infrastruktura.

Až na pár výjimek nedisponovaly turistickými centry, možnostmi ubytování, restauracemi či zkušenými průvodci. V tom samém období rapidně roste počet soukromých rezervací, které návštěvníci čím dál více upřednostňují. Částečným řešením problému bylo postupné zvyšování vstupného v NP, v roce 2005 pak půjčka 20 milionů dolarů od Meziamerické rozvojové banky (dále „IDB“), která pomohla stabilizovat a nastartovat fungování sítě NP (Honey 2008).

Největší příjmy z ekoturismu v Kostarice dnes přicházejí právě ze soukromých chráněných rezervací, které se začaly objevovat už v 50. letech. Patří většinou farmářům, rodinám, nebo je spravují mezinárodní organizace zabývající se ochranou životního prostředí. K nejznámějším

patří biologická rezervace Monteverde, světově známá díky populaci zlatých ropuch (Goueva 2004) a ohroženému ptačímu druhu quetzal.

Obr. 5: Ropucha zlatá a Quetzal

Zdroj: BioLib 1999

Zdroj: Leesbird 2011

Většinu rozlohy rezervace pokrývá tropický horský mlžný les, který představuje jeden z nejohroženějších světových ekosystémů. Turismus v oblasti se začal rozvíjet v 80. letech, ale díky relativně špatné dopravní dostupnosti a izolovanosti oblast zpočátku nebyla ohrožena negativními dopady spojenými s masovou návštěvností.

Nicméně Sander ve své studii upozorňuje, že návštěvnost rezervace od 70. let rapidně stoupla (viz.

Graf 9 a Tab. 15), což nezůstalo bez následků – odlesňování kvůli zástavbě, fragmentace půdy, změny ekosystémů a ohrožení vzácných druhů (Sander 2010).

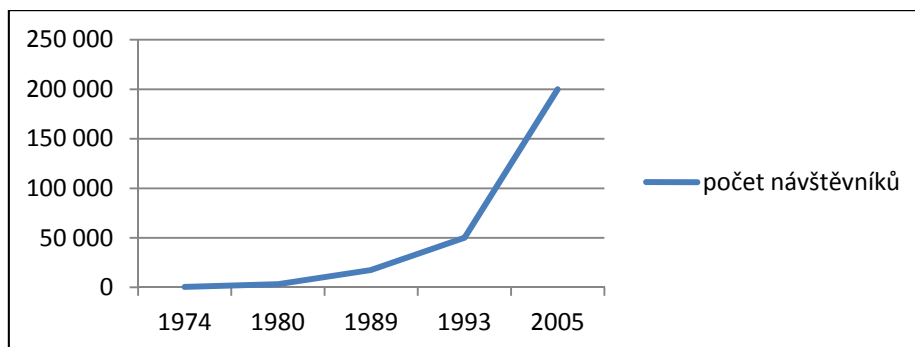
Z ekonomického hlediska Monteverde výrazně profituje z turistické návštěvnosti. Většina příjmů skutečně zůstává v regionu a většina řemeslných a tradičních výrobků, které se zde prodávají, jsou prací místních obyvatel (Koens, Dieperink, Miranda 2009). Až 95 % příjmů rezervace je využíváno na její provoz či vědecký výzkum (Buchsbaum 2004).

Tab. 15: Návštěvnost rezervace Monteverde ve vybraných letech

rok	1974	1980	1989	1993	2005
počet návštěvníků	450	3 100	17 500	50 000	200 000

Zdroj dat: Honey 2008

Graf 9: Návštěvnost rezervace Monteverde ve vybraných letech

Zdroj dat: Honey 2008

Prudký nárůst návštěvnosti od konce 80. let patrně zásadně ovlivnil výskyt některých druhů. V roce 1987 byla vědci odhadovaná populace zlatých ropuch asi 1500 jedinců. O rok později bylo nalezeno 10 jedinců, v roce 1989 pouze jeden.

Existuje mnoho teorií, vysvětlujících postupné vymizení tohoto vzácného druhu, a turistická „invaze“ je jednou z těch, které se jeví jako velmi pravděpodobné. Jisté však je, že dnes vidí návštěvníci rezervace zlaté ropuchy pouze na pohlednicích (Honey 2008).

Další, Rara Avis, byla první soukromou rezervací v zemi zaměřenou na ekoturismus, která dokázala, že ekoturismus může být profitabilním způsobem jak udržovat tropický prales. Rezervace je schopna vydělat více, než mnohé ostatní národní parky, příjmy jsou tvořeny především vstupným a granty (Goueva 2004).

Téměř všichni zaměstnanci včetně průvodců pocházejí z blízkého okolí a většina surovin pro zásobování ubytovacího zařízení, mimochodem bez elektrického proudu, zato nabízejícího pouze místní speciality, je odebírána od místních výrobců a prodejců (Honey 2008).

Ekoturismus musí mít silnou socioekonomickou složku a přímým dopadem na lokální komunitu, což se v Kostarice daří. Spojení kostarických univerzit, vlády a lokálního privátního sektoru je klíčové pro získávání kvalifikovaných pracovníků schopných přispívat k dalšímu rozvoji ekoturismu. Na základě informací a dat ze statistik a studií věnovaných fenoménu kostarickému ekoturismu je zřejmé, že se země snaží využívat ekoturismus jako nástroj rozvoje a aspoň v určitých regionech se jí to velmi dobře daří.

Následující SWOT analýza je zpracovaná na základě poznatků získaných z výše uvedených zdrojů. Přehledně shrnuje jeho silné a slabé stránky, hrozby a příležitosti.

Tab. 16 SWOT analýza – ekoturismus v Kostarice

SWOT ANALÝZA	
SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
<ul style="list-style-type: none"> - světově známá destinace - dobrá mezinárodní reputace (pověst bezpečné a stabilní země) - služby na vysoké úrovni a dobrá dopravní dostupnost - dobře fungující model a dlouholeté zkušenosti s aplikací ekoturismu - spolupráce vlády, privátního sektoru a univerzit - kvalifikovaná pracovní síla - instituce podporující rozvoj ekoturismu 	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatečná regulace počtu turistů - problém distribuce příjmů z turismu mezi místní komunity - stále převažující "masový" model - značné zapojení nevládních a jiných organizací sídlících především v zahraničí - orientace na zahraniční, především americké investice podmíněné rozsáhlými
HROZBY	PŘÍLEŽITOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - devastace přírodních zdrojů a ekosystémů - zneužívání "eko" značky, tzv. greenwashing - rostoucí konkurence v okolních zemích Střední Ameriky 	<ul style="list-style-type: none"> - tvorba pracovních míst - podpora environmentálního vzdělávání, osvěta - systém certifikace služeb - privátní rezervace jako model efektivního využívání příjmů z ekoturismu pro samostatné fungování NP a rezervací a ochranu zdrojů

Zdroj: vlastní zpracování na základě zdrojů uvedených v seznamu literatury

Kostarika je mezinárodně uznávaným příkladem dobře fungujícího modelu využívání ekoturismu jako nástroje rozvoje a ochrany přírody, především díky síti chráněných území, která se stala základem pro rozvoj turismu v zemi, institucím jako je ICT, certifikaci „eko“ služeb, a zároveň je zemí s poměrně vysokou životní úrovní, dobrou dopravní dostupností a fungující infrastrukturou.

Důležitá je spolupráce s univerzitami, vzdělávací programy a tvorba nových pracovních míst. Země dokázala v 90. letech využít svůj potenciál a vytěžit z něj maximum. Zároveň se ale potýkala a stále potýká s problémy spojenými s poškozováním životního prostředí a nedostatečnou regulací, která pravděpodobně není možná, dokud má být tento segment trhu stále jedním z nejvýraznějších zdrojů příjmů.

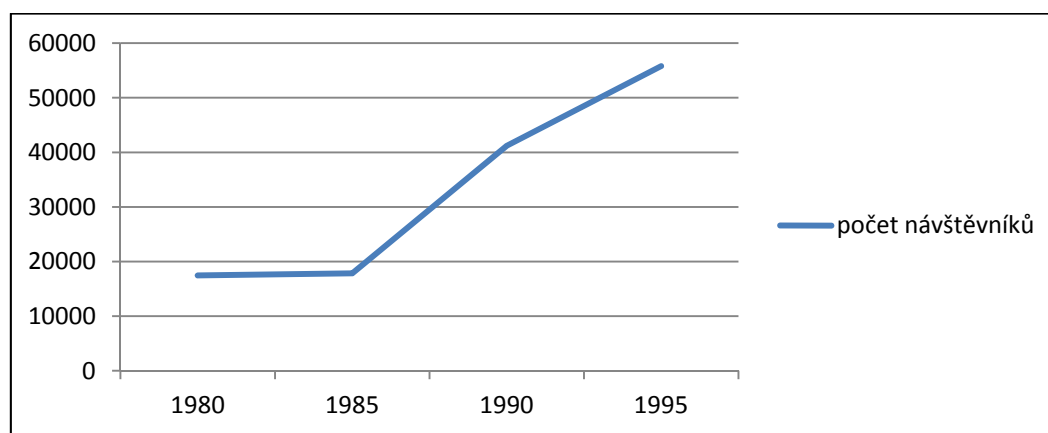
Ovšem 80. a především pak 90. léta znamenají skutečný „boom“. Oficiální údaje NP Galapágy uvádí, že počet návštěvníků mezi lety 1985 a 1990 se více než zdvojnásobil a o 5 let později se čísla vyšplhala na trojnásobek oproti roku 1980. V období 2000 – 2011 návštěvnost, až na mírný pokles v roce 2009, rostla.

Tab. 17: Návštěvnost NP Galapágy v letech 1980 - 1995

rok	1980	1985	1990	1995
počet návštěvníků	17 445	17 840	41 192	55 786

Zdroj dat: GNP 2013

Graf 10: Návštěvnost NP Galapágy v letech 1980 - 1995

Zdroj dat: GNP 2013

Tab. 18: Návštěvnost NP Galapágy v letech 2000 – 2012

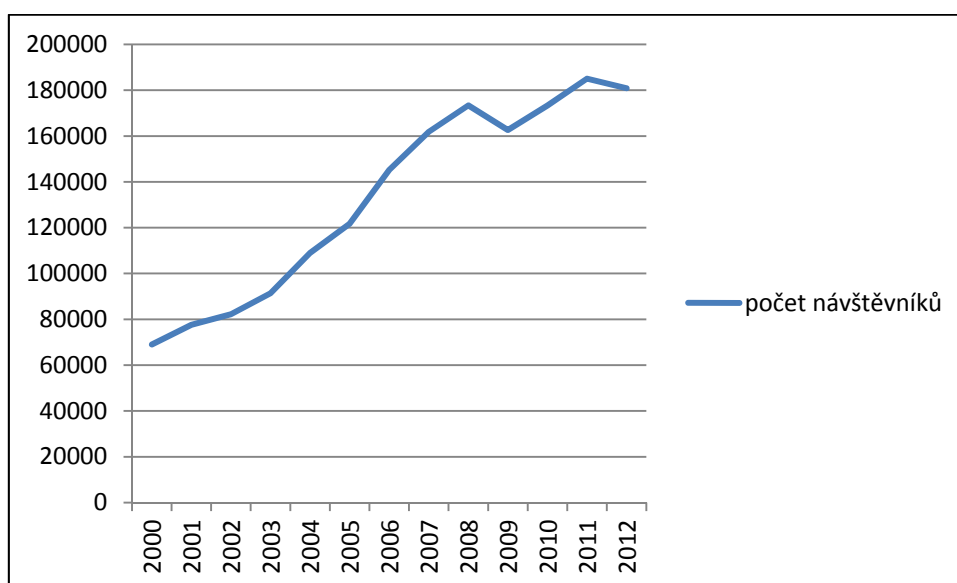
rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
počet návštěvníků	68 989	77 580	82 242	91 356	108 948	121 689

rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
počet návštěvníků	145 233	161 850	173 419	162 610	173 297	185 028	180 831

Zdroj dat: GNP 2013

Graf 11: Návštěvnost NP Galapágy v letech 2000 – 2012

Zdroj dat: GNP 2013

Ekoturismus pomohl galapágskému NP získat zdroje pro jeho řízení, vědecký výzkum a projekty pro ochranu přírody (Sefl, Self, Bell-Haynes 2010). Velká část příjmů pochází ze vstupného do NP, které pro zahraniční návštěvníky činí 100 dolarů. NP z nich získá 40% (GNP¹⁰ 2012).

Už od konce 80. let se ovšem objevují zásadní problémy spojené s turistickým rozvojem. Některé z nich jsou podobné jako v Kostarice, některé poměrně specifické - nárůst imigrantů, implementace nových živočišných a rostlinných druhů do ekosystémů, které se po staletí vyvíjely izolovaně, nekontrolovaný rybolov.

V důsledku rostoucího tlaku spojeného se zmíněnými problémy a rapidním nárůstem turismu byly Galapágy období 2007 - 2010 zapsány na seznam Ohrožených míst UNESCO (Sefl, Self, Bell-Haynes 2010). Program UN pro životní prostředí (dále „UNEP“) uvádí, že v současné době je hlavní hrozbou pro souostroví právě turismus (UNEP 2011).

Příjmy z ekoturismu výrazně ovlivnily ekonomiku a zkomplikovaly snahy o regulace. Turismus se stal v roce 2003 třetím největším zdrojem devizových příjmů Ekvádoru, po ropě a exportu banánů. 1/3 z celkových příjmů z turismu pochází právě z Galapág (Honey 2008).

Ekoturismus jako takový je zde od počátku organizovaný, ale snahy o regulace spíše selhávají. Výhodou je v tomto ohledu izolovanost souostroví. Je vzdálené 800 – 1100 km od

¹⁰ oficiální webové stránky NP Galapágy

pobřeží a turisté se sem dostávají téměř výhradně na výletních či menších lodích. Exkurze probíhá pouze za doprovodu certifikovaných průvodců, což umožňuje dobře monitorovat počet i chování návštěvníků a díky vysoké kvalifikaci průvodců také efektivní environmentální vzdělávání (UNEP 2011).

Většina turistických agentur, ať už menších, lokálních, nebo větších, sídlících většinou na pevnině, až po ty mezinárodní se sdružují do asociací usilujících o podporu udržitelné formy cestování a ochranu Galapág, protože jsou si vědomi důležitosti zachování přírodního bohatství, mimo jiné i pro jejich vlastní business.

Právě v Ekvádoru vznikla v roce 1991 Ekvádorská turistická asociace (dále „ASEC“), první národní ekoturistická organizace sdružující všechny „hráče“, zapojené do rozvoje ekoturismu, místní a indiánské komunity, soukromé turistické organizace, univerzity, privátní osoby, lokální vlády či Ministerstvo cestovního ruchu (Honey 2008).

Mezinárodní asociace touroperátorů na Galapágách (dále „IGTOA“), sdružuje a propaguje ty turistické společnosti, které nabízejí a organizují vysoce kvalitní a hlavně environmentálně zodpovědné a šetrné výlety na souostroví (IGTOA 2012).

Ekonomický přínos ekoturismu pro obě země, Kostariku i Ekvádor, je nezpochybnitelný.

170 chráněných území na 26 % rozlohy země, přičemž 60 % z nich jsou NP a biologické rezervace, to je Kostarika. Z hlediska ekoturismu je zemí s velkým potenciálem.

Průměrné vstupné do NP se pohybuje mezi 6-7, v některých NP je to až 10 dolarů pro cizince. Při návštěvnosti asi 1,5 milionu návštěvníků NP v roce 2011 přesáhly příjmy jen ze vstupného 10,5 milionů dolarů. Celkové příjmy z turismu v chráněných oblastech v roce 2009 se vyšplhaly na 550 milionů dolarů (SINAC¹¹ 2011, UNEP 2011).

Galapágy, kde 97% území bylo vyhlášeno NP, vydělávají od roku 2010 jen na poplatcích za vstupné, které je zde 100 dolarů pro cizince, více než 10 milionů dolarů ročně, tedy téměř stejně jako Kostarika. Pro srovnání jedná se pouze o jeden NP o rozloze asi 760 000 ha, v Kostarice 28 NP pokrývá území o rozloze asi 630 000 ha (UICN 2011).

Ekoturistický „boom“ v Kostarice se z dnešního pohledu zdá být nekontrolovaný a výrazně ekonomicky motivovaný. Kromě státních pobídek jej nastartovaly především investice ze Spojených států.

---

¹¹ Národní systém chráněných oblastí Kostariky

Rezervace jako Monterverde či Manuel Antonio NP, zpočátku spíš izolované ostrůvky panenské přírody, se postupně staly známými, vyhledávanými a díky vybudované infrastruktuře dostupnými turistickými oblastmi, což s sebou nese řadu problémů, ale na druhou stranu i finanční prostředky.

Odborníci usuzují, že negativní dopady v obou regionech jsou, ve srovnání s dopady masového turismu, rozhodně menší, ale stále tu jsou a snahy o jejich minimalizaci by měly pokračovat (Sander 2010). Domnívám se, že konkrétně v případě Galapág, vezmeme-li v potaz jejich mimořádný přírodní význam, jsou dopady turismu, ať už v jakékoli jeho formě mnohem závažnější než v případě Kostariky.

6 (EKO) TURISMUS A INDIÁNSKÉ KOMUNITY

Jak již bylo zmíněno v úvodních kapitolách, ekoturismus, který návštěvníkům nabízí možnost objevovat často ohrožená místa s jedinečnými ekosystémy, vyžaduje regulaci a o to více to platí v případě, že cílem turistů je poznání života nativních komunit.

V tomto ohledu je dobrým příkladem Ekvádor. V zemi se značným podílem indiánského obyvatelstva funguje několik „čistě“ ekoturistických projektů řízených přímo místními komunitami. Tento model, právě díky regulaci, sice nikdy nepřinese takový profit, jako výše zmíněné masovější formy, dokáže ale zajistit příjmy, jejichž distribuce je v tomto případě mnohem transparentnější.

Nativní obyvatelstvo je nedílnou součástí latinskoamerické identity a nepochybně se také stává součástí turistického průmyslu. Obývá regiony situované většinou v periferních, někdy až izolovaných a nedotčených přírodních oblastech, a právě tyto se stávají vyhledávanými destinacemi ekoturistů, kteří navíc touží nahlédnout pod pokličku tradičního života indiánů.

Objevují se proto snahy využít potenciálu těchto oblastí a umožnit tak lokálnímu obyvatelstvu podílet se na řízení ekoturistických aktivit, vytvářet pracovní místa a zároveň zdroj příjmů, který jim pomůže financovat fungování komunity i ekologické projekty.

Není náhodou, že dobře většinu fungujících projektů založených na tzv. „community-based ecoturismu“ nalezneme v zemích s významným podílem nativního obyvatelstva.

Ačkoli jsou často v otázce ochrany pralesů a ohrožených oblastí považováni za schopnější a povolanejší než ostatní skupiny, míra odlesňování a využívání přírodních zdrojů je právě v některých jimi obývaných Amazonských oblastech alarmující.

Cílem projektů podporujících ekoturismus je nahradit zmíněné destruktivní aktivity dlouhodobě udržitelným a šetrným turismem, který by zajistil indiánským komunitám zdroj příjmu, a přitom jim umožnil chránit kulturu, zvyky a tradice a pokračovat v tradičním způsobu života.

Kritici tohoto modelu se ale obávají důsledků kulturního střetu,“ *turismus je proces akulturace, prostřednictvím kterého jsou kultury Třetího a Čtvrtého světa¹² pohlcovány materialistickým životním stylem Prvního světa*“ (Mowforth 2008:138).

Někteří experti se navíc domnívají, že právě zásahy „zvenčí“, tedy tvorba NP a dalších institutů ochrany, uměle implementovaných a měnících přirozené hranice původního osídlení přispívají k marginalizaci a chudnutí venkovského a nativního obyvatelstva, které se ocitne za hranicí parků, zatímco přírodní i živočišné zdroje, na kterých byli závislí, zůstávají uvnitř hranic (Coria, Calfucura 2012).

Na druhou stranu musí indiánské obyvatelstvo čelit tlaku velkých společností, které lákají přírodní zdroje na jejich území. Příkladem je třeba těžba ropy v Ekvádoru či odlesňování Amazonského pralesa. V tomto případě zásah „shora“ v podobě zahrnutí oblasti pod zákonnou ochranou může být řešením.

Studie navíc ukazují, že jen na jihoamerickém kontinentě se 85% NP rozkládá na neobydlených územích a tím hlavním problémem v případě zakládání NP je nutnost vynaložení značných finančních prostředků, což je v rozvojových zemích, kde většina lidí trpí finančními problémy a žije v těžkých sociálních podmínkách, z ekonomického i politického hlediska citlivým tématem (Coria, Calfucura 2012).

6.1 Kapawi – ekvádorský kousek ráje

Kapawi, nepřiliš rozlehlá, izolovaná oblast uprostřed amazonského pralesa, jeden z prvních ekoturistických projektů a v dnešní době také jeden z mála, který reprezentuje „čistý“ ekoturismus.

---

¹² Čtvrtý svět je označení pro přírodní národy, kmeny žijící převážně v zemích Třetího světa, www.wikipedia.org

Obr. 7: Kapawi, pohled z letadla

Zdroj: Kapawi, 2011

Komplex přibližně 20 ekologických chat se nachází na jihovýchodě země v oblasti poblíž peruánských hranic obývané etnikem Achuar. Počátkem 90. let hledala národní cestovní agentura Conadros, založená s cílem položit základy ekoturismu v Ekvádoru, místo vhodné pro vybudování pilotní ekoturistické destinace v Amazonii. Se souhlasem se zástupců Achaurů vzniká v roce 1993 projekt Kapawi (Cloyd, Dean 1999).

S dostupností pouze malými letadly a nejbližšími silnicemi vzdálenými na 10 dní pěší chůze patří mezi nejizolovanější amazonské oblasti. Kapawi má ubytovací kapacitu 40 osob a turistům nabízí výlety do pralesa s místními průvodci pěšky či na kajacích, několikadenní výlety, výpravy za pozorováním ptáku, noční objevování džungle či návštěvy nativních etnik a seznamování se s jejich tradičním způsobem života (Kapawi 2012).

Po 11 letech spolupráce a podpory vzdělávání místních obyvatel pro samostatné řízení projektu, od marketingu po průvodcovství, je od roku 2001 je Kapawi plně v rukou Acharů, konkrétně společenství Národů Achuar v Ekvádoru (dále „NAE“) (Canodros 2012).

Více než 50 % zaměstnanců jsou příslušníci kmene Achuar, který usiluje o ochranu přírody v oblasti na prahu Amazonského pralesa i vlastních kulturních tradic. Významný podíl příjmů pochází z návštěvnosti, přes 40 % přímo ze zaměstnanosti a 21 % z prodeje řemeslných výrobků (ResponsibleTravel 2012).

Na financování projektu se podílí také NAE, založené v roce 1991. Nejen NAE, ale i zástupci dalších indiánských skupin se navíc snaží lobbovat u vlády za zájmy místních komunit a

ochranu pralesa před těžbou ropy, která z environmentálního hlediska způsobuje problémy především na severu země (BBC 2007).

6.2 Cofán - splynutí s amazonským pralesem

Dalším etnikem, které využívá ekoturismu jako alternativního zdroje příjmů je Cofán, patří k nejstarším v Amazonii, prales obývá po staletí.

Pobyt v komunitě Cofán včetně tradičního jídla i ubytování, zahrnující výlety na kajacích, rybaření, vodní sporty nebo turistiku, to vše s nativními průvodci, umožňuje skutečně autentický zážitek.

Obr. 8: Ubytování a turistické aktivity komunitě Cofán

Zdroj: CSF 2012

„Bylo skvělé naučit se něco o užívání léčivých rostlin, biologii a životě různých druhů zvířat obývajících džungli... Anna a já jsme také měli možnost několik hodin pádlovat po řece Rio Zabalo spolu s Carlosem, 74 letým průvodcem a příslušníkem kmene Cofan. Jen my tři, v malé dřevěné kánoji a kolem nás říční vydry, želvy a delfíni.“ Tak popisuje na webových stránkách projektu pobyt v komunitě Cofán jeden z návštěvníků (CSF 2012).

Dlouhodobou udržitelnost projektu zajišťuje organizace Cofan Survival Fund (dále „CSF“) zastřešující veškeré aktivity, včetně strážců pralesa, které zaměstnávají pouze místní obyvatele (CSF 2012).

Jedním z klíčů k úspěchu takovýchto projektů je fakt, že zmíněné projekty nejsou řízeny „zvenčí“ a exkurze nejsou organizovány mezinárodními cestovními agenturami. Získané

prostředky tak zůstávají komunitě. Díky velké míře zapojení příslušníků komunity jim na projektu záleží a nedívají se na něj s nedůvěrou a obavami.

Velmi důležitou složkou fungujícího ekoturistického modelu je environmentální vzdělávání, které může, prostřednictvím průvodců z řad místních obyvatel, ale i naučných programů národních parků a rezervací, změnit způsob, jakým návštěvníci o životním prostředí uvažují. Je to efektivní způsob jak podpořit místní komunitu a největší devízou nativních průvodců je znalost místních přírodních specifik i kultury (Buchsbaum 2004).

7 NEGATIVNÍ DOPADY TURISMU A „MASOVÉHO EKOTURISMU“

Na ekoturismu nelze nahlížet jako na všelék a existují kritické názory, podle kterých je přínos ekoturismu při ochraně přírody zanedbatelný (Kruger 2003).

Za průkopníky expedic spojených s poznáváním přírody jsou považováni Američané. První výpravy do odlehlých přírodních oblastí organizoval americký Sierra Club už od počátku 20. století a dlužno říci, že ve velkém stylu – karavany čítající průměrně 120 turistů byly ovšem všechno, jen ne „eko“. Už v 70. letech pak právě Sierra Club zavedl regulaci počtu účastníků výprav na 12 – 15 osob (Honey 2008).

Negativním dopadům ekoturismu se v určité míře sice vyhnout nedá, avšak jsou stále méně destruktivní, než v případě toho masového. Stále se ale jedná o turismus, jehož hlavním cílem, ať v jakékoli podobě, je vydělat co nejvíce peněz – k tomu je potřeba co nejvíce turistů, což zvyšuje nebezpečí zničení ekosystémů (Sander 2010).

Taková je dnes realita v mnohých ekoturistických oblastech, mezi které patří i kostarická rezervace Monteverde, nebo NP Manuel Antonio (Gouvea 2004, Buchsbaum 2004). Výjimkami jsou spíše menší projekty jako Kapawi sloužící především místní komunitě.

Mezi hlavní problémy spojené i se šetrnými formami cestování patří nadměrný tlak vyvíjený na křehké ekosystémy v přírodních oblastech. Nejdůležitější je nalezení určité rovnováhy mezi rostoucí poptávkou a s ní spojenou nutnou regulací - masová návštěvnost poškodí životní prostředí, oblast přestane splňovat požadavky ekoturistů po nedotčené přírodě a návštěvnost sice klesne, ale ekosystémy mohou zůstat nevratně zničeny (Buchsbaum 2004).

Dalšími negativními efekty, kromě přímého vlivu na faunu a floru, jsou nadměrné využívání půdy a rostoucí zástavba spojená s přílivem turistů (nejen ubytovací zařízení, ale i silnice, které se budují, aby byly eko-destinace návštěvníkům lépe dostupné).

S tím jsou spojené eroze půdy a změny v ekosystémech, znečišťování ovzduší a tvorba problémů se vznikajícím odpadem, tvorba skládek a také sociální změny - ztráta komunitní soudržnosti a degradace lokálních kultur (Koens, Dieperink, Miranda 2009).

Dopady turistických aktivit lze rozdělit na přímé (vznikající samotnou turistickou aktivitou – tedy většina těch výše zmíněných). Mezi nejpalcivější přímé důsledky turistických aktivit patří produkce odpadu. Podle studií realizovaných v Nepálu, expedice během jedné cesty vyprodukuje až 15 kg biologicky nerozložitelného odpadu (Sander 2010).

Jako nepřímý důsledek je uváděna zvýšená spotřeba energií ubytovacích zařízení spojená s provozem čistíren, kuchyní, a také vliv na komunity, které jsou aspoň částečně na turismu závislé (Mowforth 2008).

Vzhledem k lokaci nejoblíbenějších ekoturistických destinací je navíc toto turistické odvětví stále závislé na letecké dopravě – po každém z ekoturistů tak i přes úmysl ulehčit přírodě prostřednictvím šetrného cestování přímo na místě zůstane dlouhá nepříliš ekologická „stopa“ (Sander 2010).

V současné době je ekoturismus podporován organizacemi na ochranu životního prostředí a nevládními organizacemi, z nichž většina sídlí ve Spojených státech a dalších vyspělých zemích, ale téměř všechny operují především v zemích rozvojových. Navíc zde existuje problém vycházející z povahy turistického průmyslu – velká část prostředků je investována do marketingu, různých poplatků a dopravy ještě před dosažením cílové destinace.

Ve srovnání s masovým turismem, ekoturismus usiluje o to, aby co největší podíl prostředků zůstal v místních komunitách (Honey 2008).

Označení „eko“ je navíc i v cestovním ruchu mnohdy využíváno pouze jako marketingový nástroj a neplatí, že alternativní a moderní formy cestování jsou vždy etičtější (Scheyvens 1999).

Přestože Kostarika se velmi často objevuje jako vzor dobře fungující „eko destinace“, Martha Honey, autorka často citované publikace *Who owns paradise*, předkládá spíše kritický pohled,

mimo jiné ve vztahu k CST: „V Kostarice se zdá být všechno „eko“ - eko-pláže, které jsou k nerozeznání od ostatních, eko-autopůjčovny, které půjčují úplně ta samá auta, jako kterákoli jiná, eko-hudba, tedy písně s ekologickou tematikou... Mnoho z ekoturistických zařízení a služby přitom vystihuje spíše označení „nízko ekologické“. Typickým příkladem jsou hotely nabízející hostům možnost nevyměňovat ručníky v pokojích každý den, což je prezentováno jako snaha šetřit životní prostředí. Pro mnoho hotelů je to ale pouze způsob, jak ušetřit za čistírnu“ (Honey 2008: 204).

Příklady podobného využívání módní zodpovědnosti vůči životnímu prostředí je vidět i v běžném každodenním životě. Spojení „šetřete životní prostředí“ se stalo běžným například v supermarketech, které zákazníky nabádají třeba k rychlému uzavírání mrazících boxů. Otázkou je, zda je skutečně motivuje obava o životní prostředí, nebo jen vysoké účty za elektřinu.

Každý typ cestovního ruchu, ať ve větší či menší míře, chráněným oblastem bez pochyby škodí. Poměr benefitů a negativních dopadů do značné míry záleží na škále, v jaké je provozován (Koens, Dieperink, Miranda 2009). Ekoturismus ale může být přínosem, pokud se nestane masovou záležitostí bez jakékoli koordinace, a dokáže skutečně přispívat k rozvoji místních komunit. Postupná likvidace místních kultur bývá typická pro masovou turistiku a stane-li se nějaké místo vyhledávaným cílem turistů, i přes rychlý ekonomický profit bývají následky z dlouhodobého hlediska negativní. Často pak nastupuje snaha zachránit, co se dá právě prostřednictvím propagace šetrnějších forem cestování.

Weaver uvádí, že pro kostarický model je typická kombinace pravého ekoturismu v menší míře s masovým typem turismu (Weaver 1998). Přestože země dokázala, že rozvíjí úspěšný model ekologického a udržitelného turismu, podél pobřeží se stále objevují rozlehlé turistické komplexy, které do tohoto konceptu zdaleka nezapadají (Honey 2008).

Známý je například projekt luxusního ekologického resortu Papagayo na pacifickém pobřeží země. V 90. letech se tehdejší kostarický prezident Figueras snažil prostřednictvím pobídek přilákat investory a prostřednictvím milionových kampaní přitáhnout do země americké a kanadské ekoturisty. Přes veřejnou propagaci šetrných forem turismu v zemi dostal v roce 1995 od vlády zelenou projekt obrovského turistického resortu. „Kostarický Cancún“ za 3 biliony dolarů, ve své době největší ve střední Americe, popíral všechny principy ekoturismu. V roce 2004 byl v rámci resortu otevřen luxusní hotel Four Season, a je zajímavé, že získal CST, tedy certifikaci udělovanou „zeleným“ hotelům (Honey 2008).

Přestože obecně je na masový turismus nahlíženo negativně, Mowforth si klade otázku, do jaké míry je skutečně nebezpečný, vzhledem ke skutečnostem uvedeným v Tab. 19.

Tab. 19: Dopady masového turismu

masový turismus je téměř vždy realizován na již „vypleněných“ místech
turisté soustředění v resortech jsou teoreticky lépe kontrolovatelní – zdržují se v okolí hotelu a přilehlých plážích a nemají tendence pouštět se do objevování okolí, zvláště pak v LA zemích, které jsou často vnímány jako nebezpečné
masový turismus dokáže efektivněji využívat prostředků hromadné dopravy, především autobusů a minibusů, zatímco turisté navštěvující odlehlá místa v přírodě jsou většinou odkázáni na osobní automobily
odpady z hotelových komplexů mohou být zlikvidovány moderním zařízením, turistické organizace mají navíc prostředky k investicím do energií a vodoúsporných technologií
turistické resorty snižují riziko sociálního konfliktu. V tomto smyslu jsou resorty schopné držet turisty „dál“ a tím zajistit místním komunitám nerušený život v jejich přirozeném prostředí.

Zdroj: Mowforth 2008

Je evidentní, že ekoturismus stojí na principech, které mohou vést k dlouhodobé udržitelnosti přírodních zdrojů a prosperitě komunit, nicméně jej nelze považovat za jedinou správnou alternativu. Aby byl opravdu smysluplný, měl by být praktikován v omezené míře a mít ambice vzdělávat. Ekoturismus nikdy nenahradí „škodlivý“ masový turismus, ale můžeme jej vnímat jako jeho doplněk, který dokáže zajistit finanční prostředky pro lokální komunity, ochranu a osvětu a přispět tak k dlouhodobému samostatnému fungování oblastí.

8 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE V LATINSKÉ AMERICE

Podle posledních údajů UNESCO z prosince roku 2012 je v Latinské Americe a Karibiku 114 BR v 19 zemích, což je kolem 20 % z celkového počtu 610 rezervací v rámci celosvětové sítě BR (UNESCO 2012).

Jejich celková rozloha je přibližně 1, 8 milionů km², téměř 10 % celkové rozlohy Latinské Ameriky. K největšímu nárůstu počtu BR došlo po konferenci OSN v Rio de Janeiru v roce 1992. Od tohoto roku vznikla více než polovina současného počtu (Bárcena 2011).

Přehled BR vyhlášených v zemích Latinské Ameriky v období 1976-2012¹³ je uveden v Tab. 20, Tab. 21, Tab. 22 a dat: UNESCO 2012 Graf 12,13 a 14.

Z první tabulky a grafu, které se věnují oblasti Mexika, Střední Ameriky a Karibiku vyplývá, že jasným lídrem co do počtu BR je Mexiko a to nejen v celkových číslech. Zvláště z grafu je dobře patrné, že Mexiko vyhlásilo nejvíce BR v regionu v každém dílčím období.

K největšímu nárůstu pak došlo v období 2000 - 2012, kdy vzniklo třicet BR, což je počet, který nemá konkurenci v žádné ze zemí LA. Pro srovnání v zemích Jižního rohu nalezneme 26 BR celkem. Situaci v Mexiku připisují skutečnosti, že v rámci LA patří mezi země s nejpropracovanějším a systémem ochrany přírody.

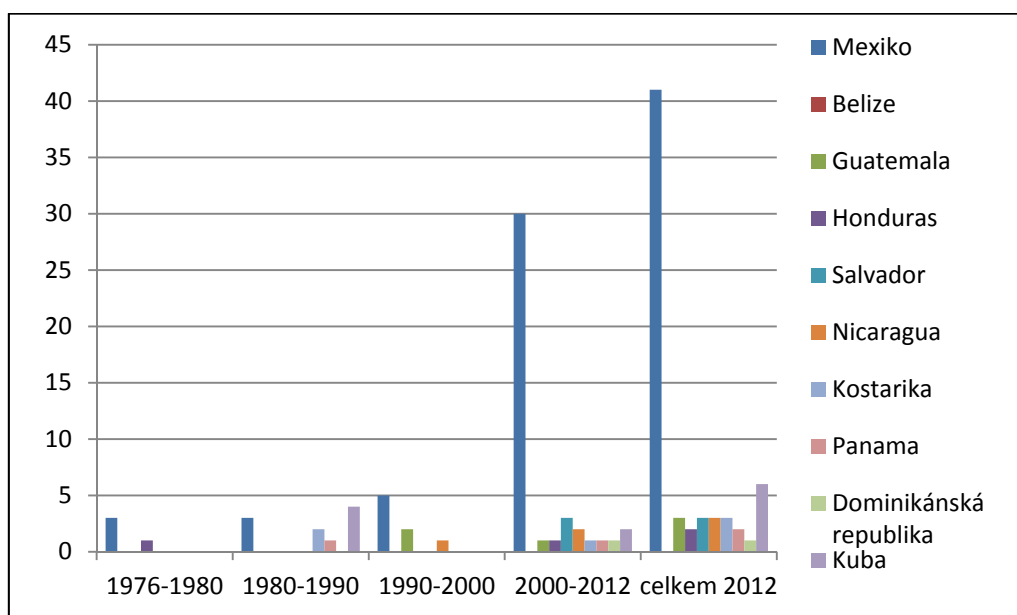
Tab. 20: Biosférické rezervace v Mexiku, Střední Americe a Karibiku (1976-2012)

Mexiko, Střední Amerika a Karibik (1976-2012)					
	1976-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2012	celkem 2012
Mexiko	3	3	5	30	41
Belize	0	0	0	0	0
Guatemala	0	0	2	1	3
Honduras	1	0	0	1	2
El Salvador	0	0	0	3	3
Nicaragua	0	0	1	2	3
Kostarika	0	2	0	1	3
Panama	0	1	0	1	2
Dominikánská republika	0	0	0	1	1
Kuba	0	4	0	2	6
BR celkem	14		50		64

Zdroj dat: UNESCO 2012

¹³následující dělení Latinské Ameriky s cílem zřehlednit grafické vyjádření vychází z obecného dělení území na makroregiony

Graf 12: Biosférické rezervace v Mexiku, Střední Americe a Karibiku (1976-2012)

Zdroj dat: UNESCO 2012

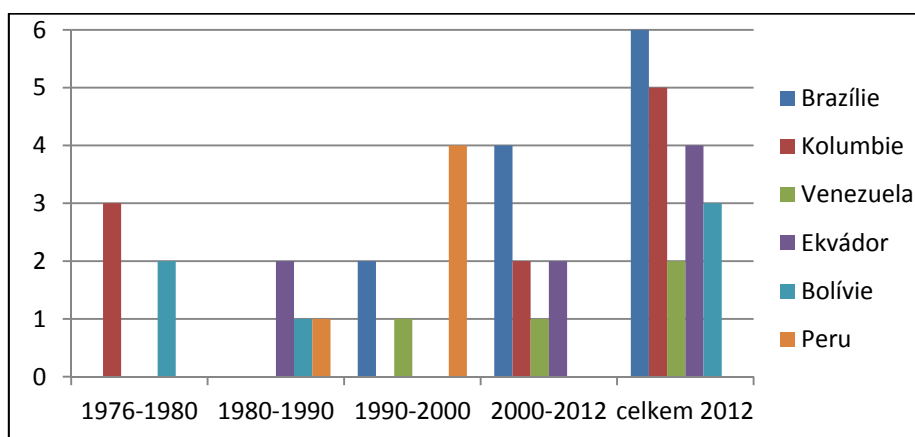
Následující graf a tabulka reflektují situaci na části Jihoamerického kontinentu, konkrétně v Brazílii a Andských státech. Situace je zde o vyrovnanější a rozdíly nejsou tak značné, jako v předchozím případě. Umístění Brazílie na první příčce není velkým překvapením, následuje ji Kolumbie, Ekvádor a Peru.

Tab. 21: Biosférické rezervace v Brazílii a Andských státech (1976-2012)

Brazílie a Andské státy (1976-2012)					
	1976-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2012	celkem 2012
Brazílie	0	0	2	4	6
Kolumbie	3	0	0	2	5
Venezuela	0	0	1	1	2
Ekvádor	0	2	0	2	4
Bolívie	2	1	0	0	3
Peru	3	0	0	1	4
BR celkem	11		13		24

Zdroj dat: UNESCO 2012

Graf 13: Biosférické rezervace v Brazílii a Andských státech (1976-2012)

Zdroj dat: UNESCO 2012

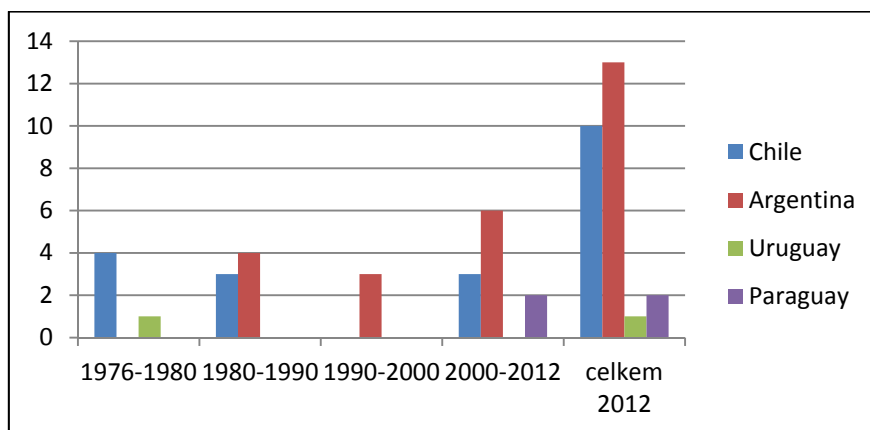
Poslední níže uvedená data informují o počtech BR ve státech Jižního rohu. Nejvíce jich dnes nalezneme v Argentině, těsně za ní se umístilo Chile, kterému ale patří jiné prvenství - v letech 1976 – 1980 země vyhlásila 4 BR, což je v tomto období nejvíc ze všech LA zemí.

Tab. 22: Biosférické rezervace ve státech Jižního rohu (1976-2012)

Státy Jižního rohu (1976-2012)					
	1976-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2012	celkem 2012
Chile	4	3	0	3	10
Argentina	0	4	3	6	13
Uruguay	1	0	0	0	1
Paraguay	0	0	0	2	2
BR celkem	12		14		26

Zdroj dat: UNESCO 2012

Graf 14 Biosférické rezervace ve státech Jižního rohu (1976-2012)

Zdroj dat: UNESCO 2012

8.1 Význam biosférických rezervací pro země Latinské Ameriky

Latinská Amerika představuje region s největší ekologickou a kulturní biodiverzitou na světě, jen Brazílie, Mexiko, Kolumbie, Ekvádor, Venezuela a Peru uchovávají až 60-70 % světové biodiverzity. Z environmentálního hlediska dnes čelí závažným hrozbám, které by, podle odhadů, mohly vyústit v rozsáhlé a nezvratné změny v ekosystémech. Jedná o především odlesňování způsobené posouváním hranice zemědělsky využívané půdy v důsledku populačního růstu, na které se dále váží klimatické změny (Guevara 2010).

Model biosférických rezervací se stává jedním z nejprosažovanějších, protože zkušenosti ukazují, že nejúčinnějším nástrojem k dosažení dlouhodobé ochrany ohrožených ekosystémů a druhů není jejich izolace, ale naopak stav, kdy se otázky ochrany, dlouhodobé udržitelnosti a efektivního využívání přírodních zdrojů stanou zodpovědností a součástí každodenního života těch, kdo na nich nejvíce závisí (Guevara 2010).

S ohledem na rozvojový charakter většiny LA zemí je za hlavní cíl považováno dosažení kompromisu mezi ochranou přírody v BR a jejich socio-ekonomickým rozvojem (Daniele, Acerbi, Carenzo 1998). Proces implementace BR je proto v regionu tak specifickým dodnes spíše částečný a dost komplikovaný.

Biosférické rezervace nejsou jakousi jednotnou šablonou, která by se měla „naroubovat“ na jakýkoliv typ přírodní oblasti, ale poměrně flexibilním konceptem, který dokáže reagovat na potřeby a situaci konkrétního místa.

V současné době neexistuje v rámci programu MAB typologie či kategorizace biosférických rezervací, a přestože jsou definovány jako území obsahující významné vodní, suchozemské, či smíšené ekosystémy, ani takovéto dělení se běžně nevyskytuje.

Jedním ze specifíků mnohých LA zemí je růst příjmů z turismu, kterým si Daniele, Acerbi a Carenzo (1998) ve své studii vysvětlují skutečnost, že pro Latinskou Ameriku byla především v počátcích typická volba území, které byly již dříve NP. Z toho vyvozují, že hlavním motivem nemuselo být dosažení udržitelného rozvoje či podpora výzkumu, ale spíše zajištění lepšího zpřístupnění a medializace „nedotknutých“ oblastí, kde výjimečná příroda získala jakési speciální ocenění, ze kterých by země mohla profitovat.

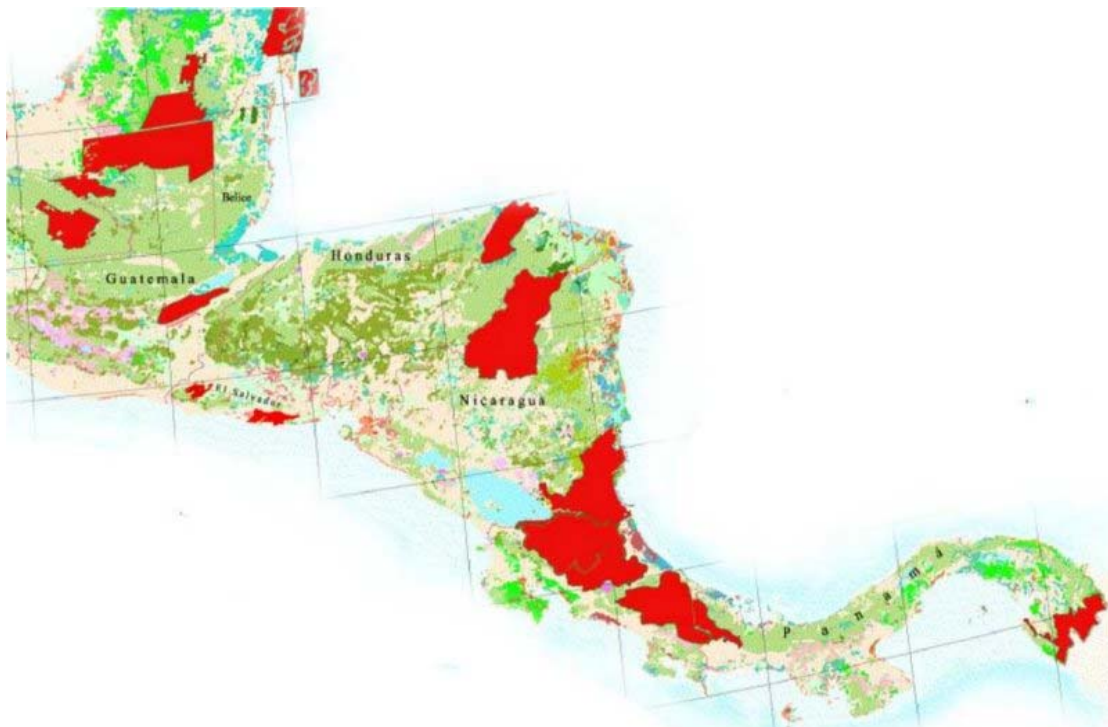
9 BIOSFÉRICKÉ REZERVACE STŘEDNÍ AMERIKY

Obsáhnout přehled BR ze všech makroregionů LA by v rámci jedné diplomové práce znamenalo předložit spíše povrchní a obecný přehled.

Proto jsem se ve své práci zaměřila na oblast Střední Ameriky, konkrétně na BR v Guatemale a Kostarice. Záměrně jsem vynechala Mexiko, které se pyšní jedním nejpropracovanějších systému ochrany přírody a také jedním z nevyšších počtů BR v rámci LA (UICN 2011, UNSECO 2012), a právě proto by studie o BR v Mexiku vydala na samostatnou práci.

Střední Amerika je region charakteristický svým přírodním, historickým i kulturním bohatstvím. Nalezneme zde druhý největší deštný prales na světě, archeologické památky nevyčísitelné hodnoty i potomky mayské civilizace, díky kterým přežívá kultura i tradiční způsob života. Význam regionu ocenila i UNESCO nejen řadou památek, které figurují na seznamu Světového dědictví UNESCO, ale i definováním několika BR. Za zvláštní zmínku stojí Kostarika, kde tři BR pokrývají téměř celou plochu země.

Obr. 9: Biosférické rezervace Střední Ameriky

Zdroj: Corrales 2009

Region se ale potýká s celou řadou problémů. Mezi ty nejzásadnější, které se ve větší či menší míře objevují napříč Mexikem, Guatemalou či Belize, tedy zeměmi, které spojuje zmíněný mayský tropický les, patří stále rychleji ustupující lesní pokrytí a chudoba. V Guatemale je rozsáhlé odlesňování za poslední desetiletí zapříčiněno nadměrným zemědělským využíváním půdy na severu země, kam se za vidinou lepšího života a také z politických důvodů od 60. let stahovali rolníci z celé Guatemaly. Nejméně závažný je dnes problém odlesňování v Belize, které vždy patřilo mezi nejméně obydlené země regionu (Noris, Wilber, Marín 1998).

Zhoršující se situace již několik desetiletí znepokojuje mezinárodní nevládní organizace zaměřené na ochranu přírody a udržitelný rozvoj, které, v čele USAID, investovaly a investují značné úsilí i finanční prostředky do podpory rozvojových programů, včetně projektů na podporu ekoturismu. Právě ekoturismus by mohl pomoci zmírnit problémy regionu a přinést potřebné finanční prostředky tam, kde jsou nejvíce potřeba - do odlehlejších oblastí a na místa, kde jsou lidé závislí především na přírodních zdrojích.

Jednou z nejznámějších iniciativ ve Střední Americe je Mundo Maya (dále „OMM“), místní organizace, která je součástí UNWTO. Vznikla v roce 1992, kdy ministerstva Mexika, Guatemaly, Belize, Hondurasu a El Salvadoru uzavřela dohodu a o koordinaci a podpoře šetrného turismu napříč zeměmi, které spojuje odkaz kultury Mayů.

Magnoni, Ardeen, Huston (2007) ale ve své studii upozorňují, že navzdory úmyslům podpořit udržitelný turismus většina nativních komunit, konkrétně na území Yucatánu nemá přímý užitek ze zvýšeného přílivu turistů do regionu. S tímto problémem se, dle mého názoru, potýká mnoho indiánských komunit, které se zapojují do turistických projektů s jedním společným jmenovatelem - organizací „zvenčí“.

Oblast MundoMaya je vládami i podnikatelskými subjekty v soukromém sektoru definována a prodávána jako „balíček“ turisticky nejatraktivnějších míst. Způsob výběru těch, které budou zahrnuty v turistických mapách, je zvláště důležitý. Některá archeologická místa a města, kde současní Mayové žijí a jsou z jejich pohledu významná, nejsou propagována a oni jsou tak o příjem z turismu ochuzeni. Důsledkem může být vyliďňování zmíněných míst a migrace za prací do turisticky atraktivních regionů (Magnoni, Ardeen, Huston 2007).

10 Příklady rozvoje biosférických rezervací – Guatemala a Kostarika

Cílem následujících kapitol zaměřených na BR Maya v Guatemale a na kostarické BR Agua y Paz a La Amsitad je demonstrovat fungování modelu BR s jeho výhodami i nevýhodami.

Tato práce by měla zjistit, zda BR mají skutečně smysl a význam, zda opravdu napomáhají chránit přírodu, aniž by bránily ekonomickému rozvoji místních komunit. Tvrzení, že je to skutečně možné, opírám o příklad guatemalské BR Maya, na které jsou patrné jak pozitivní, tak i negativní aspekty, které s sebou aplikace modelu BR přináší.

Maya BR v guatemalské oblasti Petén je dobrým příkladem území, kde nejvzácnější ekosystémy v minulosti chránila legislativa, ale zbylá oblast pokrytá tropickým pralesem, který má i v globálním měřítku obrovskou hodnotu, byla vydána na pospas nekontrolovanému osídlování a odlesňování. Zahrnout celé území pod legislativní ochranu prostřednictvím vyhlášení NP by bylo neúčinné a velmi krátkozraké řešení, které by nevymýtilo stávající problémy, a zamezením přístupu ke zdrojům by pravděpodobně zhoršilo životní úroveň většiny obyvatel.

Guatemalská vláda zvolila model BR a právě příklad Maya BR dobře ukazuje význam a komplexnost celého modelu a možnosti jeho využití. Dokazuje, že BR nejsou dalším institutem ochrany a že neusilují o „konzervaci“ přírodních zdrojů na úrok potřeb rezidentů. Naopak, BR hledá cesty jak rezidentům ukázat, že udržitelné využívání „jejich“ přírodního bohatství je správnou volbou.

Na druhou stranu je tomto příkladu možné velmi dobře vidět, že implementace BR není vždy bezproblémová, byť se může zdát tím nejlepším řešením. Obyvatelé regionu neviděli ve vyhlášení BR spásu, naopak se k němu stavěli s nedůvěrou a obavami. BR Maya je jasným důkazem toho, že diskuze s rezidenty a jejich participace od samého začátku je pro správné fungování zásadní, i kdyby to měl být běh na dlouhou trať. Zároveň ukazuje, že BR může být víc, než jen ocenění od UNSECO. Maya BR je „živoucí laboratoří“ v pravém slova smyslu.

Jednou ze základních výzkumných otázek této práce je zda existuje vztah mezi BR a rozvojem ekoturismu, zda „posvěcení“ území významnou a respektovanou mezinárodní organizací zajistí zvýšený zájem turistů a příliv finančních prostředků, jako je tomu, z mého pohledu, v případě kulturních památek zapsaných na seznam Světového dědictví UNESCO.

A kde jinde hledat odpověď než v Kostarice, která je světově známou ekoturistickou destinací. Kostarickým BR se nevěnují tak obsáhle, jako BR Maya zejména proto, že neexistuje tolik dostupných materiálů, studií a odborných článků. Kapitulu o nich ale nepovažují za o nic méně důležitou, protože je založená na informacích získaných na základě zaslaných dotazníků a emailové komunikace přímo se zástupci BR Agua y Paz a La Amistad. Výsledkem je syntéza nejzajímavějších názorů a skutečností týkajících se řízení, financování a celkového významu a přínosu BR pro region.

10.1 Guatemala - biosférická rezervace Maya

Velmi důležitá pro obživu obyvatel většiny LA zemí je půda, respektive zemědělství a nejinak je tomu i v Guatemale. Právě úrodná půda je ale „obyčejným“ lidem mnohdy zapovězena, protože je koncentrována v rukou nadnárodních společností, případně velkostatkářů (Bascomb, Taylor 2008).

Populační růst souvisí se zvýšenou potřebou produkce potravin a je také příčinou migrací rolníků za dostupnou půdou v zalesněných oblastech na severu země.

Odlesňování je zásadním problémem v mnoha LA zemích a nabízí se tedy otázka jak skloubit ochranu lesních ploch, jejichž význam v celosvětovém měřítku je nepopiratelný, a zároveň naplnit potřeby lidí, kteří je obývají a jsou pro ně jediným zdrojem obživy? Jak mohou místní obyvatelé získávat prostředky ze „svých“ přírodních zdrojů a zároveň zaručit jejich dlouhodobou udržitelnost tak, aby tu samou možnost měly i další generace?

Zkušenosti ukázaly, že restriktivní opatření, zákazy a tvorba „nedotknutelných“ chráněných oblastí s omezeným či žádným přístupem, je příliš krátkozrakým a neúčinným řešením, které situaci spíše ještě zhorší.

V BR Maya se rozhodli nastavit systém koncesního hospodářství a dnes, téměř 20 let od udělení prvních koncesí je evidentní, že i přes komplikované začátky se společný dialog s místními komunitami a přenesení určité míry zodpovědnosti vyplácí.

Jedním ze způsobů, jak dosáhnout udržitelného rozvoje, by mohl být i ekoturismus. Ten návštěvníkům umožní poznat tradiční způsob života nativních obyvatel oblasti v jejich přirozeném prostředí.

Vyhlášení BR Maya bylo součástí plánu na dosažení rozvoje turistického ruchu v Peténu. Německá vláda nabídla pomoc při výstavbě komunikací, které turisticky atraktivní destinace, speciálně Tikal, spojily s většími městy. Na druhou stranu stále přetrvávaly obavy z dalšího odlesňování, spojeného s budováním turistické infrastruktury a přílivu rančerů, těžařů, developerů apod. Založením BR a následnou zonací, která definuje míru využití jednotlivých zón, se tento problém podařilo zmírnit (Juska, Koeing 2006).

Charakteristika biosférické rezervace Maya

Guatemala ležící v srdci mayského tropického lesa patří s 108 889 km² v rámci Latinské Ameriky k nejmenším zemím. Chráněné oblasti však pokrývají asi 35 000 km², což odpovídá přibližně 1/3 celkové rozlohy země (UICN 2011).

Do současnosti UNESCO v Guatemale definovalo dvě BR, které jsou zaznačeny na Obr. 10. Sierra de las Minas na jihozápadě země a o mnoho známější BR Maya na severu (UNESCO 2012).

Obr. 10: Biosférické rezervace v Guatemale

Zdroj: Moreno 2008

BR Maya s rozlohou 21 129 km² představuje asi 60 % z celkové rozlohy všech chráněných oblastí v Guatemale. Je zároveň největší chráněnou oblastí ve Střední Americe (UICN 2011, Hearne, Santos 2005).

Díky relativní izolovanosti a rozloze je BR jedinečná bohatou biodiverzitou a rozmanitostí přírodních i živočišných druhů. Rozkládá se na severu země v regionu Petén a pokrývá více než 50% jeho celkové rozlohy, jak naznačuje Obr. 11 (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

Obr. 11: Biosférická rezervace Maya

Zdroj: Allen 2012

Spolu s přírodní rezervací Río Bravo v Belize a mexickými BR Calakmul a Montes Azules tvoří součást největšího komplexu tropického deštného lesa Mezoameriky (Hearne, Santos 2005, Caal 2007) o rozloze přes 40 000 km² a je zároveň nejsevernějším tropickým lesem na západní polokouli (UNESCO 2011), který funguje jako důležitý regulátor vodního cyklu a zabraňuje půdním erozím (CONAP¹⁴ 2001).

BR Maya, rozkládající se v samém srdci středoamerického pásu tropických lesů, má nejen obrovskou přírodní, ale i kulturní hodnotu. Ukryvá vzácné ruiny mayských měst, neboť právě oblast Peténu byla odedávna sídlem mayských civilizací a je jediným místem v Guatemale s podmínkami vhodnými pro existenci druhů, jako jsou jaguáři, pumy, pekari bělobradí nebo tapíři. Je posledním místem výskytu papoušků Ara Macao v zemi (CONAP 2001).

Mimo to zde nalezneme téměř 200 archeologických nalezišť, z nichž některé jsou mimořádně významné z hlediska kulturního, historického i turistického. Patří mezi ně Uaxactún, Río Azul, Piedras Negras, El Mirador či Tikal. Poslední jmenovaná památka je hlavní turistickou atrakcí a nejnavštěvovanější památkou v regionu.

---

¹⁴CONAP, Národní rada pro chráněné oblasti v Guatemale. Uvedené informace pochází z Akčního plánu pro BR Maya pro období 2001-2005

Společnost pro podporu a ekonomický rozvoj Peténu, cesta k vyhlášení BR

V 60. letech 20. století se objevují snahy o řízení využívání přírodních zdrojů a podporu kolonizace Peténu, do té doby domova pár tisíc obyvatel několika vesnic a lesnických společností závislých především na těžbě mahagonu nebo chicle¹⁵ (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

V období 1960 - 1990 byl region kvůli špatné dostupnosti spravován vládou pověřenou Společností pro podporu a ekonomický rozvoj Peténu (dále „FYDEP“), jejíž založení iniciovala vládnoucí strana s cílem zajistit socioekonomický rozvoje obyvatel odlehlého Peténu. Oblast byla využívána k těžbě dřeva, především mahagonu a cedru na základě 3-5 letých těžebních smluv a licencí (Caal 2007).

Populace do té doby výrazně nerostla, pravděpodobně právě kvůli izolovanosti, nedostatečné infrastruktuře a mimo jiné i omezeným zdrojům povrchové vody. FYDEP provedla inventuru lesních ploch, které v té době pokrývaly až 96 % regionu. Toto zjištění vedlo k doporučení zaměřit se na těžbu dřeva jako na hlavní ekonomickou aktivitu. Následovalo udělení povolení na těžbu a export mahagonu několika dřevařským společnostem. Příslib příjmů a nově vznikající pracovní místa přivedly do Peténu rolníky nejen ze všech koutů Guatemaly, ale i z Mexika či Belize (Juska, Koeing 2006).

Tři dekády ve znamení intenzivního využívání přírodních zdrojů oblasti s cílem ekonomického rozvoje a osídlování, stavba komunikací, zakládání statků a přeměny lesů v pastviny, žďárového zemědělství a nekontrolované těžby především vzácných dřevin v kombinaci s masivními migracemi rolníků a s tím spojené rozšiřování zemědělsky využívané půdy způsobily značnou redukci lesního porostu (Caal, 2007, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

Právě zemědělská kolonizace a zakládání rozlehlých dobytčích rančů na úkor drobných farmářů patřila k hlavním důvodům deforestace (Shriar 2001).

Dříve lesy pokrývaly kolem 90 % oblasti (Caal 2007, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011, Sundberg 2003), v 70. letech byl region zalesněn asi ze 70-80 % a koncem 90.

---

¹⁵ pryskyřice ze stromů, která se využívá na výrobu žvýkaček. Zdroj: Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011

let už jen z poloviny (Shriar 2001). Podobně jako v sousedních zemích lesy patřily státu a nepodléhaly téměř žádné ochraně (Nittler, Tschinkel 2005).

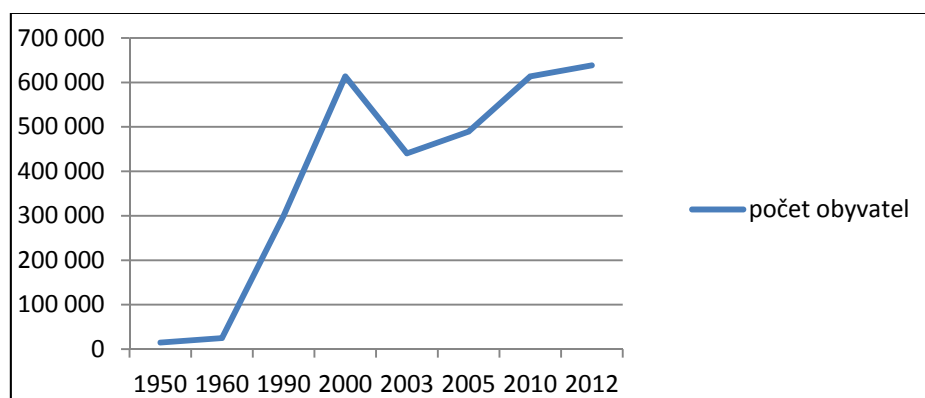
V 50. letech měl Petén podle odhadů asi 15 000 obyvatel, v roce 1960 pak 25 000. V důsledku vládní snahy podpořit kolonizaci oblasti v kombinaci a vnitřními migracemi spojenými s občanskou válkou vzrostla za 30 let, v období 1960 - 1990, populace více než desetinásobně (Sundberg 2003).

Tab. 23: Populace v regionu Petén v období 1950 - 2012¹⁶

rok	1 950	1 960	1 990	2 000	2 003	2 005	2 010	2 012
počet obyvatel (tis.)	15 000	25 000	300 000	613693	440 393	489 209	613 693	638 296

Zdroj: Sundberg 2003, INE 2012

Graf 15: Populace v regionu Petén v období 1950 - 2012

Zdroj: Sundberg 2003, INE 2012

Vznik biosférické rezervace Maya

Koncem 80. let se ozývají národní a mezinárodní environmentální hnutí usilující o záchranu tropických lesů v Peténu (Sundberg 2003, Shriar 2001).

Jako reakce na tento tlak vešel v roce 1989 v platnost Zákon o chráněných oblastech, podle kterého je ochrana, obnova a řízení přírodních zdrojů zásadní pro ekonomický a sociální rozvoj země. Zároveň ustanovuje založení Národní rady pro chráněné oblasti (dále „CONAP“).

¹⁶ Počty obyvatel regionu v letech 1950 a 1960 jsou přibližné. Údaje pro následující období vycházejí ze statistik INE Guatemala

O rok později, v lednu roku 1990 vzniká BR Maya. Definuje ji dekret 50-9, který uznává, že oblast severního Peténu vyniká ekosystémy, faunou a florou mimořádné hodnoty a stejně tak archeologickými oblastmi spojenými s Mayskou kulturou. Jak přírodní, tak historický význam přesahuje národní úroveň a vyžaduje speciální zacházení a ochranu (CALAS¹⁷ 1990).

I s ohledem na napjatou atmosféru a nutnost co nejrychlejšího řešení byla vyhlášena BR, která měla zajistit kombinaci ochrany a efektivního, dlouhodobě udržitelného zacházení s přírodními zdroji prostřednictvím rozdělení oblasti na zóny s různým stupněm využití (Sundberg 2003).

CONAP zvolila model BR především kvůli postupujícímu odlesňování a přítomnosti stovek rodin závislých na lesních dřevních a nedřevních produktech. Takto mohla CONAP umožnit současným i budoucím obyvatelům rezervace těžit zdroje, ale zároveň mohla vytěžené objemy omezovat a regulovat (Nittler, Tschinkel 2005).

BR vznikla „s cílem ochrany archeologických i přírodních pokladů, rozmanitých ekosystémů a podpory možností udržitelného využívání přírodních a kulturních zdrojů“ (Taylor 2010: 2).

Jediným motivem nebyly pouze výše uvedené závěry spolu s faktem, že „byly provedeny všechny potřebné studie, které tvoří základ pro vytvoření chráněné oblasti a způsobu jejího řízení“ (CALAS 1990: 1), ale dle mého názoru hrál významnou roli zmíněný tlak národních a především mezinárodních environmentálních hnutí, která od konce 80. let usilovala o záchranu rapidně ubývajících tropických lesů na severu země

Právě participace a finanční účast mezinárodních organizací jako Severoamerická agentura USAID, WB nebo Fordova nadace byla pro vznik BR naprosto zásadní. Nešlo jen o finanční pomoc, ale i technickou podporu a sdílení zkušeností a pomoc s managementem rozsáhlé chráněné oblasti i jednotlivých zón (Nittler, Tschinkel 2005, Taylor 2010).

Guatemala se stejně jako velká část latinskoamerických států navíc potýkala s ekonomickými i sociálními problémy a snažila se tak zodpovědnost za environmentální otázky přesouvat na zahraniční organizace. Nejvíce se angažovala USAID, která s guatemalskou vládou v roce 1990 uzavřela dohodu o účasti USAID na managementu BR a celý projekt prakticky vzala pod svá křídla (Sundberg 2003).

---

¹⁷ CALAS, Centrum pro právní záležitosti sociální a záležitosti týkající se životního prostředí

USAID zajistila zapojení mezinárodních organizací jako TNC nebo WWF. Tyto a další, především nevládní organizace, se podílely na výzkumech, financování, plánování, vzdělávání a usilovaly o zapojení místních obyvatel do řízení rezervace (Taylor 2010), které ovšem nebylo zvláště v prvních letech existence BR příliš úspěšné.

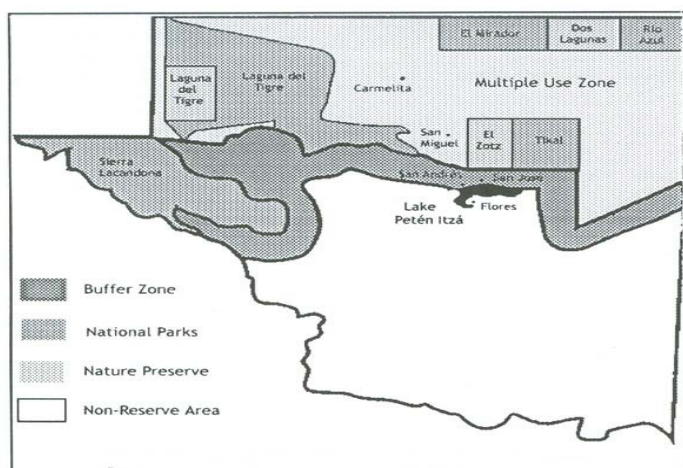
Zonace biosférické rezervace Maya

Bezprostředně po vzniku BR došlo k rozdělení území na zóny¹⁸ (UNESCO 2011). Jejich rozložení je dobře viditelné na

Obr. 12.

- a) nárazníková zóna podél jižní hranice rezervace o rozloze 4 975 km², 24 % BR
- b) přechodná nebo víceúčelová zóna o rozloze 8 484 km², 40 % BR
- c) sedm jádrových zón o rozloze 7 670 km², 36 % BR, z toho 4 NP (Mirador – Río Azul, Laguna del Tigre, Sierra del Landacón, Tikal) a 3 chráněné biotopy

Obr. 12: Zonace biosférické rezervace Maya

Zdroj: Sundberg 2003

¹⁸ Pojmenování zón se v literatuře může lišit. Obecné schéma uvedené v kapitole 2. 1. této práce využívá označení jádrová, nárazníková (obklopující jádra) a přechodná zón, která tvoří „přechod“ mezi BR a územím, které je obklopují.

Většina materiálů pojednávajících o BR Maya, se kterými pracuji, využívá následující označení zón: jádrová, víceúčelová (obklopující jádra) a nárazníková pro hraniční oblast, která tvoří „přechod“ mezi BR a územím, které je obklopují.

S ohledem na tuto skutečnost v následujících kapitolách využívám druhý způsob značení zón tak, jak je uvedeno i na obrázku výše

Z hlediska fungování modelu BR je nejdůležitější jádrová a přechodná zóna, která jádra obklopuje. Hlavní funkcí jádrových zón je ochrana, čemuž odpovídá i jejich výběr – jedná se především o již existující NP a vzácné biotopy.

Nejrozsáhlejší je přechodná zóna, která bývá označována také jako víceúčelová (multiple use zone). Ta by měla zajistit kontinuitu využívání oblasti pro tradiční hospodářské a zemědělské činnosti dlouhodobě udržitelným způsobem.

Lesy v přechodné zóně jsou bohatým zdrojem komerčně významných produktů jako chicle, xaté¹⁹, nebo jamajský pepř. Jsou určeny k exportu do USA a Evropy, ale jejich cena závisí na situaci na světových trzích (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

V posledních dekádách vykazují známky nadměrné těžby, po mnoho let bylo například xaté obchodováno na základě kontraktů s nezávislými obchodníky, kteří financovali sklizeň a sběrače platili podle sklizeného objemu. Listy se poté odvážely do třídíren ve městech, kde až 76 % z nich bylo kvůli špatné kvalitě zlikvidováno. Přitom při správném zacházení a systému sběru nemusí dojít k poškození celých rostlin (Nittler, Tschinkel 2005, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

V roce 2004 se CONAP podařilo, s podporou NGO změnit systém sklizně a výkupu xaté. Těžbě se věnují místní lesnické společnosti na základě stanovených plánů a sběrači jsou placeni podle počtu exportovatelných objemů, což je nutí ty neobchodovatelné, ale biologicky produktivní listy nechat na rostlinách. Navíc výběr a balení se provádí v místních třídírnách a továrnách (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011, OMYC²⁰ 2013). Jen sběr xaté v Peténu zaměstnává asi 6000 sběračů a dalších 500 pracovních míst je spojeno s prodejem (OMYC 2013).

Záchrana tropického lesa prostřednictvím koncesního systému v přechodné zóně

Projekt BR Maya byl velkou výzvou a svým způsobem jakýmsi experimentem usilujícím o zamezení nekontrolovaného osídlování, ničivých lesních požárů a nelegální těžby dřeva prostřednictvím udělování koncesí komunitám a průmyslovým společnostem. Ty se zavázaly,

---

¹⁹ Xaté je druh plamy, jejíž listy jsou důležitým exportním artiklem nejen v Guatemale, ale i v Belize.

Vyvázejí se především do USA a Kanady, příjem z exportu ročně přesahuje milion USD.

Pro obyvatele Peténu je jejich sběr a následný prodej významným zdrojem obživy.

Zdroj: Rainforest Alliance, 2011

²⁰ Občanská společnost Organizace, řízení a ochrana, která spolupracuje s níže uvedenou komunitou Uaxactún

na základě plánů a dlouhodobých kontraktů, zajistit trvale udržitelné využívání přírodních zdrojů v přechodné zóně (Nittler, Tschinkel 2005).

Bylo by naivní předpokládat, že pouhé vyhlášení BR pod záštitou UNESCO skončuje se všemi nešvary a zajistí jí nedotknutelnost.

I přes snahy státem pověřené instituce CONAP a výraznou zahraniční pomoc, nelegální těžba, odlesňování na úkor zakládání rančů a s tím často spojené lesní požáry nebo rabování významných archeologických nalezišť pokračuje, a to i v jádrových zónách, jejichž mimořádná přírodní či kulturní hodnota byla uznána dávno před vytvořením BR prostřednictvím institutu NP. Toto jen potvrzuje skutečnost, že stát měl na poli ochrany přírody velké slabiny, a fakt, že pouhá opatření, byť sebestřísnější, situaci nezmění.

Po vzniku BR Maya sice CONAP neobnovila a neprodloužila platnost původních licencí, na základě kterých v uplynulých 30 letech lesnické v podstatě bez omezení společnosti těžily dřevo a další nedřevní produkty, ovšem reakcí byl jen další nárůst ilegální těžby (Caal 2007).

Restriktivní opatření byla neúspěšná, a proto v letech 1992/93 CONAP přichází se strategií řízení přírodních zdrojů na základě přidělování koncesí na obhospodařování půdy v přechodné zóně BR. Cílem CONAP bylo také získat rezidenty i místní lesnické společnosti na svou stranu a udělat z nich spojence v boji za záchranu lesů v rámci BR (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011, Caal 2007, Taylor 2010).

Těžba v chráněných oblastech, dokonce i v přechodné zóně byla do té doby pro zastánce izolace ohrožených ekosystémů a striktní ochrany přírodních zdrojů nepředstavitelná.

Jiné skupiny, opírající své argumenty o komerční význam chicle, xaté a dalších nedřevních plodů lesa namítaly, že sběr a těžba by měly být povoleny v rámci vyhrazených rezervací a ozývaly se i hlasy, podle kterých řešením mohly být posílené hlídky a vyšší tresty za nelegální těžbu v kombinaci s podporou environmentálního vzdělávání (Nittler, Tschinkel 2005).

Možnost udělování koncesí průmyslovým společnostem nebo komunitám bylo kontroverzní i kvůli nešetrným praktikám těžebních společností v minulých desetiletích, které byly důvodem nevraživosti mezi nimi a ochránci přírody.

V roce 1993 vzniká z iniciativy malé skupiny lesnických odborníků a s podporou širší odborné veřejnosti návrh strategie, který naznačil schéma udělování koncesí. Vyjednávání mezi jednotlivými stranami bylo poměrně komplikované a trvalo více než rok. Tlak a příslib podpory USAID celý proces urychlily a první koncese byla vydána v roce 1994. Inventura stavu lesa, provedená jako součást rozvojových plánů pro Petén umožnila racionální rozdělení lesa na řídicí jednotky, které byly přiděleny ke správě na základě koncesí (Taylor 2010, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

Lokální komunity a společnosti zaměřené na těžbu a zpracování dřeva získaly na základě dlouhodobých kontraktů koncese na využívání lesních zdrojů v přechodné oblasti BR na dobu 25 let (Shoka 2006).

Přenesení právní zodpovědnosti za přidělenou oblast a především vědomí, že více půdy již není dostupné a se „svými“ územími proto musí nakládat efektivně a udržitelně, mělo až neočekávaně pozitivní efekt. Výše zmíněné problémy postupně ustupují ochraně a organizovanému a plánovanému nakládání a dřevěnými i ne dřevními přírodními zdroji (Nittler, Tschinkel 2005).

Role nevládních organizací

V Guatemale neexistovaly použitelné modely pro řízení, plánování a využívání tropického lesa, a proto byla pomoc zahraničních organizací velmi důležitá.

Přidělování práv k využívání vymezených oblastí lesa byl zpočátku velmi problematický, nejen z důvodu nezkušenosti koncesionářů, ale také kvůli nedůvěře a přetrvávajícím negativním postojům části obyvatel vůči způsobu prosazování vytvoření BR „shora“.

Podmínkou udělování koncesí v 90. letech bylo založení státem uznané právní formy, asociace, či například družstva, která reprezentovala danou komunitu. Dalším požadavkem byla podpora a spolupráce s NGO, která je schopna zabezpečit obchodní a marketingové plány a celkově pomoci se vzděláváním a předáváním zkušeností s managementem a řízením financí. Na počátku celého procesu stály právě NGO, které se snažily v jednotlivých komunitách probudit zájem, vypracovaly potřebné dokumenty a lobbovaly ve jménu komunity u CONAP.

I jejich role je však považována za kontroverzní. Přestože jejich přínos pro rozvoj BR Maya a významný podíl na realizaci dalších důležitých projektů napříč celým regionem je nepopíratelný, nelze přehlížet i odvrácenou stranu účasti NGO. Vysvětlují ji autoři studie o komunitě Uaxactún, kteří upozorňují na důležitý fakt - NGO čelí často oprávněné kritice kvůli nedostatečné znalosti specifik lokálních komunit, se kterými spolupracují. Velké NGO jsou podporovány mezinárodními korporacemi a těm jsou také zodpovědné za realizaci financovaných projektů, ne místním komunitám (Juska, Koeing 2006).

Skutečné potřeby těchto komunit, jako dlouhodobý pronájem nebo vlastnictví půdy nebo zakládání lokálních organizací, které by reprezentovaly jejich zájmy, nebývají vyslyšeny, protože se jedná politicky citlivé a riskantní záležitosti, od kterých se NGO distancují.

Raději se zaměřují na „bezpečnější“ zemědělské nebo lesnické projekty a vzdělávání. Ačkoli je NGO povzbuzují, aby se aktivně účastnili realizace, samotnou volbu projektů a to, zda jsou pro danou oblast vhodné a smysluplné, s místními paradoxně nikdo příliš nekonzultuje. Pokud by zástupci komunit byli přítomni i přípravě a plánování, výsledky by mohly být mnohem efektivnější. Oproti tomu projekty prosazované seshora mnohdy nevzbuzují zájem, protože v nich komunity nevidí žádný smysl a nesetkávají se s jejich potřebami.

Zapojení místních komunit

V počátcích bylo velmi obtížné vyvolat u místních obyvatel nadšení. Jejich nedůvěra měla, dle mého názoru, kořeny už v samotném způsobu prosazování myšlenky vyhlášení BR na počátku 90. let.

Sami zástupci Středoamerické organizace pro udržitelný rozvoj se shodovali, že „*založení rezervace bylo urgentní, a jít cestou participace by znamenalo ztratit mnoho času*“ (Sundberg 2003: 8). Domnívali se, že lidé by stejně nesouhlasili, protože v té době nikdo neměl ponětí o významu ochrany životního prostředí. Dalším argumentem byla vysoká míra negramotnosti zejména ve venkovských a odlehlějších oblastech a zvyk žít spíše „ze dne na den“ (Sundberg 2003).

Faktem je, že demokracie v minulosti neměla v Guatemale tradici, a proto lze usuzovat, že její obyvatelé nebyli zvyklí účastnit se rozhodovacích procesů, které ovlivňovaly jejich životy.

Na druhou stranu na konci 80. let se formovalo mnoho lokálních environmentálních hnutí, jejichž zástupci přesně věděli, o co usilují - o záchranu vlastních kulturních tradic a tropického lesa, který pro ně byl domovem a zdrojem obživy (Sundberg 2003).

Z dnešního pohledu se zdá, že argument neodkladnosti ochrany lesa a další výše zmíněné, měly spíše ospravedlnit autoritativní přístup při prosazování zákonů ustanovujících BR. Vezme-li ovšem v potaz absenci demokracie napříč historií státu, je otázkou, zda by se skutečně podařilo na základě dialogu najít rychlé a efektivní řešení, které bylo skutečně potřeba, i s ohledem na tlak mezinárodních organizací.

V každém případě považuji za velmi pravděpodobné, že právě nedostatečná účast místních obyvatel v těchto počátečních krocích vedla k jejich neschopnosti a částečně i neochotě porozumět významu ochrany přírody a k nedůvěře vůči rezervaci obecně. Zároveň jim zabránila získat potřebné zkušenosti, což se pak projevilo v momentě přidělování koncesí a především jejich následné správě.

Ani zástupci obcí, natož pak přímo rezidenti, neměli dostatek informací a mnozí se tak o faktu, že žijí v rámci BR, dozvěděli až v momentě, kdy byli v důsledku zonace území nuceni omezit některé své aktivity (Juska, Koeing 2006).

Slovy jednoho z odborníků a tehdejších manažerů CONAP, kterého Sundberg cituje ve své studii věnované souvislosti mezi procesem demokratizace a ochranou přírody v Guatemale, proces demokratizace nebyl příliš úspěšný, v otázkách ochrany přírody chyběla vize a neexistovala decentralizace v rozhodovacích procesech. *„Hranice BR Maya byly stanoveny „od stolu“ a takové prostě jsou. I proto vznikalo mnoho problémů“* (Sundberg 2003: 8).

Je potřeba brát v úvahu i povahu komunit žijících v BR Maya. Většina z nich vznikla v určitých oblastech v důsledku rozvíjejícího se trhu s chicle (Taylor 2010, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011). Nařezávači stromů ale vždy pracovali spíše samostatně a neměli smysl pro společnou práci v komunitě. Usazovaly se zde také skupiny z rolníků z různých částí z Guatemaly, heterogenní skupiny s tendencí dělit se na další frakce, které se sdružovaly jen proto, aby se kvalifikovaly pro získání koncese.

Všechny tyto faktory ovlivňovaly podobu i způsob správy. Každá komunita si na jeden rok volí radu, jejíž vedení bylo většinou voleno na základě politických tlaků a preferencí, ne z řad odborníků. Logickým následkem bylo rychlé střídání v řídicích funkcích, obhajované argumentem jednoho z vedoucích pracovníků „*všichni se musíme učit*“ (Sundberg 2003: 9).

Nabízí se ale i mnohem prozaičtější vysvětlení, a to že každý si chce něco „urvat“ pro sebe bez ohledu na to, že takto rychlá rotace v řídicích funkcích je cestou do pekel a důsledkem pak neustálá nekompetentnost. Nezkoušení manažeři se dopouštěli zbytečných chyb, jako nákup zastaralého vybavení, okamžité dělení zisku bez zpětných investic, snaha prodat rychle a draze namísto budování dlouhodobých vztahů s odběrateli apod. Nebyli ochotni přistoupit na nastavení organizačních struktur, které by umožňovaly každodenní řízení a zásadním problémem byla i korupce (Sundberg 2003).

Na druhou stranu je ale třeba mít na paměti složitou politicko-ekonomickou situaci, která v Guatemale na počátku 90. let panovala. V zemi v té době vrcholí mírová jednání s cílem ukončit třicet let trvající občanskou válku, která se řadí k nejkrvavějším konfliktům moderní historie LA. Tři dekády trvající nestabilní politická, ekonomická a sociální situace bezpochyby způsob uvažování a mentalitu obyvatel země ovlivnila.

Ani vláda nebyla v podpoře koncesí jednotná. Čelila neustálému politickému tlaku v otázce půdy pro bezzemky. Ten ještě zesílil na základě závazků vyplývajících z mírových smluv z roku 1996, které oficiálně ukončily občanskou válku.

Určité vládní frakce se dívaly na "nevyužitou" půdu na severu země jako na vhodné řešení bez ohledu na to, zda by půda byla vhodná pro zemědělství. Na druhé straně stály mezinárodní organizace usilující o ochranu mizících tropických lesů, které prosazovaly povolení pouze netěžebních aktivit (Nittler, Tschinkel 2005).

Domnívám se, že k prosazení a následnému urychlení procesu přidělování koncesí přispěla slíbená podpora zahraničních NGO a jistě i fakt, že vláda neměla na řešení otázky ochrany tropických lesů na severu země ani prostředky, ani potřebné znalosti a kapacity a tuto zodpovědnost potřebovala někomu předat.

Proces udělování koncesí

Výsledkem bylo udělení první „pilotní“ koncese komunitě San Miguel v roce 1994. Legislativa definuje 2 základní řídicí jednotky - komunitní a průmyslové koncese na jejich správě se musí podílet libovolně zvolená NGO, kompetentní poskytnou potřebnou podporu školení (Caal 2007). Na udělení koncesí se podílí stát, prostřednictvím pověřeného orgánu CONAP s technickou podporou Asociace lesnických společenství Peténu (dále „ACOPF“) a nepostradatelnou finanční podporou USAID.

I přes počáteční nedůvěru se s prvními výsledky objevuje stále větší zájem a mezi lety 1994 – 2002 bylo uděleno celkem 14 koncesí, z toho 12 komunitám se záštitou NGO a 2 průmyslovým společnostem, BAREN COMERCIAL S.A., a GIBOR S.A.

Ne všechny ovšem fungují dodnes. Na Obr. 13, který představuje aktuální přehled koncesí, nalezneme 12 komunitních koncesí a 2 průmyslové (Caal 2007, Taylor 2010).

Obr. 13: Přehled koncesních jednotek v přechodné zóně biosférické rezervace

Zdroj: GRID-Arendal 2012

Bylo zřejmé, že celý proces včetně plánování a samotné realizace se v počátcích neobejde bez finanční i technické podpory. V roce 1995 tak vzniká ACOFOP, která dnes sdružuje koncesionáře, resp. komunity, kterým byly koncese přiděleny, zastupuje je před vládou, investory a veřejností, organizuje vzdělávací programy a usiluje o jejich vzájemnou spolupráci a výměnu zkušeností (Nittler, Tschinkel 2005).

V prvním desetiletí získává ACOFOP od mezinárodních organizací finanční prostředky v řádech desítek milionů dolarů. Jen USAID investovala do projektů a rozvoje BR obecně v období 1990 – 2004 asi 40 milionů dolarů (Taylor 2010).

USAID mimo jiné financovala monitorování změn lesního pokrytí BR a z výsledků vyplývá, že míra odlesňování, stejně jako výskyt lesních požárů v přechodné zóně postupně klesal. Naopak tomu bylo paradoxně v jádrových oblastech (především NP), kde jsou jakékoli těžební aktivity zakázány. (Nittler, Tschinkel 2005, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

V posledních letech se lesní pokrytí v rámci BR snižovalo o 1,18 %. Míra odlesnění ve 14 koncesních fungujících v letech 2001 – 2009 byla průměrně 0,45 %. V oblastech, kde koncese spravovali nedávní imigranti, se pohybovala kolem 1,54 % ročně. Pravděpodobným důvodem je, že mnozí nově příchozí farmáři a rolníci nemají k lesu takový vztah (Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

Guevara tvrdí, že geografické rozmístění indiánských komunit odpovídá místům s největší biologickou diverzitou, což vypovídá mnohé o způsobu zacházení těchto skupin s přírodními zdroji a jejich vztahu k nim (Guevara 2010).

Domnívám se, že situaci lze vysvětlit i tak, že imigranti stahující se do oblastí z různých koutů země nemají motivaci a zájem zacházet s přidělenou půdou udržitelným způsobem a dávají přednost co nejrychlejšímu a největšímu výdělku před dlouhodobým plánováním. V minulých letech nestability si vypěstovali k vládě a institucím značnou nedůvěru a jednoduše se obávají, že jakmile lhůta pro přidělenou koncesi vyprší, o půdu zase přijdou.

Přestože ani správa koncesí není bezchybná a bez pomoci NGO by s největší pravděpodobností zanikly, už teď, téměř 20 let od udělení první koncese je evidentní, že tento způsob hospodaření přispívá k zachování biodiverzity a neohrožuje žijící druhy, naopak může napomáhat k jejich heterogenitě (Nittler, Tschinkel 2005).

Kdyby výsledky těchto výzkumů byl známé už koncem 80. let, dost možná by byly argumentem k rozšíření přechodné zóny i na některé jádrové oblasti.

V BR MAya většina koncesí splnila očekávání, ačkoli stále bojují se špatným managementem. Vysoká obrátkovost manažerů volených na rok, nedostatečná kontrola a

chybějící systém sankcí, to vše přispělo k tomu, že vypilování organizačních struktur a nastavení dlouhodobých funkčních strategií zůstává během na dlouhou trať.

S trochu nadsázky lze říci, osud koncesního systému, který za 20 let fungování dokázal, že má skutečný význam a přínos, leží především v rukou CONAP a spolupracujících NGO. Závisí na jejich schopnosti ovlivnit uvažování lidí a přesvědčit je, že efektivní zacházení s „jejich“ přírodním bohatstvím má smysl. Na základě dostupných informací jsem dospěla k názoru, že je nutné neobsazovat řídicí a rozhodovací pozice politicky, ale z řad odborníků.

Potenciál biosférické rezervace Maya pro rozvoj ekoturismu

BR Maya zahrnuje sedm jádrových zón, z toho čtyři NP. Patří mezi ně i NP Tikal a stejnojmenné ruiny mayského města, které byly v 70. letech pro svůj kulturní a historický význam zapsány na seznam Světového kulturního dědictví UNESCO.

Guatemala leží v srdci rozsáhlého tropického lesa, který ukrývá významné kulturní dědictví nejen ve formě zachovalých mayských památek a archeologických nalezišť, ale také nativních komunit, jejich zvyků a tradičního způsobu života.

Bezpochyby má tedy značný potenciál pro rozvoj ekoturismu. Ten nejen, že zapadá do konceptu BR, ale mohl by být dalším zajímavým zdrojem příjmů pro její obyvatele a přispět k potřebné diverzifikaci ekonomických aktivit.

Přesto je třeba mít na paměti, že i ekoturismus je pro BR Maya potenciální hrozbou a velké počty návštěvníků by, ať už vědomě či nevědomě ohrozily křehké ekosystémy tropického lesa, stejně jako archeologická naleziště nevyčíslitelné hodnoty. Dle mého názoru se zde proto otevírá prostor pro podporu menších ekoturistických projektů.

Podle odhadů UNESCO příjem z turismu vyšplhá ročně až na 50 milionů dolarů, což by z něj mělo činit největší zdroj příjmu BR (UNSECO 2011).

Vzhledem k tomu, že nejnavštěvovanější místo BR, NP Tikal, měl podle statistik z roku 2009 při počtu téměř 200 000 návštěvníků příjem necelých 19 milionů amerických dolarů (PNT²¹ 2009), a vezmeme-li v potaz, že pak podle dostupných níže uvedených statistik návštěvnost kontinuálně klesala, považuji tento údaj za poněkud optimistický.

---

²¹ Národní park Tikal, uvedené informace pocházejí z výroční zprávy NP Tikal 2008

Přes zmíněný potenciál a značnou podporu zahraničních NGO Santos usuzuje, že v MBR nebyla vybudována dostatečná infrastruktura pro komplexní rozvoj přírodního turismu. Dle statistik z roku 2005 pouze 12 % návštěvníků Guatemaly navštívilo MBR a to především za účelem vidět ruiny Tikal (Hearne, Santos 2005).

Starší i relativně nové studie sice uvádějí, že Petén je v rámci Guatemaly nejrychleji se rozvíjející turistickou oblastí, která ročně přijme statisíce návštěvníků, ale podobně jako Hearne a Santos (2005) se autoři shodují, že Tikal je hlavním motivem cesty do Peténu a ostatní významné archeologické památky jako Ceibal, nebo Uaxactún zůstávají s minimálním počtem turistů ve stínu světově proslulého monumentu (Talbot, Gould 1996).

Dnes nejznámější a nejnavštěvovanější NP v Guatemale byl vyhlášen v roce 1995, v roce 1979 byl pak pro svůj mimořádný kulturní a historický význam zahrnut na seznam Světového dědictví UNESCO. Od roku 1990 je také jednou ze sedmi jádrových zón RB Maya (CONAP 2001).

NP Tikal se také významně podílí na tvorbě pracovních míst a je tak zdrojem příjmů pro téměř 400 lidí z okolních obcí, což představuje více než polovinu všech zaměstnanců NP (PNT 2009). Tab. 24 a Graf 16 znázorňují vývoj návštěvnosti v NP Tikal od 80. let.

Tab. 24: Návštěvnost NP Tikal v letech 1985 - 2010

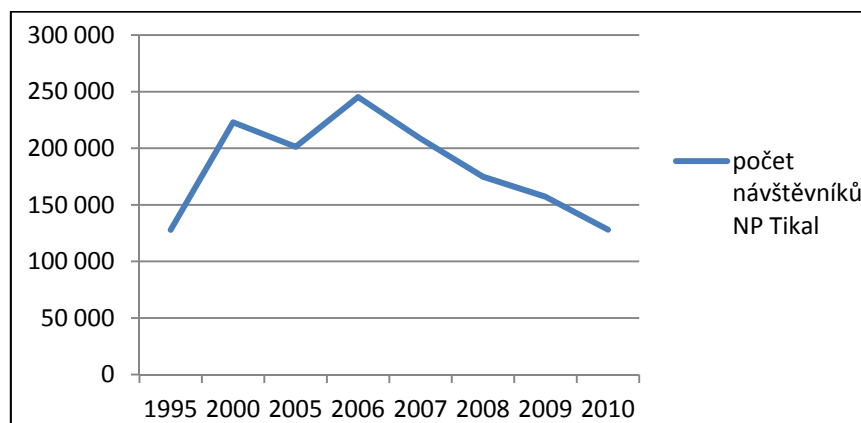
1985	1990	1995	2000	2005
34 677	89 144	127 961	223 003	201 250

2006	2007	2008	2009	2010
245 212	208 500	174 890	157 204	128 000

Zdroj: INGUAT 2011

Graf 16: Návštěvnost NP Tikal v letech 1985 - 2010

Zdroj: INGUAT 2011

Světově známá kulturní a historická památka každoročně do Peténu přiláká statisíce návštěvníků. Z hlediska návštěvnosti období mezi roky 2000 – 2007 bylo nejúspěšnější. Následný pokles je mohl mít několik příčin. Teoreticky mohl být spojený s celosvětovou ekonomickou krizí, kterou začala většina zemí pociťovat právě v roce 2008. Otázkou ovšem je, zda reakce na ni by se projevila již v témže roce.

Na prahu nového tisíciletí a s vědomím, jak významné a zároveň křehké kulturní dědictví NP Tikal ukrývá, se jeho vedení zavázalo usilovat o dosažení rovnováhy mezi jeho ochranou a podporou rozvoje turismu. Klade za cíl snížit počty návštěvníků a na základě nových tarifů vstupného zvýšit příjmy parku (CONAP 2001, PNT 2009).

Přesto považuji za zajímavé, že téměř 20 let čelila jedna z jádrových zón obrovskému náporu turistů a iniciativy usilující o omezení návštěvnosti se objevily teprve před několika lety. Přitom v roce 2008 v nejexponovanějších měsících, červenci a srpnu NP navštívilo v každém z nich kolem 18 000 návštěvníků, tedy průměrně téměř 600 denně (PNT 2009).

Další možnou příčinou je ne příliš dobrá pověst Guatemaly v otázkách bezpečnosti, zvláště po krocích mexického prezidenta Felipe Calderóna, který v roce 2006 vyhlásil otevřenou válku narkomafiím na území Mexika, což výrazně přispělo ke zhoršení bezpečnosti na území Guatemaly, především v oblasti jižní mexické hranice.

Špatná letecká i pozemní dostupnost Peténu a právě zhoršující se bezpečnostní situace v souvislosti s rozvíjejícím se obchodem s drogami, tak si vysvětlují pokles návštěvnosti i místní podnikatelé a odborníci v oblasti cestovního ruchu. Místní podnikatelé si stěžují, že *„ztratili některé trhy, například německý, kde pozastavili propagaci Guatemaly jako turistické destinace z důvodu nebezpečnosti“* (Bolaños 2011).

I přes klesající počet návštěvníků, ať už je důvodem kterýkoli z výše uvedených, NP Tikal nebyl a pravděpodobně ani nebude příkladem ekoturistické destinace, vzhledem k tomu, že z hlediska příjmů je hlavní „kasičkou“ v regionu a také významným zdrojem pracovních míst. Zvýšení vstupného zajistilo očekávaný nárůst příjmů a úbytek turistů a z hlediska zachování ekosystémů i křehkých historických památek je jedině ku prospěchu.

Petén má pro rozvoj ekoturismu obrovský potenciál a domnívám se, že způsob jak realizovat ekoturismus, ve smyslu principů na kterých je založen, je zprostředkovat návštěvníkům nejen poznání přírodních krás, kterými se BR pyšní, ale také autentická setkání s místními obyvateli, jejich kulturou a tradicemi.

Pokud mohu vycházet z příkladu ekvádorských projektů Kapawi a Cofán usuzuji, že příznivci ekoturismu šetrných forem turistiky obecně jsou ochotni za výjimečné zážitky zaplatit, zvláště pokud vědí, že přispívají a pomáhají přímo konkrétní komunitě.

Uaxactún

Uaxactún je jednou ze dvou koncesních oblastí, nachází se 23 km severně od Tikalu v přechodné zóně BR. Původně mayská osada, kterou staří Mayové obývali kolem roku 1000 př. n. l. a následně z neznámých důvodů opustili (Shoka 2006).

Současní obyvatelé vesnice, dnes asi 1600 obyvatel, resp. 140 rodin se zde začali usazovat přibližně před 100 lety, především ze strategických důvodů – osada byla obnovena jako základna pro sběrače chicle, ze které se pak vydávali do odlehlějších částí pralesa (UNDP 2012, OMYC 2013). Až do 70. let byla ve velmi špatně dostupná, kdy byla vybudovaná komunikace spojující Uaxactún s městem Flores.

Navzdory lepšímu propojení se zbytkem regionu zůstává Uaxactún, dnes izolovaný kulturně i geograficky, nijak výrazně poznamenaný modernizací. Jeho obyvatelé jsou navíc velmi pyšní na svou kulturu, soběstačnost a schopnost přežít díky zpracování místních produktů (Juska, Koeing 2006).

Hlavním zdrojem obživy je sběr a prodej chicle, koření, xaté, těžba dřeva, sběr lián na pletení košů a dalších výrobků, které pak prodávají v hlavním městě a také výroba kukuřičných panenek, které pak za necelý dolar děti a ženy nabízejí místním turistům, nebo návštěvníkům nedalekého NP Tikal.

Koncese

Občanská společnost Organizace pro řízení a ochranu (dále „OMYC“), založená v roce 1998 Uaxactún navenek zastupuje a reprezentuje. Od roku 2000, kdy uzavřela s CONAP 25 letou koncesní smlouvu, která ji opravňuje ke spolusprávě řídicí jednotky Uaxactún, je také zodpovědná za regulaci těžby zdrojů v rámci přidělené koncese, platbu koncesních poplatků vládě a za celkovou správu koncese o rozloze více než 84 000 ha (UNDP 2012, OMYC 2013).

Dlouholetá tradice využívání lesa bez závislosti na těžbě dřeva Uaxactún odlišuje od ostatních. Každý rok se vytěží méně než 1 % dřeva z celkové rozlohy koncese, na těžbu dřeva je vyčleněno 8000 ha (UNDP 2012).

Obec vlastní pilu, a proto, i když vytěží relativně málo dřeva, je schopná plnit speciální požadavky zákazníků a předzpracovat ho, čímž zvyšuje jeho hodnotu (Juska, Koeing 2006).

Díky partnerství a záštitě organizace Rainforest Alliance, která s komunitou dlouhodobě spolupracuje, dnes certifikované mahagonové dřevo z Uaxactúnu využívá třeba společnost Gibson Guitars, která patří mezi největší světové producenty elektrických kytar (Rainforest Alliance 2010).

Obr. 14: Zpracování dřeva v Uaxactúnu

Zdroj: OMYC 2013

Kvůli omezeným příjmům, způsobeným minimální těžbou dřeva se komunita potýká s problémy s platbami za koncesní licenci a snaží se proto diverzifikovat své aktivity, mimo jiné podporu ekoturismu (Juska, Koeing 2006).

Oblast dlouhodobě trpí přílivem migrantů z různých koutů Guatemaly. S rostoucím počtem obyvatel se zvyšuje spotřeba tradičních surovin a vzdálenosti, které musí sběrači xaté a chicle urazit, se prodlužují. Nově příchozí sběrači často nedodržují šetrné postupy sběru a mnoho rostlin je zbytečně zničeno.

Místní chicleros naopak většinou dbají na správné nařezávání stromu a xateros se, díky nově zavedeným pravidlům, snaží sbírat jen prodejné a nepoškozené listy. V minulosti se xaté prodávalo přes zprostředkovatele, kteří nakupovali obrovské objemy. Dnes se jedná přímo o kupce především z USA, kteří platí pouze za kvalitní listy, a sběrači jsou tak motivováni je

pečlivěji vybírat a třídit. Přestože určitá část sběračů zůstává u původních metod, zmíněná změna z roku 2004 výrazně přispěla k udržitelnosti sběru xaté (Juska, Koeing 2006, Radachowsky, Ramos, McNab, Baur, Kazakov 2011).

Je evidentní, že vzhledem k rostoucí populaci a faktu, že hlavním tradičním zdrojem příjmů a obživy zůstává těžba a sběr lesních produktů, tento způsob se přes všechna opatření bude postupně stávat méně a méně udržitelným. V posledních letech se proto objevují snahy o podporu ekoturismu, který může přinést potřebné finanční prostředky, přispět k diverzifikaci ekonomických aktivit, snížit tak tlak na přírodní prostředí a zároveň místním komunitám umožní pokračovat v tradičním způsobu života (Shoka 2006).

Potenciál Uaxactúnu pro rozvoj ekoturismu

Hlavní turistickou atrakcí jsou mayské ruiny, jedny z nejstarších v oblasti (viz.

Obr. 15)

Obr. 15: Mayské ruiny Uaxactún

Zdroj: visitaguatemala.com 2012

Blízkost světoznámého fenoménu Tikalu je z hlediska turismu pro Uaxactún částečně nevýhodou. I když turismus a s ním spojená tvorba pracovních míst jsou důležité pro BR Maya jako celek, hlavní pozornost je soustředěna oblast NP Tikal, který generuje nejvíc příjmů a pracovních míst.

Souhlasím s názorem, který je podepřen výsledky studií zaměřených na potenciál oblasti pro rozvoj ekoturismu, že největší devízou komunity je možnost nabídnout především

zahraničním návštěvníkům autentické zážitky, poznání místní kultury a tradičního způsobu života, na který jsou tak hrdí (Juska, Koeing 2006).

Je evidentní, že z hlediska turistické atraktivity jsou Uacatún a Tikal nesrovnatelné. Například ze studie, které se zúčastnilo 92 návštěvníků Tikalu, vyplynulo, že téměř 90 % z nich už nemá zájem navštívit jiné ruiny (Shoka 2006).

Nabízí se několik vysvětlení:

- a) nezájem navštívit další podobnou památku, když už viděli to „nejlepší“, co region nabízí
- b) nevědomost o existenci, nedostatečná propagace

Uaxactún jako turistická destinace v současnosti nedisponuje vlastní webovou stránkou, odkazy na možné turistické aktivity jsou buď přes web NP Tikal nebo OMYC a další organizace

- c) cena

Organizace ACOFOP na svých webových stránkách informuje, že silnice vedoucí do Uaxactúnu prochází přes NP Tikal. Návštěvníci, kteří se do Uaxactúnu vydají, tedy zaplatí dvojí poplatek: vstup do NP Tikal, tedy 20 – 22 USD a vstupné²² do archeologického objektu, které je stanoveno na 6, 4 USD pro zahraniční a 0, 65 USD pro národní turisty.

NP Tikal na svých webových stránkách nabízí jednodenní, případně dvoudenní výlety do Uxacatúnu, ovšem jednak jsou poměrně drahé a kontakt s místními obyvateli minimální, stejně jako využití lokálních služeb.

Organizované výlety zahrnují vlastního průvodce i připravené občerstvení. Kontakt mezi obyvateli vesnice a turisty je zpravidla omezený na děti prodávající kukuřičné panenky (Juska, Koeing 2006).

Pro představu níže uvádím oficiální ceník NP Tikal (v amerických dolarech). Obsahuje ceny za jednodenní výlet pro 1 - 6 osob s anglicky nebo pouze španělsky mluvícím průvodcem.

---

²² Ceny vstupného jsou uvedeny v quetzalech, guatemalské měně a přepočítány podle současného kurzu na USD, viz <http://fx-rate.net/USD/GTQ/>; 29. 3. 2013

Tab. 25: Ceny výletu NP Tikal - Uaxactún

Cena za osobu	S průvodcem	Bez průvodce
1 osoba	US\$ 285.89	US\$ 161.31
2 osoby	US\$ 151.07	US\$ 88.78
3 osoby	US\$ 106.13	US\$ 64.60
4 osoby	US\$ 83.66	US\$ 52.51
5 osob	US\$ 70.18	US\$ 45.26
6 osob	US\$ 61.19	US\$ 45.26

Zdroj: NP Tikal 2013

Za jednodenní návštěvu archeologického parku Uaxactún, včetně služeb anglicky mluvícího průvodce, občerstvení a zpáteční dopravy z NP Tikal, tedy 2 x 23 km, zaplatí 2 zájemci 150 amerických dolarů, bez anglicky mluvícího průvodce necelých 90 dolarů.

Pro představu, za pobyt v Chicacnab, vesnici obývané nativním etnikem Q'eqchi' Maya, který zahrnuje 2 noci v rodině, stravování a výlety do okolí s místním průvodcem zaplatí 2 turisté asi 42 dolarů, z čehož 35 dolarů putuje přímo hostitelským rodinám. Obyvatelé Chicacnab se ve spolupráci s NGO EcoQuetzal rozhodli nabízet pobyty a své průvodcovské služby ekoturistům a diverzifikovat tak své příjmy (Bascomb, Taylor 2008).

Cena exkurze přes NP Tikal nezahrnuje vstupné do objektu, ovšem výnos z tohoto poplatku je investován do údržby ruin a na provozní náklady a místní komunita na něm nijak neprofituje (Shoka 2006).

Komunita úzce spolupracuje s několika NGO, kromě Rainforest Alliance také s výše zmíněnými OMYC a ACOFOP. Ty turismus na svých stánkách propagují a informují o Uaxactúnu jako o významné archeologické památce, nabízí exkurze s místními certifikovanými průvodci nebo místní muzeum tradiční keramiky (OMYC 2013, ACOFOP 2012).

Hlavním problémem rozvoje ekoturismu je nedostatek prostředků na investice do marketingu a lidských zdrojů, což by komunitě zajistilo možnost samostatného fungování. V současné době probíhá spolupráce s cestovními agenturami ve větších městech, což je možným řešením, ovšem s rizikem, že přímý profit Uaxactúnu bude omezený (Shoka 2006).

Z výše uvedeného vyplývá, že smysluplnou alternativou, která by zaplnila „díru na trhu“ by mohla být, ve spolupráci s některou z NGO, nabídka pobytu přímo v komunitě mezi místními. Zapojení do tradičních činností, prohlídky okolí, možnost vyzkoušet si tradiční sběr xaté nebo noční návštěvy ruin, což je konkrétně něco, co Tikal nenabízí (Juska, Koeing 2006).

S vědomím, že žijí obklopeni druhým největším pralesem na světě, který pokrývá 5 % procent světové plochy a je domovem téměř poloviny živočišných a rostlinných druhů světa (Rainforest Alliance 2010), organizace by měly být s propagací ekoturismu rozhodně opatrné, protože nastavení modelu masového ekoturismu tak, jako funguje například v Kostarice, by mohl mít pro místní faunu i floru devastující následky.

Proč ale neposkytnout lokálním komunitám, kterým region svým charakterem nenabízí příliš alternativ obživy další zdroj příjmů, zajímavé pracovní příležitosti a částečně tak přírodě ulevit?

Ekoturismus a komunita Q'eqchi' Maya

Vytvořit podobné projekty jako je ekvádorské Kapawi či Cofán zmíněné v předchozích kapitolách, by samozřejmě vyžadovalo především zájem a iniciativu ze strany místních. Minimálně jeden podobný projekt již v Guatemale funguje, a i když se nachází mimo BR Maya, komunita Q'eqchi' Maya podporovaná nevládní organizací EcoQuetzal by mohla být pro Uaxactún inspirací.

Ecoquetzal je NGO působící v Guatemale, která se zaměřuje na podporu a pomoc s rozvojem ekoturismu. Jedním ze současných projektů je spolupráce s etnikem Q'eqchi' Maya, které obývá vesničku Chicacnab v pohoří Alta Verapaz (EcoQuetzal 2002).

Komunita čítá asi 500 členů, je obklopená mračnými lesy, které jsou domovem ptáka quetzala, jednoho ze symbolů země.

V 80. letech se německý filmový štáb vydal do Chicacnab natáčet o quetzalech dokument. Jeho členové byli ubytováni přímo v rodinách, kterým platili za nocleh i stravu. Tak se zrodila myšlenka vytvořit projekt, který zprostředkuje turistům neopakovatelný zážitek a bude alternativním zdrojem příjmu. Následoval vzdělávací program pod záštitou NGO Ecoquetzal s cílem vštípit místním principy ochrany přírody a zahrnoval i speciální kurzy pro průvodce, s výukou správného názvosloví místní flory a fauny a komunikace s návštěvníky. Učili se také připravovat jiná než tradiční jídla nebo převažovat vodu (Bascomb, Taylor 2008).

V Chicacnab se neseťkáte s elektřinou, tekoucí vodou, ani silnicemi, vede sem jen pěšina. Turisté ubytovaní v domech místních obyvatel tak mají tradiční život nativní komunity, včetně kulturních zvyklostí, „z první ruky“, stejně jako divokou přírodu místních lesů,

kterými je provedou ti, kteří je znají nejlépe. Tento typ aktivit vyžaduje ze strany návštěvníků určitou disciplínu, vzhledem k tomu, že vždy dochází k setkání odlišných kultur. Organizace proto upozorňuje na nutnost dodržování pravidel jako neobnažovat se před místními nebo v případě mužů, držet se dál od dívek, které komunita velmi chrání (EcoQuetzal 2002).

Bascomb a Taylor na základě svého výzkumu dospěli k závěru, že střet s moderní kulturou vedl k určitým změnám ve způsobu života hostitelských rodin, zejména co se týče způsobu stravování.

Do projektu nejsou zapojeni žádní investoři, kteří by vyvíjeli tlak s cílem co nejvíce na něm profitovat, a jedním z nejzásadnějších a nejdůležitějších přínosů celého projektu je, že vytváří situaci ve které uchovávat a chránit přírodní zdroje je z ekonomického hlediska výhodnější, než je neudržitelně těžit. Všechny dotazované rodiny navíc prohlásily, že postupně upustily od žďárového zemědělství a neuvažují o tom se k němu vracet ani v případě, že by zájem turistů ochabnul (Bascomb, Taylor 2008).

Jediné riziko vidím v tom, že čím více rodin se do projektu zapojí, tím méně peněz každá z nich utrží. Pokud by se ekoturismus rozmohl natolik, že by pro komunitu byl výhodnější a pohodlnější upustit od tradičního způsobu obživy a řemesel, mohl by se z Chicacnab stát jakýsi jen skanzen a divadlo pro turisty.

Chicacnab může sloužit jako příklad dalším komunitám nejen v Guatemale, ale napříč LA zeměmi, které čelí ekonomickým problémům, ale zároveň mají díky svému kulturnímu a přírodnímu bohatství hodně co nabídnout. Zároveň ukazuje, že pro úspěšné a dlouhodobé fungování modelu je participace místní komunity zcela zásadní, stejně jako snaha udržet návštěvnost v omezené míře.

Na základě získaných informací je z mého pohledu evidentní, že dokud bude ekoturismus doplňovat tradiční aktivity a dokud bude přispívat k zachování jak kulturního tak přírodního bohatství oblasti, negativní dopady s ním spojené, jako například zvýšená produkce odpadu, budou stále akceptovatelné.

Ekoturismus přispívá ke zvyšování povědomí o významu ochrany přírody nejen v případě návštěvníků, ale také hostitelů, kteří si uvědomují, že uchovat okolní lesy může být ekonomicky výnosnější, než je krátkozrace vymýtit.

Přínos biosférické rezervace Maya pro region

BR Maya byla v době vzniku skutečným experimentem - na jedné straně obrovská plocha vzácného a rychle mizejícího pralesa a na straně druhé rapidně rostoucí počet obyvatel, jejichž obživa na něm přímo závisí a vláda neschopná nalézt řešení.

Model založený na zonaci území, která poskytne ochranu nejohroženějším ekosystémům v jádrových zónách, flexibilní přechodná, nebo také víceúčelová spolu s nárazníkovou zónou zároveň umožní rezidentům pokračovat v tradičních aktivitách, měl zamezit dalšímu odlesňování a na základě strategického plánování umožnit dlouhodobě udržitelné využívání zdrojů a ekonomickou soběstačnost lokálních komunit.

V případě Guatemaly zůstává paradoxem, že proces demokratizace otevřel dveře vyjednávání o tématech ochrany přírody a prosazování nových přístupů, ale když došlo na lámání chleba, opět zvítězil autoritativní přístup a vše bylo prosazeno cestou nejmenšího odporu.

Je velmi pravděpodobné, že právě záštita UNESCO přitáhla pozornost velké části zahraničních NGO, které se podílely na financování, plánování a velmi důležitém environmentálním vzdělávání. Vždy se budou ozývat hlasy kritizující „intervence“ zahraničních s NGO, které se mnohdy snaží prosazovat své vize bez znalosti místního kontextu. Nelze tvrdit, že koncesní hospodaření vymýtilo veškeré problémy. Dosažení rovnováhy mezi ochranou a udržitelným využíváním lesů je běh na dlouhou trať a nikdy nebude pravděpodobně fungovat na 100 %.

Z hlediska turismu má dle mého názoru BR Maya velký potenciál, ale zároveň je nutné vyvarovat se krátkozraké masivní podpory turismu za účelem rychlého výtěžku.

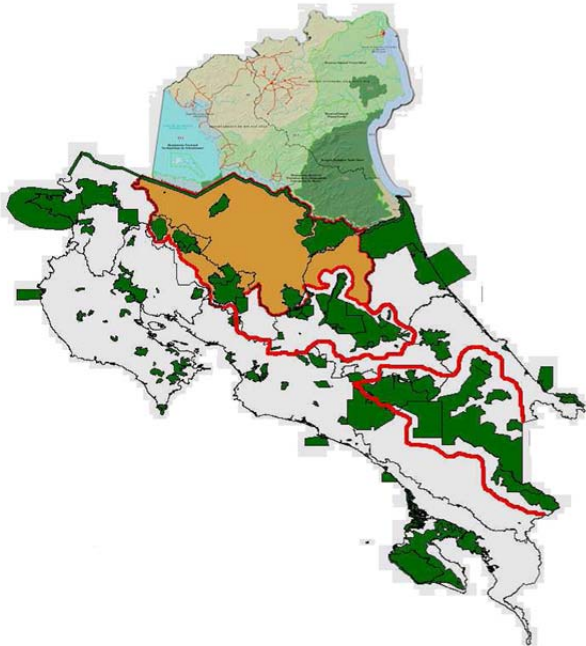
V případě BR Maya by turismus měl být aktivitou, která doplňuje, ale zcela nevytlačí tradiční způsob života, především co se týče nativních komunit.

10.2 Kostarika – biosférické rezervace La Amistad a Agua y Paz

Kostarika se v současné době pyšní třemi BR – Agua y Paz, Cordillera Volcánica a La Amistad s přesahem do Panamy, která je zároveň PN figurujícím na seznamu Světového přírodního dědictví UNSECO.

Kostarické BR (viz. Obr. 16 níže - červeně ohraničená území, od severní hranice BR Paz y Agua, BR Cordillera Volcánica uprostřed a na jižní hranici s Panamou BR La Amistad) pokrývají poměrně velkou část země. Rozprostírají se asi na 16 451 km², což při celkové rozloze 51 500 km² představuje více než 30 % území Kostariky.

Obr. 16: Biosférické rezervace v Kostarice

Zdroj: Corrales, 2009

Kostarika je proslulá podporou ekoturismu. Ten se stal, zejména v soukromých rezervacích, významným zdrojem příjmů a zároveň generuje nezanedbatelné finanční prostředky, které mohou být investovány zpět do projektů na ochranu přírodního bohatství.

Svým přístupem, přestože dnes se prosazuje především masový ekoturismus, je pro mě země stále dobrým příkladem toho, jak skloubit ochranu a ekonomický rozvoj a dosáhnout tak dlouhodobé udržitelnosti a rovnováhy. Není proto žádným překvapením, že model BR do environmentální politiky země dobře zapadá.

Jak jsem již uvedla výše, o kostarických BR nebylo publikováno mnoho studií, a proto se základem pro následující kapitoly staly zaslané dotazníky, resp. dotazníky, které jsem obdržela zpět z BR Agua y Paz a La Amistad.

BR La Amistad byla vyhlášena v roce 1982. Tvoří komplex několika chráněných oblastí včetně přeshraničního NP La Amistad, ten Kostarika sdílí s Panamou. Představuje nejrozsáhlejší souvislou lesní masu v zemi, která je domovem tisíců rostlinných i živočišných

druhům, ale také územím s největší koncentrací nativního obyvatelstva, konkrétně etnika Cábecar a Bribri (UNESCO 2011).

Turismus se soustřeďuje především do jádrových zón a chráněných oblastí. Jak vyplývá i z mapky výše, drtivá většina území BR je tvořena právě chráněnými územími (na mapě výše označeny zeleně) různých kategorií včetně 5 NP (Schiut 2011). Za speciální zmínku stojí NP Chirripó, který je vlajkovou lodí v oblasti horské turistiky.

BR UNESCO jsou ideálním místem pro testování, vyhodnocování a zavádění komplexních opatření s ohledem na změnu klimatu, vzhledem k jejich zaměření na dosažení udržitelného rozvoje.

BR Agua y Paz se od ostatních BR trochu liší. Pyšní se tím, že velká část území byla deklarována jako uhlíkově neutrální. Tyto snahy směřují k cíli kostarické vlády dosáhnout statusu karbonově neutrální země v roce 2021. Správa spolupracuje se společnostmi, které prosazují uhlíkově neutrální přístup, tedy omezování množství skleníkových plynů. A tím zároveň zvyšuje povědomí mezi místními institucemi, družstvy, farmáři i obyvateli (UNESCO 2011).

Teoretická část této práce se poměrně obsáhle věnuje ekoturismu v Kostarice a tomuto fenoménu je také věnovaná většina dostupných případových studií a odborných článků.

I přesto, že BR v Kostarice pokrývají nezanedbatelnou část území, dostupných informací je o nich, ve srovnání s guatemalskou BR Maya mnohem méně. Následující kapitoly jsou ovšem založené především na informacích, získaných z dotazníků, které mi poskytli zástupci obou BR.

Za La Amistad správce NP a jádrové zóny La Amistad, Garvin Villegas, a za Agua y Paz, Marco Antonio Corrales, bývalý ředitel BR a současný člen kostarického Národního komitétu MAB. Naskytla se mi tak jedinečná příležitost srovnání způsobu fungování dvou sousedících BR v rámci jedné země na základě pohledu místních odborníků. Za zvláště přínosné považuji jejich názory na smysl a přínos BR pro region.

Financování projektů a aktivit v rámci BR, vztah mezi vyhlášením BR a investicemi do regionu, spolupráce s mezinárodními organizacemi

BR jsou z větší části financovány soukromými firmami, z fondů a díky mezinárodním organizacím. UNESCO působí spíše na úrovni poradce, i když se může rozhodnout

poskytnout základní prostředky pro nastartování místní iniciativy, další řízení a financování BR závisí na lokální vládě a především soukromém sektoru.

Do BR Paz y Agua: *„prostředky přicházejí především ze soukromých společností a místních organizací. Status BR sám o sobě nepřinesl žádné investice, avšak řada společností využila vyhlášení BR k propagaci oblasti, především v oblasti cestovního ruchu“...“V současné době Agua y Paz nespolupracuje s žádnými mezinárodními organizacemi“.*

Zde bych vyzdvihla tvrzení, že BR funguje samostatně a nezávisle na zahraničních organizacích. Nabízí se několik vysvětlení - Agua y Paz se, na rozdíl od BR Maya, nepotýkala se závažnými ekologickými problémy, které by znepokojovaly mezinárodní autority na poli ochrany přírody a nemotivovala je tak k intervenci, případně sama neměla důvod žádat o jejich podporu a upřednostňuje samostatné fungování založené na zvýšené spolupráci s místními společnostmi a organizacemi.

Naopak v BR La Amistad *„prostředky na operativu pocházejí ze státního rozpočtu a bezprostředně po vyhlášení BR byly do regionu směřovány značné investice. V současné době BR přímo spolupracuje TNC a prostřednictvím podpory různých projektů jsou zapojeny také WWF, UICN a další organizace.“*

Výměna informací a výsledků výzkumu mezi BR na národní i mezinárodní úrovni

Jedním ze zásadních principů BR, jakožto modelových území udržitelného rozvoje, které Sevillská strategie z roku 1995 vyzdvihuje, je právě vzájemná spolupráce a předávání zkušeností v rámci celosvětové sítě BR, nebo regionálních sítí, v tomto případě té Iberoamerické (IberoMAB).

BR Paz y Agua přímo spolupracuje s brazilskou BR Mata Atlántica a španělskou BR La Palma. Výměna informací navíc probíhá prostřednictvím Iberoamerické sítě BR. La Amistad v současnosti přímo spolupracuje pouze s BR La Amistad v Panamě.

Přestože všechny tři BR v Kostarice na sebe v podstatě navazují, vzájemná spolupráce na národní úrovni podle obou dotazovaných expertů aktuálně neprobíhá.

Participace rezidentů v řízení BR a rozhodovacích procesech a financování

Z předchozích kapitol a případových studií jasně vyplývá, že bez participace rezidentů nemohou projekty zaměřené na udržitelný rozvoj či ochranu přírody dlouhodobě efektivně fungovat. Právě zapojení místních obyvatel je jeden z pilířů v základních dokumentech definujících BR.

Na otázku, jak vytvoření BR ovlivnilo život místních komunit, které v ní žijí, konkrétně především v přechodné a nárazníkové zóně a zda se objevily i extrémní případy protestů proti BR, jak je popisuje Sundberg ve své studii o BR Maya (Sundberg 2003), Corrales odpovídá, že „*Agua y Paz byla vyhlášena relativně nedávno, v roce 2009, a za 5 let od vyhlášení neproběhla žádná studie hodnotící životní úroveň obyvatel, nelze proto posoudit, zda a jak se se změnila...neproběhly žádné protesty proti stanovené zonaci území, dokonce jsme zaznamenali podporu ze strany obcí a místních organizací.*“

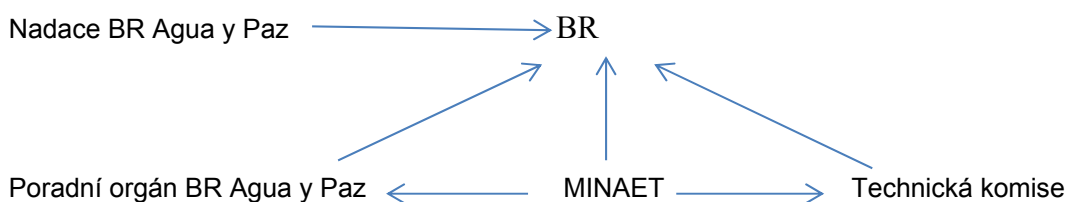
Na druhou stranu ale uznává, že i přes snahy o zvyšování povědomí velká část obyvatel stále význam BR nezná.

Podobná situace je v BR LA Amistad. Villegas připouští, že obyvatelé BR nebyli se skutečností, že pod BR spadají přímo seznámeni. Co se týče aplikace zonace na území LA Amistad, tato v podstatě kopírovala již existující zákonem stanovená vymezení pro využívání přírodních zdrojů a ochranu a nepředstavovala tak žádné významné změny.

Participace místních obyvatel na řízení rezervace a rozhodovacích procesech je většinou možná prostřednictvím vzniklých poradních orgánů, místních organizací nebo NGO. Takto funguje Poradní orgán biosférické rezervace Paz y Agua „*sdrůžující zástupce různých sektorů a odvětví v rámci BR, který se podílí na plánování a řízení projektů na území BR.*“

Poradní orgán je spolu s Technickou komisí a Ministerstvem pro životní prostředí, energie a telekomunikace (dále „MINAET“) zodpovědný za řízení BR. Jako iniciativa soukromého sektoru vznikla za účelem vytvoření operativních fondů Nadace biosférické rezervace Paz y Agua.

Obr. 17: Schéma řízení BR Agua y Paz

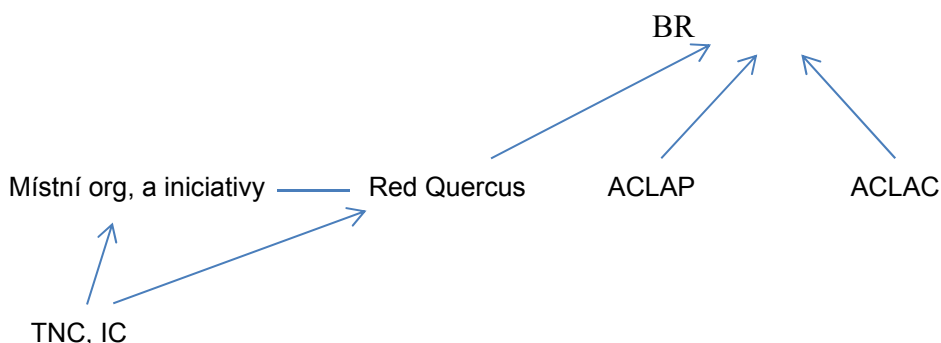
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dotazníků

BR La Amistad spadá pod správu Chráněné oblasti La Amistad Pacífico (dále „ACLAP“) a Chráněné oblasti La Amistad Caribe (dále „ACLAC“).

Funguje zde navíc Síť místních organizací napříč BR (Red Quercus), které podle Villegase usilují o šíření „*environmentálního vzdělávání, kvalifikaci místních průvodců, zalesňování nebo implementaci projektů na podporu udržitelné produkce kávy, medu a ostružin.*“ Spolupracují rovněž přímo se správou jádrových zón a to především v otázkách údržby turistických stezek, kontroly lesních požárů a hlídkách v rámci i mimo chráněné oblasti.

Kromě Red Quercus existuje řada podobných iniciativ, včetně organizací reprezentující nativní komunity, podporované mezinárodními organizacemi jako TNC nebo společnost Mezinárodní ochrany životního prostředí (dále „CI“).

Obr. 18: Schéma řízení BR La Amistad

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dotazníků

Výhodou La Amistad je spolupráce s mezinárodními organizacemi, které jsou schopné poskytnout menším lokálním iniciativám a projektům jak technickou, tak především finanční podporu.

Villegas vyzdvihuje nedávný projekt na Zmírnění antropogenetických hrozeb v přechodné zóně BR podporovaný CI. Zahrnoval nákup technického vybavení a elektroniky, a pro práci v terénu spacích pytlů, stanů, mobilních kuchyní, GPS zařízení, podporu místních Ochránců přírodních zdrojů a dobrovolných lesních hasičů, zvýšení kvalifikace místních funkcionářů v otázkách legislativy spojené s životním prostředím a další kroky vedoucí k posílení kontroly a ochrany BR.

Na druhou stranu velké množství různých organizací může vést k organizační roztržitosti a závislost na zahraniční finanční podpoře pak k implementaci projektů, které se ne vždy setkávají s potřebami místních obyvatel, jako tomu bylo i v případě působení některých NGO

v BR Maya. Na rozdíl od BR La Amistad BR Paz y Agua v současnosti nespolupracuje s žádnými mezinárodními organizacemi a finance přicházejí převážně z Nadace BR Paz y Agua.

Ekoturismus v biosférických rezervacích Agua y Paz a La Amistad

Ekoturismus a BR stojí na podobných principech a směřují ke stejnému cíli - udržitelnosti přírodních zdrojů a jejich zachování pro příští generace.

BR, jako modelová území udržitelného rozvoje a efektivního využívání přírodních zdrojů a ekoturismus jako způsob, jak lidem ukázat odlehlé a často nepřístupné oblasti takovým způsobem, aby lidská stopa zde byla minimální, ale profit obyvatel těchto oblastí maximální.

Oba koncepty spojují určitá omezení v aplikaci a fakt, že nejsou jediným správným řešením, ale alternativou.

Jedna ze základních otázek této práce, zda existuje spojitost mezi vyhlášením BR a rozvojem ekoturismu vycházela z přesvědčení, že právě status BR UNESCO může přilákat do regionu více návštěvníků, jako to můžeme předpokládat u kulturních památek zařazených na seznam Světového kulturního dědictví UNESCO. Mimo to jej místní organizace mohou použít jako argument při propagaci turistických aktivit v regionu.

Z obou obdržených dotazníků je ale patrné, že pravděpodobně neexistuje přímá souvislost mezi návštěvností regionu před a po designací. Villegas tvrdí, že *„počet návštěvníků BR vzrostl, což nemusí nutně souviset s vyhlášením BR, ale spíše s úsilím propagovat chráněné oblasti, resp. jádrové zóny BR a to jak na lokální, tak i na regionální a národní úrovni.“*

Navíc dodává, že mimo jádrové zóny došlo, podle statistik, prostřednictvím organizací působících na venkově a organizací, které reprezentují indiánské komunity, k rozvoji venkovského cestovního ruchu.

Corrales vysvětluje, že *„existují statistiky kostarického Institutu pro cestovní ruch o návštěvnosti regionu. Nelze potvrdit, že vyhlášení BR přilákalo více návštěvníků, nicméně přibližně 80 % zahraničních turistů navštíví chráněné oblasti nacházející se v BR Agua y Paz.“*

Uvádí také konkrétní příklady v současné době hojně se rozvíjejícího venkovského turismu, který spolu s ekoturismem patří mezi tzv. šetrné formy cestovního ruchu. V rámci BR Agua y Paz mnoho rodin tohoto trendu využívá a pronajímá určitou část svých domů zpravidla

zahraničním turistům. Kromě ubytování nabízí majitelé objektu i stravu a možnost společných exkurzí do blízkého okolí.

Velké oblibě se těší také návštěvy menších statků a rančů, které kromě autentického ubytování a stravování nabízí možnost zapojit se do každodenních činností a péče o zvířata. Corrales vyzdvihuje Rancho Margot, jehož majitel je zároveň presidentem Nadace Biosférická rezervace Agua y Paz.

V dnešní době neexistuje přesná a jasná definice ekoturismu a lze do ní tedy zahrnout relativně širokou škálu aktivit. Z mého pohledu je ale základním pilířem ekoturismu environmentální vzdělávání a zvyšování povědomí o nutnosti ochrany přírodních zdrojů a udržitelného nakládání s nimi, zvyšování životní úrovně a zapojení místních komunit a zároveň poskytování výjimečného zážitku z návštěvy netradičních, nedostupných nebo odlehlých míst či setkávání s novými kulturami.

Rancho Margot, byl založen za účelem osvěty, vzdělávání a také s cílem dokázat, že trvale udržitelné a efektivní využívání zdrojů a život v harmonii s okolní přírodou je možný. „*Chtěli bychom být globálním příkladem mezinárodní komunity fungující na udržitelných principech*“ (Rancho Margot 2012).

Nachází se na území BR a je modelovým projektem, který funguje v souladu se základními principy BR.

Je prvním kostarickým projektem tohoto typu, kterému byla udělena certifikace Negative carbon footprint²³ a zároveň CST udělované Kostarickým turistickým institutem ICT.

Rancho Margot nabízí programy pro blízké školy i celou řadu výměnných dobrovolnických programů včetně spolupráce s univerzitami. „*naučte se něco o udržitelném farmářství, kompostování, způsobech recyklace...*“ Usiluje o dosažení samostatnosti, dnes vyrábí vlastní elektrickou energii, bioplyn, mýdlo a čisticí prostředky, pro ohřev vody využívá kompostovaný odpad apod. (Rancho Margot 2012).

Přínos biosférických rezervací Paz y Agua a La Amistad pro regiony

Villegas uznává, že ekoturismus je pro BR La Amistad velmi důležitý, mimo něj se rozvíjí i venkovský turismus. Oba typy podporují udržitelný rozvoj, nicméně nepředstavují hlavní

---

²³ Negativní uhlíková stopa definuje sumu všech skleníkových plynů, které vznikají při výrobě produktů (Abott 2008)

zdroj příjmu v oblasti. Slouží spíše jako doplněk k dalším podporovaným aktivitám, jako například udržitelné zemědělství.

Nejpřínosnější je podle něj skutečnost, že vyhlášení BR La Amistad vedlo, kromě přílivu značných finančních prostředků od zahraničních dárců, také ke vzniku nových vazeb mezi vládními institucemi, fondy a místními organizacemi. V rámci BR se podařilo docílit zapojení komunit do spolupráce s chráněnými územími. Právě nastavení vzájemné spolupráce mezi zainteresovanými organizacemi napomohlo k efektivnímu řízení BR.

Corrales upozorňuje, že titul BR UNSECO sám o sobě nemá žádnou váhu, pokud nebude skutečně dosaženo 3 základních principů, které UNESCO prosazuje, tedy rozvoj, ochrana a vzdělávání. Podle něj právě o tohle BR Paz y Agua usiluje, i když uznává, že to nemusí nutně souviset s vyhlášením BR.

Zdůrazňuje, že ne všechny rezervace fungují totožným způsobem. Existují BR, které prosazují pouze úroveň ochrany – jedná se o rezervace, které jsou zároveň chráněnými oblastmi, v podstatě dochází pouze k multiplikaci uznání jejich výjimečnosti a významu. Takovéto BR by podle Corralese UNESCO neměla uznávat, protože je důležité, aby byly především místem, kde dochází k podpoře udržitelného rozvoje

Závěr

Přestože ekoturismu je světový fenomén a stává se nejrychleji rostoucím segmentem v rámci turistického průmyslu, dle mého názoru se mnohdy stává pouze líbivým a moderním obalem a „zelené“ aktivity, které se pod ním skrývají, se velmi vzdalují jeho původním principům.

Domnívám se, že ekoturismus může přispívat k dlouhodobé udržitelnosti přírodních zdrojů a prosperitě komunit, nicméně jej nelze považovat za jedinou správnou alternativu. Měl by být praktikován v omezené míře a klást značný důraz na vzdělávání a především na zapojení místních obyvatel tak, aby na něm přímo profitovali.

Ekoturismus nikdy nenahradí „škodlivý“ masový turismus, ale může posloužit jako alternativa a zdroj finančních prostředků pro komunity, ochranu a osvětu a přispět tak k dlouhodobému samostatnému fungování oblastí. Je důležité si uvědomit, že vytlačit tradiční masové aktivity ani není a nikdy nebylo jeho cílem.

Uvažujeme-li o negativních dopadech ekoturismu, troufám si tvrdit, že pokud se stane masovým, negativní dopady by byly mnohem ničivější a závažnější než v případě tradičního masového turismu.

Jedním ze specifíků ekoturismu v Latinské Americe v negativním slova smyslu je dopad na nativní komunity, které musí čelit moderním vlivům, které mohou vést až k zániku tradičního způsobu života. Je velmi důležité, aby komunity samy rozhodovaly o míře zapojení do turistického průmyslu a nestaly se jakýmsi loutkami v divadle pro turisty.

Jsou ale známy i případy, kdy vidina příjmů motivuje komunity, které už tradičním způsobem nežijí, aby uměle vzkřísily zvyky a tradice s cílem přilákat co nejvíce návštěvníků.

Smysluplné budou vždy takové „zelené“ projekty, které budou konkrétní, dobrovolné, dobře organizované a řízené „zevnitř“, praktikované v omezené míře a také takové, které se nestanou hlavním zdrojem příjmů.

V úvodu této práce jsem stanovila dvě základní výzkumné otázky - zda biosférické rezervace v praxi skutečně fungují a jsou pro regiony přínosem a zda existuje vztah mezi rozvojem ekoturismu a biosférickými rezervacemi.

Dospěla jsem k závěru, že fungování modelu biosférických rezervací a naplňování všech jeho principů fungování je pravděpodobně utopický, ale i přes to rozhodně přínosný.

Na nejednom případě demonstruje, že ochranu přírody dnes není možné ztotožňovat s izolací dané oblasti. Velká část území, která pro svůj mimořádný význam vyžadují ochranu a speciální zacházení, je historicky obydlená a v tomto případě se nabízí otázka - jak dosáhnout trvalé udržitelnosti a přispět k rovnováze mezi lidskou činností a využíváním přírodních zdrojů? BR Maya je jasně dokazuje, že striktní ochrana vedoucí k izolaci území, je v případě obydlených území krátkozraká a kontraproduktivní, a je třeba hledat způsoby, jak dosáhnout rovnováhy mezi ochranou a využíváním zdrojů.

Domnívám se, že vznik BR byl ve všech studovaných případech impulzem k rozvoji místních iniciativ a prostřednictvím vytvoření organizačních struktur a vzájemné spolupráci firem, lokálních organizací, vzdělávacích center i jednotlivců výrazně pomohl k šíření povědomí o významu udržitelného rozvoje.

Z informací získaných z BR Agua y Paz a La Amistad vyplývá, že vyhlášení rezervací významným způsobem neovlivnilo život jejich obyvatel ať v pozitivním, nebo negativním slova smyslu. Oba dotazovaní se shodují na tom, že status BR sám o sobě nemá žádný význam a vyhlášením BR se samo nic nezmění - vše záleží na snaze místních organizací správy.

Část práce věnovaná BR Maya je založená na pracích jiných autorů a bohužel zde chybí vlastní pohled, zkušenost, nebo alespoň názory zástupců BR Maya tak, jako v případě kostarických rezervací. Pokud by se mi podařilo zpracovat srovnání nejen v rámci jedné země, ale v rámci celého regionu, bezpochyby bych dosáhla větší objektivity a práce by byla hodnotnější.

Z hlediska turismu se neprokázal vztah mezi turistickými preferencemi a faktem, že, území získalo „ocenění“ UNESCO. Usuzuji, že i rozvoj šetrných forem turismu v regionech souvisí spíše s tím, že se jedná o současný trend, na který je potřeba reagovat, zvláště když oba regiony mají v tomto ohledu značný potenciál.

Na základě studované literatury, případových studií, článků i emailové komunikace se zástupci dvou kostarických BR jsem dospěla k závěru, že mezi vyhlášením BR a rozvojem ekoturismu neexistuje žádná přímá souvislost.

Rozvoj a podpora ekoturismu probíhá nezávisle na BR a je soustředován především do NP, nezávisle na existenci BR a tom, že jsou některé NP zároveň jádrovou zónou BR.

Ani v Kostarice, která je skutečnou Meškou ekoturismu, se podle odborníků tato souvislost také nedá prokázat. Je ovšem evidentní, že statut BR UNESCO podpořil příliv investic do regionů a postaral se o jejich zviditelnění.

Do rozvoje turismu se tyto investice také bezpochyby promítly, i když nepřímo. V případě BR Maya byla jejich část směřovaná do výstavby infrastruktury a komunikací spojujících města s významnými archeologickými památkami a dobrá dostupnost je jedním z předpokladů rozvoje cestovního ruchu.

Koncept BR není dnes zdaleka tak známý, jako seznam Světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Na základě získaných informací se domnívám, že přestože ekoturismus by mohl výrazně přispět k dosažení udržitelného rozvoje a diverzifikaci ekonomických aktivit v zemích s tak rozsáhlým přírodním i kulturním bohatstvím, v současnosti je v rámci celého konceptu BR spíše doplňkovým a okrajovým nástrojem, který není systematicky rozvíjen.

Z mého pohledu BR v LA dnes sledují spíše socio-ekonomické cíle. BR Maya je příkladem, že se mohou stát nástrojem, jak se vypořádat s problémy, kterým region dlouhodobě čelí, ať už se jedná o chudobu, zmenšování plochy tropického pralesa, který se táhne napříč regionem, neudržitelné nakládání s přírodními zdroji a nedostatečná diverzifikace ekonomických aktivit vedoucí k závislosti na nich a jejich postupné devastaci.

Je důležité si uvědomit, že tento koncept nebude nikdy aplikovatelný celosvětově a ani to není jeho cílem. Jeho cílem je naučit lidi zodpovědně a udržitelně nakládat s přírodními zdroji tam, kde jsou nejvíce ohrožené. Zkušenosti posledních desetiletí opravdu ukazují, že snaha aktivně zapojit a vzdělávat rezidenty tak, aby oni sami pochopili význam přírody, která je obklopuje a dlouhodobě jim poskytuje zdroje obživy, je správnou cestou.

Seznam použité literatury

ABBOT, J. (2008). *What is a Carbon Footprint?*. The Edinburgh Centre for Carbon Management. ECCM: Edinburgh

<http://www.timcon.org/CarbonCalculator/Carbon%20Footprint.pdf>; 20-4-2013

ACOFOP (2012). *Turismo en Uaxactún. Uaxactun, Lugar que marca el Tiempo.*

http://www.acofop.org/index.php?option=com_content&view=article&id=99&Itemid=225;
22-3-2013

ALLEN, W. (2012).

http://e360.yale.edu/feature/in_the_land_of_the_maya_a_battle_for_a_vital_forest/2580/; 21-3-2013

BÁRCENA, A. (2011). *Sustainable development in Latin America and the Caribbean 20 years on from the Earth Summit: progress, gaps and strategic guidelines.* UN

http://www.eclac.org/rio20/noticias/paginas/9/43799/REV.Rio+20-Sustainable_development.pdf; 22-3-2012

BASCOMB, B., TAYLOR, M. (2008). *Ecotourism and Sustainability in a Q'eqchi' Maya Community, Guatemala.* In: Focus on Geography, 51:3, 11-16

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/foge.2008.51.issue-3/issuetoc>; 21-2-2013

BATISSE, M. (1968). Developing and focusing the biosphere reserve concept. *Nature and resources*, 22:3, 2-12, (repr. In: THAKUR, B. (eds). (2003) *Perspectives in Resource Management in Developing Countries.*

http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=S72kLLQi5jsC&oi=fnd&pg=PA160&dq=Perspectives+in+Resource+Management+in+Developing+Countries.&ots=GsqYDdAnQU&sig=IV20n548mDX1AZbIMWYuxjYZF34&redir_esc=y ; 24-9-2012

BIEN, A. (2007). *Una Guía Simple para la Certificación del Turismo Sostenible y el Ecoturismo.* ResponsibleTravel

http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/Manual_No_1.pdf; 25-10-2012

BIOLIB (1999). <http://www.biolib.cz/cz/taxonimage/id49182/>; 24-11-2012

BOLAÑOS, R. (2011). *Disminuye ingreso de turistas a parque Tikal.* In: PrensaLibre.com,

http://www.prensalibre.com/noticias/Disminuye-ingreso-turistas-parque-Tikal_0_433156710.html; 24-3-2013

- BUSCHBAUM, B. (2004). *Ecotourism and Sustainable Development in Costa Rica*. Virginia Polytechnic Institute and State University
<http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05052004-171907/unrestricted/EcotourismCostRica.pdf> ; 27-4-2013
- BUTLER, R. (1999). *Sustainable tourism: A state-of-the-art review*, *Tourism Geographies: In: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1:1, 7-25
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14616689908721291>; 23-10-2012
- CAAL, C. (2007). *Concesiones forestales en la Zona de Uso Múltiple, Reserva de Biosfera Maya, Petén, Guatemala*. In: *Reservas de la Biosfera: Un espacio para la integración de conservación y desarrollo* (Rosas, P., Clüsener-Godt, M. (2007) (eds.))
<http://www.unesco.org/uy/ci/fileadmin/ciencias%20naturales/mab/Conservacion-Desarrollo.pdf>; 25-2-2013
- CALAS (1990). *Centro de Acción Legal-Ambiental y Social de Guatemala*.
http://www.marn.gob.gt/sub/portal_rbm/documentos/Decreto5-90RBM.pdf; 26-2-2013
- CANODROS S. A. <http://www.canodros.com/htm/inicio-en.html>;23-11-2012; 23-11-2012
- CLOYD, C., DEAN, A., (1999). *Kapawi Lodge: A Model of Local-parcipation & sustainable Ecotourism in Ecuador*
http://www.stanford.edu/class/e297c/trade_environment/photo/hlodge.html; 23-11-2012
- CONAP (2001). *Plan Maestro de la Reserva de la Biosfera Maya 2001 – 2005*.
<http://www.conap.gob.gt/Members/evaluacion/planes-maestros/Plan%20Maestro%20RB%20Maya.pdf/view?searchterm=plan maestro maya>; 25-2-2013
- CONTE GRAND, M., DELIA, V. (2008). *La política ambiental en América Latina y el Caribe*. *Revista latinoamericana de economía*, 39:154, UNAM: México
<http://www.revistas.unam.mx/index.php/pde/article/view/7729/pdf>; 2-4-2012 ; 22-3-2013
- CORIA, J., CALFUCURA, E. (2012). *Ecotourism and the development of indigenous communities: The good, the bad, and the ugly*. *Ecological Economics*, 73, 47-55
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800911004538>; 3-12-2012
- CORRALES, M., A. (2009). http://www.ehu.es/cdsea/web/rm_documents/taller_catedras-RB/Marco_Antonio_Corrales.pdf ; 12-2-213
- CSF (2013). *Cofán Survival Foundation*. <http://www.cofan.org/en/ecotours.html>; 23-3-2012

- DANIELE, C., ACERBI, M., CARENZO, S. (1999). *Biosphere reserve implementation: The Latin American experience*. Montevideo: UNESCO.
<http://www.unesco.org/uy/ci/fileadmin/ciencias%20naturales/mab/wp25-ingles.pdf>; 20-3-2012
- DE LA MAZA ELVIRA, J., CADENA GONZÁLEZ, R., PIGUERÓN WIRZ, C. (2003) *Estado Actual de las Áreas Naturales Protegidas de América Latina y el Caribe (Versión Preliminar)*. Oficina Regional para América Latina y el Caribe
<http://cdam.minam.gob.pe:8080/bitstream/123456789/467/1/CDAM0000285.pdf>; 24-4-2013
- DUDLEY, N., STOLTON, S. (eds) (2008). *Defining protected areas: an international conference in Almeria, Spain*. Gland, Switzerland: UICN
http://cmsdata.iucn.org/downloads/almeria_proceedings_final.pdf; 10-4-2012
- EcoQuetzal (2002) *The Cloud Forests of Chicacnab*.
http://www.ecoquetzal.org/eco_chic.php; 17-3-2013
- ELBERS, J. (Eds.) (2011). *Las áreas Protegidas de América Latina: Situación Actual y perspectivas para el futuro*. Quito, Ecuador: UICN
<http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/2011-019.pdf>; 27-3-2012
- GNP (2013). http://www.galapagospark.org/onecol.php?page=turismo_estadisticas ; 2-3-2013
- GOUVEA., R. (2004). *Problems and Perspectives in Management: Managing the Ecotourism Industry in Latin America: Challenges and Opportunities*. In: Problems and Perspectives in Management, č. 2.
http://businessperspectives.org/journals_free/ppm/2004/PPM_EN_2004_02_Gouvea.pdf; 24-10-2012
- GRID-ARENDAL (2012). http://www.grida.no/graphicslib/detail/logging-concessions-in-the-guatemalan-maya-biosphere-reserve-mab_f549; 21-3-2013
- GUERRERO, E., SGUERRA S. (eds). 2009. *Protected Areas and Development in Latin America - From Santa Marta 1997 to Bariloche 2007 and Perspectives for a New Decade*. Bogotá: IUCN Colombian Committee, Parques Nacionales Naturales Colombia and Fundación Natura <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/2009-046.pdf>; 2-4-2012
- GUEVARA, S. (2010). *Las Reservas de Biosfera en Iberoamérica*. In: *Ambienta*, 92, 46-58.
http://www.unesco.org/uy/mab/fileadmin/ciencias%20naturales/mab/articulos_RB/Ambienta2010_-_SGuevara.pdf ; 13-1-2013
- HEARNE, R., SANTOS, A. (2007) *Tourists' and locals' preferences toward ecotourism development in the Maya biosphere reserve, Guatemala*. In: *Environment, Development and Sustainability*, 7:3, 303–31.8 <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10668-004-2944-3#page-1>; 22-2-2013

- HONEY, M. (2008), *Ecotourism and sustainable development. Who owns paradise?*(2. rev. vyd.; 1. vyd 1998). Washington: Island Press
- ICT (2011).
http://www.visitcostarica.com/ict/paginas/cifras_turisticas/Mayo_2011/CifrasTuristicas.pdf ; 23-11-2012
- ICT (2012). <http://www.turismo-sostenible.co.cr/>; 23-11-2012
- INE (2013). <http://www.ine.gob.gt/np/poblacion/index.htm>; 2-3-213
- INAGUAT (2011).
http://www.visitguatemala.com/estadisticas/2011/otras_estadisticas/Libro45.pdf; 24-11-2012
- ISHWARAN, I., PERSIC, A. (2008). *Concept and practice: the case of UNESCO biosphere reserves*, In: *International Journal of Environment and Sustainable Development* , 7:2.
http://www.unesco.org/uy/ci/fileadmin/ciencias%20naturales/mab/articulos_RB/01_Ishwaran.pdf; 19-3-2012
- JELÍNKOVÁ, E. (2001). *Program UNESCO Člověk a biosféra a biosférické rezervace*. In: *Akademický bulletin*, 7
<http://abicko.avcr.cz/archiv/2001/7/obsah/program-unesco-clovek-a-biosfera-a-biosfericke-rezervace.html>; 19-3-2012
- JENÍK, J. a kol. (1996). *Biosférické rezervace České republiky (Příroda a lidé země pod záštitou UNESCO)*. Praha: Empora
- JUSKA, C., KOENING, C. (2006) *Planning for sustainable community-based ecotourism in Uaxactun, Guatemala*. University of Michigan
<http://www.erb.umich.edu/Research/Student-Research/PracticumUaxactun.pdf>; 22-2-2013
- Kapawi (2011).
<http://southamericadventuretours.com/index.php/countries/ecuador/hotels/kapawi/>; 23-11-2012
- KOENS, J., F., DIEPERINK, C., MIRANDA, M. (2009). *Ecotourism as a development strategy: experiences from Costa Rica*. *Environ Dev Sustain*, 11, 1225–1237.
<http://lib.icimod.org/record/14278/files/5675.pdf> ; 24-11-2012
- KRUGER, O. (2005). *The role of ecotourism in conservation: panacea or Pandora's box?*. In: *Biodiversity and Conservation*, 14, 579–600
http://jabot1.jbrj.gov.br/enbt/mestrado_profissional/seminario/24_Kruger%202005.pdf; 8-12-2012
- LEESBIRD (2011). <http://leesbird.com/2011/12/> ; 24-11-2012

- LEPRE, J. (2008). *Certifying Sustainability: The Efficacy of Costa Rica's Certification for Sustainable Tourism*. In: FLORIDA ATLANTIC COMPARATIVE STUDIES JOURNAL, 11. <http://home.fau.edu/peralta/web/FACS/certyfyingsustainability.pdf> ; 24-11-2012
- MAGNONI, A., ARDREN, T., HUSTON, S. (2007). *Tourism in the Mundo Maya: Inventions and (Mis)Representations of Maya Identities and Heritage*. In: Journal of the World Archaeological Congress
<https://www.as.uky.edu/sites/default/files/Magnoni%20et%20al.%20Archaeologies%202008.pdf>; 20-2-2013
- MOLDAN, B. (2003), *(Ne)udržitelný rozvoj. Ekologie hrozba i naděje*. Nakladatelství Karolinum: Praha
- MOWFORTH, M., CHARLTON, C., MUNT, I. (2008). *Tourism and Reponsibility, Perspectives from Latin America and the Caribbean*. New York: Roulledge
- NITTLER, J., TSCHINKEL, H. (2005). *Community Forest Management in the Maya Biosphere Reserve of Guatemala. Protection Through Profits*.
http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADO388.pdf; 27-2-2013
- NORRIS, R., WILBER, J., MARTÍN, L. (1998). *Community-Based Ecotourism in the Maya Forest: Problems and Potentials*. In: Timber, Tourists, and Temples: Conservation And Development In The Maya Forest Of Belize Guatemala And Mexico. (Primack, R., Bray, D. Galleti, H., Ponciano, I., eds.), Washington, DC: IslandPress
<http://www.planeta.com/planeta/98/0598mayaforest.html>; 20-2-2013
- MORENO (2008).
<http://www.unesco.org/uy/ci/fileadmin/ciencias%20naturales/mab/mesoamerica.pdf> ; 12-1-2013
- OMYC (2013).
http://www.omycuaxactun.com/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=18 ; 12-2-2013
- PNT (2009). *Estadísticas del 2008*. Relaciones Públicas & Comunitarias de Tikal, 4:1
http://www.infoiarna.org.gt/red%20iarna/otros_boletines/adjuntos/Boletin_1_2009_PNT.pdf; 14-3-2013
- PERSIC, A. (2008). *Sitios de Patrimonio Mundial y Reservas de Biosfera: consolidar aspectos complementarios ante los retos*, In: Revista del patrimonio mundial. Universidad de Rioja, 49, 63-67. <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2597905>; 19-2-2009
- RADACHOWSKY, J., RAMOS, V., MCNAB, R., BAUR, E., KAZAKOV, N. (2011). *Forest concessions in the Maya Biosphere Reserve, Guatemala: A decade later*. In: Forest Ecology and Management
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112711005354>; 24-2-2013

- RAINFOREST ALLIANCE (2010). *Student Resource Page: Certified Products from Guatemala*. <http://www.rainforest-alliance.org/curriculum/eighth/lesson2/certified-products-guat>; 22-3-2013
- RAINFOREST ALLIANCE (2011). *Xate*. <http://www.rainforest-alliance.org/kids/species-profiles/xate>; 22-3-2013
- SANDER, B. (2010). *The Importance of Education in Ecotourism Ventures*. American University. http://www.american.edu/sis/gep/upload/Education-Ecotourism_SRP_Ben_Sander-2.pdf; 26-11-2012
- SELF, R., SELF, D., Bell-Haynes, D. (2010). *Marketing Tourism In The Galapagos Islands: Ecotourism Or Greenwashing?* In: *International Business & Economics Research Journal*, 9:6 <http://lib.icimod.org/record/14278/files/5675.pdf> ; 27-11-2012
- SHIRAR, A. (2001). *The Dynamics of Agricultural Intensification and Resource Conservation in the Buffer Zone of the Maya Biosphere Reserve, Petén, Guatemala*. In: *Human Ecology*, 29:1 <http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1007191621234#>; 27-2-2013
- SHOKA, D. (2006). *An analysis of tourist preferences for the development of ecotourism in Uaxactún, Guatemala, using choice experiments*. The University of Michigan <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/41226/Master's%20Thesis%20Daisuke%20Shoka.pdf;jsessionid=27CEB8E2355C6AEDF3F0BEAD42A72E81?sequence=1>; 13-3-2013
- SCHUIT, P. (2011). *Livelihood Strategies in the Buffer Zone of La Amistad Biosphere Reserve, Costa Rica*. Wageningen University, SERNA. http://www.serena-anr.org/IMG/pdf/03-2011_Pascale_Schuit_2011_Livelihood_Strategies_in_La_Amistad_Biosphere_Reserve_Costa_Rica_THESIS_FINAL.pdf 20-4-2013; 17-3-2012
- SCHYVENS, R. (1999). *Ecotourism and the empowerment of local communities*. In: *Tourism Management*, 20:2, 245-249. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02615177/20>; 12-9-2012
- SINAC (2011). *Políticas para las Áreas Silvestres Protegidas (ASP) del Sistema Nacional de Áreas de Conservación (SINAC)*. <http://www.sinac.go.cr/documentos/POLITICASDEAREASPROTEGIDAS.pdf>; 23-4-2013
- STURDEY, S. (2007). *Eco-tourism hope for Ecuador tribes*. In: *BBC News, Ecuador*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6354887.stm>; 23-11-2012
- SUNDBERG, J. (2003). *Conservation and democratization: constituting citizenship in the Maya Biosphere Reserve, Guatemala*. In: *Political Geography*, 22, 715–740 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0962629803000763>; 26-2-2013

- TALBOT, B., GOULD, K. (1996). *Emerging Participatory Monitoring and Evaluation Programs in Two Ecotourism Projects in Petén, Guatemala*. In: Yale School of Forestry and Environmental Studies, 99, 95 - 108.
<http://environment.research.yale.edu/documents/downloads/0-9/99frontmatter.pdf>; 12-3-2013
- TAYLOR, P. (2010). *Conservation, community, and culture? New organizational challenges of community forest concessions in the Maya Biosphere Reserve of Guatemala*. In: Journal of Rural Studies, 26:2, 173-184.
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S074301670900059X>; 27-2-2013
- THE RESPONSIBLETRAVEL, <http://www.responsibletravel.com/holiday/4894/kapawi-eco-lodge-in-ecuador>; 23-11-2012
- THE WORLD BANK (2012).
<http://search.worldbank.org/data?qterm=tourism&language=EN>; 24 – 10 - 2012
- TIES (2000). *Ecotourism statistical fact sheet*.
<http://www.active-tourism.com/factsEcotourism1.pdf>; 23-10-2012
- TIES (2006). *Fact Sheet: Global Ecotourism—Updated edition* .
<http://mekongtourism.org/website/wp-content/uploads/downloads/2011/02/Fact-Sheet-Global-Ecotourism-IETS.pdf> ; 17-11-2012
- TIES, (1990). *What is ecotourism?* <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> ; 25-10-2012
- TNP (2013). *Tours to other archeological sites and national parks, departing from the Tikal National Park*. <http://www.tikalpark.com/sites.htm> ; 14-3-2013
- UN (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf ; 17-11-2012
- UN (1992). *Convenio sobre la diversidad biológica*, <http://www.cbd.int/doc/legal/cbd-es.pdf>; 20-3-2012
- UN (1992). *The Rio Declaration on environment and development*. Geneva: Centre for Our CommonFuture http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/pdf/RIO_E.PDF; 20-3-2012
- UNDP (2012) *Management and Conservation Organization (OMYC), Uaxactún*. New York: Equator Initiative Case Study Series. <https://www.cbd.int/undb/countries/un/undb-undp-eqi-guatemala.pdf>; 22-3-2013

- UNEP (2011). *Galapagos islands Ecuador*. World Conservation Monitoring Centre
http://www.conservation-development.net/Projekte/Nachhaltigkeit/DVD_12_WHS/Material/files/WCMC_Galapagos_Islands.pdf; 27-11-2012
- UNESCO (1973). *Expert panel on Project 8: conservation on natural areas and of the genetic material they contain*. Final Report. UNESCO-MAB Report Series, 12. UNESCO: Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000069/006936eb.pdf>; 19-3-2012
- UNESCO (1974). *Report of the task force on criteria and guidelines for the choice and establishment of biosphere reserves*. Final Report. UNESCO-MAB Report. Washington DC. <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000098/009889EB.pdf>; 19-3-2012
- UNESCO (1996). *Reservas de la biosfera: La Estrategia de Sevilla y el Marco Estatuario de la Red Mundial*. Paris: UNESCO
<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001038/103849sb.pdf>; 20-3-2012
- UNESCO (2010). http://portal.unesco.org/geography/en/ev.php-URL_ID=8763&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html; 25-4-2013
- UNESCO (2011). *Biosphere reserve information. Guatemala, Maya. General description*. <http://www.unesco.org/mabdb/br/brdir/directory/biores.asp?code=GUA+01&mode=all>; 20-2-2013
- UNESCO (2012). <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/latin-america-and-the-caribbean/>; 23-12-2012
- UNESCO (2012). What is a biosphere reserve – UNESCO (FAQ)
<http://www.unesco.org/mab/doc/faq/brs.pdf>; 19-3-2012
- VISTITAGUATEMALA.COM (2012). <http://www.visitguatemala.com/2012/en/the-baktuns-route/great-maya-cities/uaxactun-archaeological-park>
- WEAVER, D. B., (1998). *Ecotourism in the Less Developed World*. New York: CAB INTERNATIONAL
- WIKIPEDIA.ORG, Definice Čtvrtého světa.
http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_n%C3%A1rody; 3-12-2012
- WWF AND TOYOTA (2010). *Waste Management Blueprint for the Galapagos Islands*. WWF: Puerto Ayora, Galapagos.
[http://assets.worldwildlife.org/publications/329/files/original/Waste_Management_Blueprint_for_the_Gal%C3%A1pagos_Islands_\(PDF_2.01_MB\)_2010.pdf?1345732665](http://assets.worldwildlife.org/publications/329/files/original/Waste_Management_Blueprint_for_the_Gal%C3%A1pagos_Islands_(PDF_2.01_MB)_2010.pdf?1345732665); 16-1-2013

Seznam tabulek

Tab. 1: Základní principy ekoturismu podle M. Honey	9
Tab. 2: Biosférické rezervace vyhlášené celosvětově v období 1976-2010	17
Tab. 3: Přehled ratifikovaných mezinárodních smluv v zemích LA (z celkového počtu 11 smluv)	25
Tab. 4: Přehled kategorií chráněných území podle UICN	26
Tab. 5: Přehled kategorií a počtů chráněných území v zemích Latinské Ameriky	27
Tab. 6: Mezinárodně uznané chráněné oblasti podle UICN	29
Tab. 7: Přehled turistických příjezdů do Mexika, Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010	31
Tab. 8: Přehled turistických příjezdů do Brazílie a Andských zemí v letech 2000-2010	33
Tab. 9: Přehled turistických příjezdů do zemí Jižního rohu v letech 2000-2010	34
Tab. 10: Přehled nejnavštěvovanějších zemí LA v letech 2000-2010	34
Tab. 11: Pořadí prvních 10 zemí v letech 2007 - 2012 podle počtu odkazů na Google po zadání spojení „jméno země (angl.) + ecotourism“	36
Tab. 12: Turistické příjezdy do Kostariky v letech 1995 - 2010	39
Tab. 13: Certifikované hotely v roce 2012	40
Tab. 14: Návštěvnost kostarických NP v letech 2000-2011 (domácí i zahraniční)	42
Tab. 15: Návštěvnost rezervace Monteverde ve vybraných letech	43
Tab. 16 SWOT analýza – ekoturismus v Kostarice	45
Tab. 17: Návštěvnost NP Galapágy v letech 1980 - 1995	47
Tab. 18: Návštěvnost NP Galapágy v letech 2000 – 2012	47
Tab. 19: Dopady masového turismu	57
Tab. 20: Biosférické rezervace v Mexiku, Střední Americe a Karibiku (1976-2012)	58
Tab. 21: Biosférické rezervace v Brazílii a Andských státech (1976-2012)	59
Tab. 22: Biosférické rezervace ve státech Jižního rohu (1976-2012)	60
Tab. 23: Populace v regionu Petén v období 1950 - 2012	69
Tab. 24: Návštěvnost NP Tikal v letech 1985 - 2010	81
Tab. 25: Ceny výletu NP Tikal - Uaxactún	87

Seznam grafů

Graf 1: Biosférické rezervace vyhlášené celosvětově v období 1976-2010.....	18
Graf 2: Přehled turistických příjezdů do Mexika, Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010	31
Graf 3: Přehled turistických příjezdů do Střední Ameriky a Karibiku v letech 2000-2010	32
Graf 4: Přehled turistických příjezdů do Brazílie a Andských zemí v letech 2000-2010	33
Graf 5: Přehled turistických příjezdů do zemí Jižního rohu v letech 2000-2010	34
Graf 6: Přehled nejnavštěvovanějších zemí LA v letech 2000-2010.....	35
Graf 7: Turistické příjezdy do Kostariky v letech 1995 - 2010	39
Graf 8: Návštěvnost kostarických NP v letech 2000-2011 (domácí i zahraniční).....	42
Graf 9: Návštěvnost rezervace Monteverde ve vybraných letech	44
Graf 10: Návštěvnost NP Galapágy v letech 1980 - 1995	47
Graf 11: Návštěvnost NP Galapágy v letech 2000 - 2012	48
Graf 12: Biosférické rezervace v Mexiku, Střední Americe a Karibiku (1976-2012)	59
Graf 13: Biosférické rezervace v Brazílii a Andských státech (1976-2012)	60
Graf 14 Biosférické rezervace ve státech Jižního rohu (1976-2012).....	60
Graf 15: Populace v regionu Petén v období 1950 - 2012.....	69
Graf 16: Návštěvnost NP Tikal v letech 1985 - 2010.....	81

Seznam obrázků

Obr. 1: Zonace biosférické rezervace	15
Obr. 2: Znárornění základních funkcí biosférických rezervací	16
Obr. 3: Přehled chráněných území v regionu Latinská Amerika a Karibik.....	23
Obr. 4: Administrativní dělení Kostariky	41
Obr. 5: Ropucha zlatá a Quetzal	43
Obr. 6: Souostroví Galapágy	46
Obr. 7: Kapawi, pohled z letadla	52
Obr. 8: Ubytování a turistické aktivity komunity Cofán	53
Obr. 9: Biosférické rezervace Střední Ameriky.....	62
Obr. 10: Biosférické rezervace v Guatemale	66
Obr. 11: Biosférická rezervace Maya	67
Obr. 12: Zonace biosférické rezervace Maya	71
Obr. 13: Přehled koncesních jednotek v přechodné zóně biosférické rezervace.....	78
Obr. 14: Zpracování dřeva v Uaxactúnu.....	84
Obr. 15: Mayské ruiny Uaxactún.....	85
Obr. 16: Biosférické rezervace v Kostarice	91
Obr. 17: Schéma řízení BR Agua y Paz.....	94
Obr. 18: Schéma řízení BR La Amistad	95